106844

TRANSILVANIA

ANUL 73 APRILIE Nr. 4-1942

SIBIU

atât de necesar oricând, dar mai ales în aceste vremuri de cumplită încercare. Remarcăm în această ordine de idei în deosebi studiul din fruntea numărului, despre „Sfinţenie", semnat de Prot. *I. Goron:* apoi schiţa „Moartea părintelui Grigore", de neostenitul şi înflăcăratul *Dr. Eug Nicoară*, fostul preşedinte al desp. Reghin al Astrei. Numeroase ilustraţii împodobesc paginile revistei. Câteva din ele sunt reproduceri după expoziţia de pictură a artiştilor Abrudan, Cornea, Harşia şi Şorban, deschisă la Cluj între 25 Ian. şi 8 Februarie 1942. D-l Valentin Raus scrie juste observaţii despre această manifestaţie artistică, pentru care felicităm şi noi din toată inima pe prietenii noştri. Am avut prilejul să cunoaştem operele lor cu diferite prilejuri, dar mai ales la grandioasa expoziţie colectivă din Sept. 1939, organizată de Astra în saloanele Colegiului Academic, fără îndoială cea mai măreaţă manifestare de artă plastică a artiştilor ardeleni. Ei sunt o parte din marea familie de slujitori ai artei, pe care ne-a dat-o Unirea. Nu sunt singurii care au rămas să ţină acolo un penel şi o daltă în mână, în împrejurări excepţionale. Sunt însă cei dintâi care arată tuturor, că cultul pentru valorile artei nu poate fi sugrumat la Români de nicio împrejurare, sau forţă. Această expoziţie şi antologia „Versuri din Transilvania Nordică", de care ne-am ocupat în numărul trecut, sunt cele dintâi acorduri dintr'o simfonie a spiritului, pe care dorim să o auzim cât mai puternică şi mai armonioasă.

I. B.

ENCICLOPEDIA TURISTICĂ

A apărut al IX-lea volum, pe 1942, din această neîntrecută culegere de podoabe ale ţării, tipărită din grija, priceperea şi dragostea pentru toate frumuseţile pământului românesc a d-lui **Valeriu Puşcariu**, vice-preşedintele „Turing-Clubului României". Ca şi în celelalte volume, aşa şi în acesta, nu este colţ al acestui binecuvântat colţ de rai despre care să nu se scrie, sau care să nu fie prins în rama unor clişee de unică plasticitate şi originalitate. D-l Valer Puşcariu a cutreerat în anul trecut ţara, cu o parte din aceste icoane ale ţării. Prin aceste volume d-sa le trimite în casa şi pe masa tuturor. Unele din ele, ca bisericile din Hunedoara, cele din Bucovina, sau cetăţile din Basarabia ne aduc aminte de glorioase momente ale trecutului; altele ne dau superbe chipuri de ţărani sau privelişti din locuri dragi, atât de departe şi, totuşi, atât de aproape de inima noastră. Iată-l pe Maramureşanul „nobil şi tăcut în sărăcia lui" (p. 8), sau pe cei doi flăcăi grăniceri (p. 9) cu şerparele ca un zid de cetate, atât de calmi şi de siguri în faţa furtunilor care se abat peste capetele lor. Ca şi în Enciclopedia din anul trecut, d-l Valer Puşcariu nu s'a mulţumit să publice numai articole originale, ci a reprodus lucruri apărute, atunci când a crezut că, datorită semnificaţiei lor, merită să primească o nouă răspândire. Nu ştiu câţi dintre turiştii noştri, care iubesc cu patimă muntele, s'au gândit în deajuns, atunci, când l-au străbătut, la legăturile acestui leagăn al neamului nostru cu poporul pe care l-a crescut. Dacă n'au făcut-o, n'au decât să citească paginile de antologie din articolul regretatului G h. Vâlsan „Munţii descălecatului Moldovei", repropus în fruntea acestui volum. Nu ştii ce să admiri mai mult din acest articol, savantul sau poetul, căci amândoi se îngemănează într'o formă rar întâlnită în scrisul românesc. Ascultaţi:

„Dacă priveşti Dunărea cu afluenţii dela Tisa până la Prut, nu e greu de observat că toate râurile se înfig cu izvoarele în acest oval de munţi, multe din ele trecând dincolo de crestele principale, — aşa că, dacă ar fi să continuăm o imagine începută, am putea spune că Dunărea românească pare un

Anul 73 Aprilie 1942 Nr. 4

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

PRĂZNUIRI ISTORICE

Zilele printre care ne strecurăm sunt atât de pline de povara grijei, încât nu mai prididim a coborî gândul către sîlinţele şi faptele de altădată ale bătrânilor noştri. Şi totuşi, trebue să ne aducem aminte, cu osârdie, de cea dintâi epocă a redeşteptării noastre naţionale şi să reînviem, în câteva rânduri măcar, sensul acţiunii prin care generaţia dela 1791 şi 1792 a înfăţisat lumii, pentru întâia dată, revendicările politice ale Românilor din Transilvania.

Acţiunea desfăşurată în cursul acestor doi ani, cu problemele ce le-a pus, cu duşmăniile ce le-a răscolit şi cu învăţămintele ce le-a lăsat, are întradevăr o semnificaţie istorică.

Cei mai luminaţi cărturari, pe care îi aveam atunci dintre cei puţini, redactează un memoriu şi îl trimit Impăratului. Memoriul este al „naţiunii" întregi, al nobilimei şi al cetăţenilor români de orice condiţie, iar revendicările lor îmbrăţişează, fără nicio distincţie, nobilimea, clerul şi pe toţi iobagii români. Cei doi episcopi se fac interpreţii naţiunii „suplicante", iar clerul amânduror confesiuni se adresează şi el Monarhului, pentru a sprijini acţiunea, acum pentru întâia dată solidară. In fine, spre a aşeza pe o temelie trainică noua orânduire, se prevede o adunare naţională, la care să fie chemaţi deputaţi din statul militar, nobil, bisericesc, civil şi chiar dintre iobagi. Acţiunea aceasta, închegată graţie unei conştiinţi, ce-şi cerea drepturile, întâmpină însă opoziţia înverşunată a regimului vechiu. Sfetnicii Impăratului văd „o primejdie" în revendicările româneşti, deoarece înfăptuirea lor, ar tulbura spiritele, ăr spori ura naţională şi ar clătina constituţia ţării, iar atotputernicul Kaunitz declară, aprobat în întregime de Impăratul însuşi, că: „a face din Români a patra naţiune este cu neputinţă în împrejurările actuale şi chiar dacă ar fi cu putinţă, nu este oportun din mai multe grave consideraţiuni". Prin urmare, chiar dela începutul luptei naţionale, Curtea din Viena se înfigea pe un plan opus reven-

dicărilor firești ale Românilor din Transilvania. Dar tot pe atât de ostilă s'a dovedit și dieta din Ardeal, ai cărei reprezentanți „au suferit o mare sguduire sufletească", aflând de recomandațiunea Curții de-a discuta totuși oarecari soluții, în legătură cu plângerile Românilor. Stăruind în convingerea, că constituția fundamentală a Transilvaniei e în așa chip alcătuită, încât sistemul acestei provincii acum de câteva veacuri îl formează cele trei națiuni, recunoscute prin lege și cele patru religiuni, „Staturile" și „Ordinele" reprezentate în Dietă declară, că nici nu vor să răstoarne acest sistem, nici nu pot înmulți religiunile și crește numărul națiunilor.

Dar autorii memoriului dela 1791 sunt departe de a se fi gândit la perpetuarea nedreptei constituțiuni a particularismului ardelean. Ei pretind, ce-i drept, pe seama națiunii române situația de drept pierdută prin injuria timpurilor, dar nu uită să sublinieze, că această națiune reînviată trebue să fie așezată din nou în folosința tuturor drepturilor „civile" și „regnicolare". Vechimea ei în țară constitue un argument în favorul unei asemenea revendicări, alături însă de celălalt, pe care în veacul naționalităților îl vor invoca toate popoarele dornice de libertate națională: incontestabila majoritate numerică. Dacă însă un milion de Români din totalul de un milion trei sute de mii locuitori ai Transilvaniei obțin situația ce în chip firesc le revine în temeiul forței numerice, nu încape nicio îndoială, că aceasta înseamnă o totală reformă a așezării constituționale. Conducătorii români își vor fi dat seamă de consecințele revendicărilor formulate și, întrevăzând cum se năruie sistemul de privilegii al puternicilor zilei, pun și ultima concluzie, care-i apropie de spiritul revoluției mari a epocei: „să se decreteze, că toți locuitorii principatului, fără nici-o deosebire de națiune sau religiune, se bucură, fiecare după starea și condițiunea sa, de aceleași libertăți și drepturi și trebue să suporte, după măsura puterilor sale, aceleași greutăți și aceleași sarcini".

Este mai pre sus de orice îndoială, că o asemenea concepție ascundea multe primejdii nedorite și că ea putea să pornească valul „gravelor considerațiuni", de care pomenește Kaunitz, cu o rară intuiție a realităților politice din Ardeal. De aceea președintele cancelariei aulice și guvernatorul Transilvaniei au izbutit să-l convingă pe Împăratul, că cel mai potrivit mijloc de-a înlătura primejdia valahă este perpetuarea situației în care se găsesc. Argumentul lor de căpetenie, că niciun drept și niciun folos nu pledează pentru naționalitatea Românilor rămâne o axiomă a politicei imperiale, de-a-lungul epocei atât de înfrigurate a războaielor napoleoniene și în tot cursul domniei lui Francisc I.

La 6 Iunie 1792, drept răspuns la memoriul din 30 Martie, li s'a comunicat celor doi episcopi români, în numele Impăratului, o înfruntare, pentru motivul, că fără legitimarea misiunii şi împotriva rezoluţiei regeşti, care n'a admis călătoria lor la Viena ca deputaţi naţionali, au îndrăznit totuşi să trateze în numele naţiunii întregi astfel de chestiuni, de care naţiunea nici nu poate să aibă cunoştinţă şi că au îndrăznit a atinge cu expresiuni necuviincioase nu numai „staturile şi ordinile" marelui principat al Transilvaniei, ci chiar şi legile, rezoluţiile şi diplomele regeşti. Au fost îndrumaţi deci a se întoarce fără întârziere în eparhiile lor, de unde lipsesc de atâta vreme, a se conforma legilor şi prea înaltelor rezoluţiuni regeşti, iar poporul încredinţat conducerii lor să-l îndemne a trăi în linişte şi bună înţelegere cu ceilalţi locuitori şi sub propria lor răspundere să-l oprească dela orice excese. Implinind această poruncă să fie siguri că Impăratul va îmbrăţişa şi naţiunea română, dimpreună cu clerul ei cu regească milă, între ceilalţi supuşi ai săi şi o va sprijini, având ca ea să se bucure de toate beneficiile admise de legi, fără vătămarea altor naţiuni şi religiuni.

Acţiunea dela 1791—92 nu a avut, astfel, rezultatul dorit. Greutatea politică a poporului românesc nu apăsa atunci prea mult în cumpănă, fiind exclus din cadrele constituţiei. Prieteni şi aliaţi nu avea şi nici nu putea să aibă în asemenea condiţii, iar duşmanii săi erau numeroşi, influenţi şi atât de puternici, că nici Impăratul, dacă ar fi vrut, nu ar fi putut să le înfrângă ura seculară. Burgul dela Viena însă niciodată nu a ocrotit pe cei slabi, a fost orb pentru dreptatea dintre popoare şi a căutat întotdeauna să profite cât mai mult din gâlceava lor. Cei doi vlădici au plecat prin urmare din Viena, înfruntaţi, umiliţi şi osândiţi să sufere şi mai departe, muţi şi fără proteste, apăsarea de veacuri a duşmanului. Ei au meritul, împreună cu toată generaţia de cărturari din vremea lor, de-a fi încercat, cei dintâi să răstoarne nedreptul sistem al constituţiunii ardelene printr'o acţiune politică bine chibzuită, perfect documentată şi cu autoritate susţinută. Ecoul prelung al acţiunii lor constitue timp de cinci decenii hrana cea mai de seamă a naţionalismului, care se înfiripa atunci, iar programul ei politic va fi reluat şi susţinut cu stăruinţă de toţi, care au crezut că şi cu mijloace legale, cu petiţii împărăteşti, se pot câştiga drepturile sfinte ale poporului românesc.

După patru decenii şi mai bine episcopii români din Transilvania încearcă din nou să reactiveze programul dela 1791—92 şi înregistrează la 17 Aprilie 1834, plini de încredere, un memoriu către Impăratul, în care se repetă aidoma argumentele vechi pentru restabilirea drepturilor politice ale naţiunei şi clerului român.

Ştim că şi această petiţie a episcopilor Lemeni şi Moga a fost respinsă, fără măcar să fi fost trimisă Dietei din Transilvania şi că în motivarea refuzului său, Curtea credea de oportun să afirme un lucru, pe care toate popoarele oprimate îl cunosc foarte bine: că egala îndreptăţire nu se poate câştiga pe cale de „instanţe". Atunci însă, calea petiţiei era unicul mijloc legal pentru revendicarea de drepturi, mai ales sub regimul absolutistic al lui Metternich. Nobilimea maghiară reprezentată pe lângă Curtea din Viena era încă destul de influentă spre a înlătura din nou primejdia valahă, deşi unul dintre consilierii de Stat, contele Maylath, notase pe marginea referatului următoarea observaţie plină de înţelesuri: „Această petiţie are ca obiect stabilirea legală a drepturilor cetăţeneşti pentru o naţiune, care constitue aproximativ două treimi din populaţia Transilvaniei". Dar tocmai din pricina unei atât de sdrobitoare majorităţi care justifică pretenţiunile lor şi-a închis burgul din Viena poarta dinaintea legitimelor revendicări ale Românilor şi s'au tulburat „staturile" şi „ordinele", beneficiare ale apăsării neamului nostru.

O sută cincizeci de ani au trecut de atunci, mistuiţi în cea mai mare parte de-o luptă inegală. Graţie cercetărilor mai nouă cunoaştem astăzi destul de bine acţiunea politică dela 1791/92, programul ei, nădejdile şi amărăciunea generaţiei, care s'a frământat în zadar, pentru a restabili solidaritatea naţiunii şi a-şi asigura drepturile cuvenite. Dacă nu au izbândit nimic din ceea ce au revendicat, lupta lor a deşteptat conştiinţele şi a pregătit sufleteşte pe Românii din Transilvania pentru fazele următoare ale desrobirii. „Ei şi-au făcut datoria, au arat şi au semănat ca plugarul în nădejdea secerişului", cum îi caracterizează atât de simplu protopopul Grigore Gal din Cluj, cu o jumătate de veac mai târziu.

SILVIU DRAGOMIR

PROCESUL JURIDICO-DIPLOMATIC AL FORMAȚIUNII STATELOR [1]

Ceea ce în mod obișnuit se numește „nașterea" sau „formațiunea" Statelor, — ceea ce însă în terminologie juridică se definește prin „începutul competinței etatiste" sau „originile organizării politico-juridice a unei colectivități umane" (G. Scelle) — este o problemă de fundamentală însemnătate și preocupare, pentru cercetătorul originii și transformării societăților omenești. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât Statul rămâne cea mai desăvârșită și evoluată dintre formele de organizare ale colectivităților umane, decât care alta mai perfectă nu a fost până astăzi cunoscută și experimentată, de-a-lungul evoluției istorice. Pentru această rațiune, procesul formațiunii Statelor interesează în egală măsură, variate domenii de cercetare științifică. Interesează filosofia dreptului și istoria universală. Formează subiect de preocupare pentru dreptul public intern, care vede în Stat o „persoană juridică" calificată, titular de drepturi și datorii, — el nefiind altceva decât „personificarea juridică a națiunii" (Esmein) — dar și pentru dreptul ginților, ai cărui doctrinari au considerat Statul, îndelung timp, ca „unică persoană" în această disciplină juridică, iar astăzi îl privesc, — cu toate tendințele noui în materie, — ca „principală persoană", ale cărei variate manifestări pe plan internațional, urmărește să le reglementeze juridicește.

Astfel fiind, apare discutabilă acea teză, afirmată de altfel de puțini autori, — următor căreia problema formațiunii Statelor ar putea fi privită cu indiferență, de către doctrina dreptului ginților, întru cât „... după cum dreptul public nu studiază procesul nașterii persoanelor naturale, ci se mulțumește de a reglementa relațiile ce se produc

[1] Idei sistematizate din conferința, rostită în cadrele „Extensiunii Universitare", la Sibiu, în ziua de 6 Martie 1942.

între ele, câteodată chiar înainte de naşterea lor, tot astfel dreptul internaţional se mărgineşte la relaţiile reciproce ale Statelor, fără a judeca dreptul lor la existenţă" (J. De Louter). Discutabil într'adevăr acest punct de vedere, după care formaţiunea Statelor ar fi în principal „chestiune de istorie politică şi nu chestiune de drept" (P. Fauchille), întru cât în materie de naştere a Statelor, Comunitatea internaţională ea însăşi se găseşte atât de interesată, încât numai prin actul „recunoaterii" noii formaţiuni statale din partea membrilor ei, — „prin care se extinde comunitatea de drept al ginţilor la un nou Stat, neasociat până atunci (R. Redslob) — se desăvârşeşte începutul competinţei etatiste. Ori, este aceasta o calificată problemă de drept internaţional, după cum deopotrivă se cercetează în cadrele dreptului ginţilor, acele variate moduri de reunire a elementelor alcătuitoare ale conceptului de „Stat" — elemente în deobşte admise a fi: *a)* asociaţiunea umană, atât de numeroasă, încât în vreme de pace să fie în putinţa de a pune în valoare resursele solului naţional, iar în timp de primejdie să-l poată apăra contra unei agresiuni exterioare, *b)* colectivitate umană suverană, adică independentă de oricare alta, *c)* colectivitate guvernată printr'o autoritate publică, organizată în acest scop, *d)* un spaţiu teritorial, înzestrat cu oarecare rodnicie, — ca şi acele principii şi idei călăuzitoare, ce reglementează procesul dobândirii suveranităţii teritoritoriale şi a armonizării sale, cu interesele şi drepturile Statelor terţii şi a Comunităţii internaţionale, pe de o parte, cu ideea de drept şi de justiţie, pe de altă parte. Procesul formaţiunii Statelor, — oricât ar fi el, adeseori, rezultatul istoric al celor mai variate şi complexe împrejurări, schimbătoare dela o epocă la alta, oricât ar fi el consecinţa politico-diplomatică a multiple fapte şi proceduri, dela ocupaţie şi cucerire, până la tratatul internaţional, cu cele mai deosebite nuanţe şi calificări, — rămâne în acest înţeles şi o fundamentală problemă de „drept", de drept internaţional în special şi legitimitatea sa este în funcţie ca atare, de concordanţa între datele desfăşurării sale şi acele principii valabile în materie, împământenite în conştiinţa juridică comună, a epocii în care desăvârşirea acestui proces, se înregistrează. Criticabilă sau perimată apare astfel o formaţiune de Stat, — chiar dacă ea întruneşte elementele alcătuitoare ale acestui concept politico-juridic, spre a fi adică, o colectivitate umană, fixată pe un teritoriu determinat şi organizată juridiceşte, — când ea se găseşte, prin cauzele generatoare, prin structura populaţiei sale, a substanţei sale vii adică, sau chiar prin forma sa de guvern, în discordanţă cu comandamentele principiilor de drept al ginţilor, în deobşte recunoscute ca având o valoare universală sau continentală, în materie, la un moment dat. Şi

în aceasta rezidă de altfel, însăși ideea de progres, care ca și în oricare alt domeniu, nu poate fi absentă nici din acest atât de important domeniu, al „formațiunii Statelor", atât timp cât umanitatea urcă, — fie și cu anumite opriri sau regrese, — pe scara culturii și a civilizației. Criticabil ar fi astfel, pentru secolul nostru și în starea actuală de desvoltare a dreptului internațional, un Stat ce ar apărea ca rezultat al unui exclusiv „drept de cucerire", — decăzut din legitimitatea de odinioară, — sau ar fi, prin structura populației sale o negațiune, a dreptului națiunilor la viață liberă, îndepărtându-se pe această cale, dela comandamentele principiului național sau ale criteriului etnic, atât de adânc împământenite astăzi, în conștiința juridică comună.

* * *

Procesul formațiunii Statelor ridică într'adevăr, din primul moment, chestiunea de a se ști, dacă se pot prezenta în formule sintetice variații factori generatori ai unei noui alcătuiri de înfățișare de Stat, dacă se pot rezuma adică din paginile istoriei diplomatice anumite „moduri" de naștere a Statelor. Răspunsul este afirmativ, și ceea ce rămâne cu deosebire interesant, este acest fapt că, principial, fiecare din aceste moduri corespunde unei anumite faze din istoricul relațiilor internaționale și din desvoltarea dreptului ginților.

Modul ideal și desigur cel mai vechiu, înregistrat de practica internațională în această materie a constituirii unui nou Stat, — pe care îl găsim ca urmare, la baza a numeroase State din comunitatea internațională, — este, fără îndoială, *formațiunea „din piese noui"*. El implică constituirea unui Stat într'o regiune, considerată din punct de vedere juridic ca un „res nullius", lipsită adică de populațiune compactă și organizată, sau locuită de populațiuni cu totul înapoiate pe scara culturii și a civilizației, incapabile adică de a-și da o așezare statală, lipsite deci și de un „simț juridic", populațiuni pe care Lorimer le încadra odinioară, — în cunoscuta sa teorie a „celor trei sfere" — în „umanitatea sălbatecă". In astfel de regiuni, foarte frecvent odinioară, în secolele îndepărtate, dar tot mai rar cu cât ne apropiem de pragul veacului al XX-lea, — dată fiind împuținarea, până la dispariție, a teritoriilor lipsite de exercițiul unei suveranități, — au putut lua ființă State noui, prin beneficiul „ocupației", originar mod de dobândire a proprietății, în dreptul privat, a suveranității teritoriale, în dreptul ginților. Hogo Grotius în secolul al XVII-lea, dar mai ales discipolul său Vattel, în veacul al XVIII-lea, îi aducea legitimarea juridică, când spunea: „... dacă o națiune găsește o țară nelocuită și fără stăpân, ea poate, în mod legitim, să și-o apropie, iar după ce și-a exteriorizat în mod suficient voința sa în această

privință, nici o altă națiune nu o poate despuia." S'au înregistrat astfel chiar, și în secolul al XIX-lea câteva creațiuni statale din „piese noui", în teritorii până atunci vacante, prin această procedură „... socotită legitimă atât timp cât ea nu prejudiciază vreo altă persoană de drept internațional (Salomon), ceea ce mai ales ocazionează unor autori să vadă în Stat mai presus de orice „o creațiune exclusivă a dreptului ginților" (Moore). A fost astfel, constituirea republicei Transvaalului în anul 1837, prin Boeri, descendenți ai vechilor coloniști olandezi; a republicei Liberia, în anul 1847, prin coloniile de negri eliberați, aduși din Statele-Unite sub auspiciile unei societăți americane, de ocrotire a negrilor emancipați; a Congo-ului, organizat sub formă etatistă prin mijlocirea „Asociațiunii internaționale a Congo-ului", de preocupări științifice, — fondată în anul 1876 de către Leopold al II-lea, Regele Belgiei, — recunoscut apoi ca Stat, deși fiind o formațiune statală „sui generis", prin Conferința colonială dela Berlin, din 1885, și anexat apoi, ca o colonie, de către Belgia în 1908. In sfârșit, tot prin invocarea modului originar al „ocupației", s'a putut înregistra pe plan internațional, pretențiunea ziaristului Harden Hickey, de a fonda un Stat în insula Trinidade, din apropierea coastelor Braziliei; ca și a francezului Jacques Lebaudy de a fonda un „Imperiu al Saharei", în urma debarcării sale pe coastele apusene ale Africei, cu vasul „Frasquitta". Dar aceste evenimente, întâmplate în anii 1888 și 1903, nu au putut duce la „recunoașterea" unor noui State în comunitatea internațională, ele fiind lipsite de seriozitate și temeinicie.

Dar paralel cu acest mod de formațiune a unui Stat, și prelungindu-se până în epoca noastră, s'a înregistrat ca un al doilea „mod" de naștere a Statelor, *creațiunea „în dauna unui alt Stat"*. In această ipoteză, Statul nou apare ca rezultat al unor fapte materiale, dintre cele mai variate, independent cele mai adeseori de un act juridic internațional; rezultat ce poate fi consecință a dreptului de cucerire, — ce se confundă îndelungat timp cu însuși conceptul de suveranitate, — ce poate urma din dreptul de a declara războiu, — clasică prerogativă a suveranității externe a Statului, recunoscută ca legitimă până la Pactul Societății Națiunilor (din 28 Iunie 1919) și, cu rezerva îndeplinirii unor anumite condițiuni, chiar sub regimul acestui Pact, — după cum el poate fi deopotrivă, rezultat al oricărui fapt ce ar duce la desprinderea unei porțiuni teritoriale din corpul unui Stat preexistent, organizată mai apoi, în forma unui Stat nou. In acest ciclu de fapte și situațiuni materiale și juridice, creatoare de State noui, de sine stătătoare, — „superiorem non recognoscentes", după expresia atribuită lui H. Grotius, fondatorul dreptului internațional modern, — s'ar putea încadra și

emanciparea de sub opresiunea străină a unei provincii sau a unui teritoriu, mai mult sau mai puțin autonom, eliberarea unei colonii din legătura juridico-constituțională ce o integra metropolei, ca și ceslunea convențională a unui teritoriu, din care va rezulta un nou Stat în Comunitatea internațională, când la bazele acelei cesiuni se găsește o împrejurare, dela care Statul cedant nu s'a putut sustrage. In toate aceste ipoteze, frecvent înregistrate în viața internațională, Statul nou apare ca o creațiune politico-juridică, în detrimentul unui alt Stat. Pe această cale au luat naștere Statele-Unite, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin revolta coloniilor nord-americane contra metropolei britanice. Organizate în formă etatistă confederativă în anul 1776, ele s'au transformat în Stat federal, prin Constituția federală din 1787. Același mod de formațiune a Statelor îl găsim la baza nașterii Republicelor latine sud-americane; proces desăvârșit între anii 1820—1826, prin îndepărtarea dominațiunii spaniole și portugheze. Și tot același mod de formațiune explică apariția în secolul al XIX-lea, secolul redeșteptării naționalităților, a atâtor State, — învestite cu capacitate juridică internațională, — inexistente altă dată, ca Membri ai Comunității internaționale. Grecia, prin îndepărtarea dominației otomane, recunoscută ca Stat prin tratatul dela Adrianopole din 1829; Belgia prin desfacerea legăturilor sale de Olanda, — în care o integrase Tratatul dela Viena din 1815, în formațiunea statală a Țărilor de Jos, — recunoscută ca Stat nou, dotat cu regim de neutralitate perpetuă, prin actele internaționale din 1831 și 1839; Italia și Germania, prin desăvârșirea procesului de unitate națională, dar nu mai puțin în dauna și prin înfrângerea acelor numeroase mici formațiuni cu înfățișare de State, din spațiul teritorial italic și germanic, — de multiseculară dăinuire, — dar care în acest veac al naționalitarismului nu mai puteau invoca decât o perimată tradiție istorică. Și tot pe această cale și-au redobândit personalitatea de drept al ginților acele State semi-suverane față de Turcia: Muntenegru, Serbia, Bulgaria (recunoscută autonomă), sau legate prin regim de „alianță inegală", precum au fost Țările Române, recunoscute ca State suverane, prin Tratatul dela Berlin din 13 Iulie 1878. Deopotrivă, în dauna Columbiei, — dar în această speță din considerațiuni de ordin economic, și nu fără intervențiunea Statelor-Unite, — s'a înregistrat, la începutul secolului al XX-lea (a. 1903), formațiunea Statului central-american Panama. In sfârșit, alături de aceste exemple, proporțiile procesului de formațiune a Statelor, prin acest „mod" de naștere a lor, ne sunt evidențiate prin apariția Statelor nou create, — care alcătuesc o categorie aparte față de cele întregite teritorialicește, — în urma războiului mondial, în dauna imperiilor des-

membrate, a Austro-Ungariei, a Rusiei şi a Turciei, acele State eterogene, a căror misiune istorică încetase; State nou create, unele de efemeră dăinuire, consfinţite în fiinţa lor juridică internaţională, prin Tratatele de pace din anii 1919/20.

In sfârşit, cel de al treilea „mod" de formaţiune a Statelor, este *calea înţelegerii directe*, între două sau mai multe State interesate, sau sub regimul Societăţii Naţiunilor, între totalitatea membrilor ei. Putând duce, la crearea unui Stat compus, — uniune personală sau uniune reală, confederaţie de State sau Stat federal, — fie în mod contrar la separarea unui Stat compus în unităţile etatiste preexistente, înţelegerea directă implică un acord de voinţă, principial liber consimţit, între Statele participante. Este astfel modul de formaţiune a Statelor, ce presupune o bază contractuală, în opera de creaţiune a unui nou Stat, în cadrele comunităţii internaţionale. Înţelegerea directă este condiţionată ca urmare, de intervenţia unui act juridic de valoare internaţională, care ne indică cu preciziune, momentul naşterii noului Stat. Acest moment, de când încep a curge numeroase şi importante efecte juridice, este data încheierii tratatului, ce dă expresiune juridică înţelegerii directe. De sigur pentru ca noul Stat să fie o realitate în lumina dreptului ginţilor, trebue să implice reunirea elementelor sale alcătuitoare, să fie adică, „un mediu social, în care fenomenul juridic se găseşte realizat, în modul cel mai complet" (G. Scelle). Astfel a luat naştere Austro-Ungaria, în urma dualismului din 1867, care a instituit un regim de uniune reală, între cele două State. O înţelegere directă, deşi neconsfinţită printr'un tratat internaţional, a fost la baza Unirii dintre Muntenia şi Moldova, dintre anii 1859—1862, acea primă fază spre Unirea definitivă şi prin aceasta, spre România modernă. Pe aceeaşi cale s'a înregistrat separarea Norvegiei de Suedia, — prin tratatul dela Stocholm, din 26 Octomvrie 1905, — cu care fusese mai înainte, în regim de uniune reală. Şi tot prin mijlocirea înţelegerii directe, s'a consfinţit Statul liber al Irlandei, — rămas totuşi element alcătuitor al „Commonwealth"-ului britanic, — prin actul, controversat în natura sa juridică, internaţională sau constituţională, din 6 Decemvrie 1921. Un exemplu, oarecum asemănător, l-ar reprezenta Egiptul, a cărui fiinţă suverană „condiţionată" totuşi, — este urmarea actului din 1922 şi a convenţiei anglo-egiptene din 1936. Este aceasta de sigur, un mod de formaţiune a Statelor recomandabil în doctrina dreptului ginţilor, ca unul ce presupune eliminarea principală a recurgerii la violenţă, în reglementarea unui proces atât de important. Pentru această raţiune, este el considerat ca o formulă progresivă într'o viitoare ordine internaţională. Căci prin mijlocirea „înţelegerii directe", şi-ar putea găsi con-

cretizare, — astfel cum s'a observat, — „principiul federal" în opera de reorganizare europeană. Acest principiu, ce se poate armoniza și cu conceptul de „suveranitate" și despre care s'a spus, că „... după ce a jucat deja un rol atât de important în istoria politică modernă, numai el poate face cu putință omului modern, rezolvarea în chip durabil, prin cooperarea națiunilor, a acestor probleme atât de arzătoare și complexe, în domeniul economic, social și politic" (N. M. Butler).

* * *

Dar prin orice „mod" s'ar desăvârși procesul de formațiune a Statelor, totdeauna este vorba — la baza sa, — de un act de repartiție de *suveranitate teritorială*, fie că această suveranitate înregistrează o extindere, fie că ea se găsește restrânsă. Căci teritoriul, — care trebue privit ca o caracteristică, dar și ca un criteriu al Statului, — rămâne suportul material al suveranității etatiste. S'a observat întradevăr, că „... teritoriul ce cuprinde spațiul dintre frontierele alcătuitoare ale liniei de separație de țările limitrofe, trebue să fie privit ca baza autorității și a jurisdicției Statului" (Fr. Cosentini). Astfel fiind, interesează cu deosebire de a se pune în lumină, acele variate proceduri, prin mijlocirea cărora se realizează transfertul de suveranitate teritorială, acest element fundamental în procesul formațiunii Statelor. De sigur, este locul de a observa, că îndelung timp, sporirile sau restrângerile teritoriale ale Statelor au scăpat în largă măsură influenței dreptului, fie pentrucă ele se ridicau în timp dincolo de apariția documentelor istorice, fie pentrucă, deși înregistrate de istorie, ele s'au produs într'o vreme, când dreptul internațional era lipsit de un caracter pozitiv. Dar din momentul când acest drept „... a devenit un drept indiscutabil, dobândirile și pierderile teritoriale ale Statelor, au fost dominate și reglementate de el" (J. de Louter). Au deosebit astfel doctrinarii de drept al ginților, între moduri de dobândire a suveranității teritoriale: naturale, reale și juridice (Bulmerincq); între „aquisitio originaria et derivativa", subdivizată aceasta „in facto hominis aut legis" (Phillimore); între dobândire normală și anormală (Nys); între procedurile mai puțin discutate și cele mai discutabile (J. de Louter). Și aceasta, spre a aminti numai câteva, dintre concepțiile în materie. Ori cum ar fi, putem reține că *ocupația* a fost primordialul și originarul mod de dobândire a suveranității teritoriale. Consistând în definitiv, în luarea în posesiune a unui teritoriu lipsit de exercițiul unei alte suveranități (res nullius), — asimilat adică juridicește unui bun va-

cant — ocupația a dat naștere, de-a-lungul secolelor, la variate concepții în ceea ce privește condițiile validității ei, în lumina dreptului ginților. Dela teoria „ocupației fictive", s'a trecut la teoria „proprietății ocupației", spre a se ajunge apoi, la teza „ocupației efective". Grotius, încă în secolul al XVII-lea, cerea o ocupație „reală și durabilă", pentru ca ea să fie valabilă în drept și a îndepărta astfel temeinicia pretențiunii eventuale a unui alt Stat, asupra aceluiași teritoriu. Inseamnă aceasta, că încă din epoca fondatorilor dreptului internațional modern, un Stat „... nu poate să se mărginească la a exclude pe altele, spre a ocupa în mod valabil un teritoriu; ocupația acestuia, nu poate fi negativă". (Waultrin). Aceeași formulă o găsim în reglementarea ce aduce mai târziu, în plin secol al XIX lea, „actul Congo"-ului din 26 Februarie 1885, — de închidere a lucrărilor Coloniale dela Berlin, — când prescrie pentru valabilitatea ocupației: *a)* efectivitatea ei și *b)* notificarea către Puterile terții. Articolul 35 al acelui important act juridic internațional, este întradevăr, cu deosebire cuprinzător: „Puterile semnatare ale prezentului act, recunosc obligația de a asigura, în teritoriile ocupate de către ele, pe coastele Continentului african, existența unei autorități îndestulătoare spre a face respectate drepturile dobândite și — la momentul dat — libertatea comerțului și a tranzitului, în condițiile în care ea va fi stipulată". Și în așa măsură se găsește această formulă în concordanță cu conștiința juridică, încât deși instituită pentru teritoriile africane, deșl actul dela Berlin a fost abrogat după războiul mondial, — prin convenția dela Saint-Germain din 10 Septemvrie 1919, — prevederile acelor texte de drept al ginților (art. 34 și 35) sunt considerate până astăzi, ca reprezentând un final de evoluție, în materie. Ori, în lumina acestor considerațiuni, desvoltate în practica internațională, pe linia principiului: „Requiritur autem corporalis quaedem possessio ad dominium adipiscendum" (Grotius), exercițiul valabil al ocupației, presupune întradevăr: *a)* un teritoriu care să nu facă parte din niciun alt Stat, *b)* o ocupație exteriorizată prin manifestări reale și vizibile, *c)* o putere competintă de a ocupa. De fapt, prin mijlocirea acestei proceduri de dobândire a suveranității teritoriale, procesul colonizării și a formațiunil unor State noi, a fost larg promovat, odinioară chiar în Europa, dar mai ales în teritorii extraeuropene. Dela un moment dat însă, prin invocarea principiului „uti possidetis" în 1810 și a Doctrinei lui Monroe din 2 Decemvrie 1823, s'a urmărit de către Statele americane, sustragerea continentului american din procesul de colonizare europeană, prin afirmarea ideii că acolo nu mai există teritorii „res nullius", susceptibile de ocupare din partea Statelor europene.

Dar nu mai puțin, apropiat de ocupație, — căci adeseori este doar o ocupație deghizată, — apare *„protectoratul colonial"* (Schutzgebiet) și „împărțirea zonelor de influență" (Hinterland-ul). Ca orice protectorat, ca formă de tutelă internațională și acesta „colonial", implică subordonarea unei colectivități umane extraeuropene, prin consimțământul șefului ei, — care formal își păstrează propria sa autoritate și guvernul său, — față de voința Statului colonizator, în speță, protector. Protectoratul colonial apare astfel condiționat de un acord internațional și prin însuși acest fapt el poate fi mai ușor acceptat de către populațiile indigene și este în același timp, mai puțin costisitor decât ocupația. Dar față de diferența atât de pronunțată de forță și poziție internațională între cele două părți, este de înțeles pentru ce unor autori, li se pare posibilă instituirea unui protectorat colonial pe cale unilaterală, adică prin mijlocirea unei legi naționale. Și se citează în această ordine de idei, „Pacific Islanders protection Act" din 1875 și „Foreign Jurisdiction Act" din 1890. Și atât de împământenit s'a găsit acest sistem în procesul colonizării britanice, încât s'a putut spune, că „... această metodă împrumutată dela vechiul Imperiu roman, a prezidat la construirea Imperiului britanic indian". (Sir Alfred Lyall). A fost considerată această metodă, ca urmare, ca fiind susceptibilă de a îndepărta orice alt Stat de a-și întinde influența sa asupra unor astfel de teritorii, menite de a fi anexate la momentul potrivit, de către Statul beneficiar al protectoratului colonial. Cu drept cuvânt a putut fi caracterizată această procedură, ca „abilități de conduită, ce tind prin variate mijloace mai puțin oneroase decât luarea în posesie și ocuparea propriu zisă, pe de o parte la frânarea pretențiilor națiunilor rivale, pe de altă parte la adormirea susceptibilităților populațiilor ce locuesc respectivul teritoriu". (Chailley-Cert).

Dacă astfel protectoratul colonial se apropie de ocupațiune, ca procedură de dobândire a suveranității teritoriale, — și prin aceasta se integrează în procesul formațiunii Statelor, — *„zonele de influență" sau „Hinterland"-ul* se apropie de protectoratul colonial. Preconizând în principiu o obligație negativă, de abținere a unui Stat în anumite regiuni rezervate pe cale convențională influenței unui alt Stat, această formulă de expansiune teritorială pregătește calea unei ulterioare luări în posesiune, sau a unei calificate ocupațiuni. Rezultat al unei înțelegeri internaționale, — consfințită într'un act juridic internațional, sau manifestată pe cale tacită, — cu participarea Statelor interesate, dar câteodată și a unor State terțiu, împărțirea zonelor de influență a fost calea urmată adeseori, pentru reglementarea unor competiții teritoriale, în regiuni extraeuropene. Să observăm cu titlu de exemplu,

că prin declarația din 6 Aprilie 1886, s'a împărțit zona Pacificului occidental, între Marea Britanie și Germania; că prin acordul franco-englez din 5 August 1890, s'a delimitat zona de influență a celor două State, în regiunile din centrul Africei; și că în aceeași epocă, tot pe această cale, s'a găsit împărțită o mare parte din Africa, între diferite State interesate (Ex.: convenția franco-germană din 1885, cea franco-portugheză din 1886, cea anglo-germană din 1890, cea anglo-italiană din 1891). Dar dacă a fost imaginat spre a împiedeca rivalitățile și conflictele în lupta pentru colonizare, hinterlandul are totuși inconvenientul de a consacra regularitatea din punctul de vedere al dreptului internațional, a unei „ocupații fictive". Căci „el nu crează prin el însuși, nici putere, nici teritoriu; el constituie mai repede, un semn premergător, ce face să se prevadă sau să se prezică, acest teritoriu și această putere viitoare". (J. De Louter).

„Cucerirea" a fost deopotrivă, un mod de dobândire a suveranității teritoriale, tot atât de vechiu, ca și ocupația. Dar dacă în fapt, ea a fost înregistrată în procesul formațiunii Statelor, din cele mai îndepărtate vremuri — și a dus întotdeauna la luarea în posesiune a unui teritoriu, bază materială a unui Stat nou, sau sporire teritorială a unui Stat în ființă, prin forța armelor, — legitimitatea ei a putut fi larg discutată, în viața internațională. Privit întru totul legitim, atât timp cât Statele au considerat „dreptul de a declara războiu", — după cunoscuta formulă a unui autor de drept al ginților (David Hunter Miller) „pentru un bun motiv, pentru un rău motiv, sau fără niciun motiv", — ca o clasică prerogativă a suveranității lor, dreptul de cucerire el însuși se confunda cu ideea de „suveranitate". Ca urmare, s'a observat, că „suveranitatea teritorială se schimba, în măsura în care armatele înaintau pe teritoriul inamic" (P. Fauchille). „Cucerirea" — a cărei valabilitate juridică se recunoștea și în secolele XVII—XVIII-lea, — era astfel concepută, ca indiscutabil mod de dobândire a suveranității teritoriale. Numai prin Revoluția Franceză, s'a adus o lovitură pe teren juridic, legitimității dreptului de cucerire, când Adunarea Națională vota această declarație, în Mai 1790, introdusă mai apoi, în titlul VI al Constituției din 3 Septemvrie 1791: „Națiunea franceză renunță să întreprindă vreun războiu, în scopul de a face cuceriri și nu va întrebuința niciodată forțele sale, împotriva libertății vreunui popor". Chiar dacă, sub imperiul necesităților, dreptul de cucerire a trebuit să fie mai târziu invocat de Franța revoluționară și de Imperiul napoleonian, o îndoială a pus stăpânire pe spiritul public european, în cel de al XIX-lea veac, în ceea ce privește legitimitatea sa. Pactul Societății Națiunilor, urmărind realizarea unui început

de organizare internațională și restrângând în anumite manifestări ale sale dreptul Statului de a recurge la războiu, — privit odinioară ca un drept nelimitat și incontrolabil — prin însuși acest fapt, a adus atingere multiseculare legitimități a dreptului de cucerire. Nu mai puțin însă, prin valorificarea teoriei dreptului de cucerire, — și prin invocarea conceptului de „debellatio" (sujétion) — a fost construit odinioară Imperiul roman, numeroase State ale Evului Mediu, mai apoi Imperiul napoleonian. Și deopotrivă, prin invocarea aceluiași drept de cucerire, au fost cutropite, la începutul secolului al XX-lea, Republicele olandeze ale Africei de Sud.

Îndelungată și pasionată controversă s'a purtat în doctrina dreptului ginților asupra *„prescripției"*, ca mod legitim de dobândire a suveranității teritoriale. S'a pus adică problema de a se ști, dacă prescripția are ce căuta atunci când se discută procesul formațiunii Statelor. Să observăm dintru început, că acelor autori care cred în legitimitatea prescripției în materie, ea le apare ca fundamentul juridic cel mai vechiu și cel mai general, al dobândirei de teritorii. Și atunci, ei nu se gândesc atât la „usucapio" din dreptul roman, sau la „praescriptio longi temporis", care cere o posesiune de bună credință, condiționată de o perioadă de timp determinată, ci mai ales la „praescriptio immemorialis", vechea posesiune, sau la „praescriptio cuius contraria memoria non existit" din dreptul canonic, sau la ceea ce dreptul germanic numia „die unvordenkliche Zeit". În acest înțeles Edmund Burke considera că „... prescripția este cel mai solid titlu, nu numai la proprietate, dar și la guvernământul care asigură această proprietate". Iar pentru Wheaton, „... consimțimântul general al umanității a stabilit principiul, că posesiunea îndelungată și neîntreruptă de către o națiune, exclude pretențiunea oricărei alteia. Că acest consimțimânt general ar fi considerat ca un contract implicit, sau ca un drept pozitiv, toate națiunile sunt deopotrivă legate prin el, pentru că toate sunt părți la acesta, întrucât niciuna nu poate să-l ignoreze, fără a primejdui propriul său titlu, la posesiunile sale." Ca urmare, în desbaterile Congresului dela Viena din 1815, Metternich accentua asupra certitudinei „posesiunii", ca fiind factorul cel mai important al liniștei și echilibrului politic, iar linia despărțitoare dintre State, ca fundamentul real și cel mai important al tratatelor." Dar dacă numeroși autori, mai apropiați sau mai îndepărtați în timp, aparținători la diferite școli de drept al ginților, au recunoscut un rost important prescripției și efectelor sale juridice, în procesul relațiilor teritoriale internaționale, — și prin aceasta în procesul formațiunii Statelor, — nu mai puțin controversa a dăinuit atât asupra principiului, cât și asupra condițiilor de curgere a prescripției.

Astfel s'a susținut deopotrivă, că este nefondat a se pretinde, că s'ar putea aplica prescripția în domeniul internațional, în raporturile dintre State, după cum ea își găsește aplicare în dreptul privat, în raporturile dintre indivizi. Și această teză a fost afirmată de un Heffter-Geffcken, Von Holtzendorff, Klüber, Von Liszt, De Martens, etc. Căci nu există o lege internațională, scrisă sau cutumieră, care să-i determine cu preciziune condițiile și să oblige Statele la recunoașterea ei. Grotius însuși era obligat să considere necesară o perioadă de timp, de pașnică și netulburată posesiune a unui teritoriu, din partea unui Stat, pentru ca prescripția achizitivă să poată fi invocată, de către el. Vattel preconiza un acord al tuturor Statelor, asupra timpului necesar. Dudley Field vorbea de cincizeci de ani, și acest termen a părut mulțumitor multor cercetători în materie. Dar nu au lipsit nici publiciști (de ex. P. Fauchille), care au pretins că perioada de timp de treizeci de ani, prescrisă în dreptul privat, ar fi îndestulătoare și în domeniul internațional, pentru ca un Stat să dobândească valabil un teritoriu pe cale de prescripție. Ori cum ar fi, ni se pare că dobândirea suveranității teritoriale prin curgerea timpului rămâne adânc condiționată în exercițiul ei de conformitatea cu datele „conștiinței juridice" a popoarelor, din momentul când ea se găsește pusă în discuție. Căci rămâne ca un îndreptar în materie, că „un secol de posesiune injustă nu este îndestulător spre a-i anula viciile originale". (Heffter), ca și acea teză formulată de Președintele Millerand, în celebra sa „Scrisoare de trimitere" a tratatului dela Trianon (din 6 Mai 1920): „O stare de lucruri, fie și milenară, nu este vrednică să dăinuiască când ea este recunoscută a fi contrarie ideii de justiție." Dreptul națiunilor și ideea de justiție sunt mai tari într'adevăr, — în lumina dreptului internațional modern, — decât curgerea timpului, când este a se legitima un transfert de suveranitate teritorială.

Dacă la toate acestea adăugăm că suveranitatea teritorială se poate dobândi încă pe calea unei *„cesiuni" voluntare*, cu titlu gratuit sau oneros, prin mijlocirea unei sentințe arbitrale, — dar care, spre a fi valabilă, urmează să fie în conformitate cu toate comandamentele teoriei generale a arbitrajului, — ca și prin numeroase alte moduri „indirecte" sau „deghizate" (de ex.: ipotecă, anticreză, gaj, cesiune de administrație sau cesiune „à bail"), — constatăm cât de variate pot fi procedurile prin care un Stat poate lua ființă teritorială, sau poate realiza o sporire a bazei sale teritoriale. Dacă unele din aceste moduri sunt astăzi contestate ca legitimitate, — dar prin practica lor îndelungată interesează în largă măsură procesul formațiunii Statelor, — altele sunt privite ca legitime, în stadiul actual de desvoltare al dreptului ginților.

Odată prezentate aceste elemente de orientare, fundamentale în procesul formațiunii Statelor, este locul de a vedea dacă și în ce măsură există un „principiu obiectiv", care să prezideze opera de repartiție de suveranitate teritorială, între diferiții membri ai Comunității internaționale. Problema rămâne desigur, de specifică însemnătate, căci de obiectiva ei reglementare rămâne condiționată însăși legitimitatea — din punctul de vedere al dreptului — a statutului teritorial al Statelor și temeinicia oricărei formule de organizare juridică internațională. Ori, chiar dacă se admite că „... Statele își datoresc nașterea, apariția lor, succedarea transformărilor lor teritoriale, gradul lor de coeziune, unitatea sau forma lor compusă, puterea lor morală sau materială, evoluției istorice a popoarelor", (P. Fauchille), ni se pare deopotrivă întemeiat a recunoaște, că — cu toată variația și complexitatea factorilor care au determinat structura lor teritorială — doctrina dreptului ginților a preconizat și practica internațională a împământenit, — sub imperiul necesității de a sustrage tot mai mult procesul formațiunii Statelor de sub „domnia forței", — anumite „idei călăuzitoare" în materie.

Astfel, în această seculară străduință, ce echivalează cu o adevărată luptă pentru limitatea practicei și efectelor „dreptului de cucerire", s'a făcut mai întâiu apel la *„principiul frontierelor naturale"*, următor căruia întinderea teritorială a Statelor ar rămâne condiționată de natura însăși. Deopotrivă adoptat de geografia politică, — prin exponenții de autoritate, ca: Fr. Ratzel, Ar. Dix, I. Bowman, Pasvolsky, etc. — ca și de politica internațională a unei epoci din evoluția Statelor, și preconizând delimitarea teritoriilor aparținătoare diferitelor State în conformitate cu comandamentele naturii, principiul frontierelor naturale a fost definit de J. J. Rousseau, în termeni ca aceștia: „Situația munților Europei, situația mărilor și a fluviilor ce servesc de hotare națiunilor ce o locuesc, pare să fi decis asupra numărului și spațiului acestor națiuni, și se poate spune că ordinea politică în această parte a lumii este, din anumite puncte de vedere, opera naturii." Este aceasta o formulă, ce face să intervină în procesul formațiunii Statelor, — astfel cum s'a observat — „... o voință providențială, o fatalitate, și afirmă în acest fel, o înrudire cu doctrina legitimității" (R. Redslob.) Și dacă ea a fost adeseori invocată de către anumite State, ce pretindeau un drept de expansiune teritorială până la frontiere pe care le considerau prestabilite; dacă pentru valorificarea ei s'au purtat în Occident, — vreme de secole, — numeroase războaie pentru stăpânirea liniei Rinului, iar în centru și sud-estul european pentru stăpânirea liniei Dunării, nu mai puține critice s'au ridicat împotriva principiului frontierelor naturale. Ca urmare, s'a observat, că nu s'a izbutit „... să se facă con-

sacrat ca principiu de drept, un punct de vedere de pură politică, şi care are în plus marele inconvenient, de a nu se baza pe un criteriu precis, pentru că în definitiv, oamenii vor putea discuta la nesfârşit dacă un anumit munte mai mult decât altul, sau un anumit fluviu mai mult decât altul, reprezintă pretinsa frontieră naturală între două ţări". (M. Sibert.) Şi atunci, s'a resimţit necesitatea unei interpretări mai raţionale a principiului frontierelor naturale, în înţelesul că prin „frontiere naturale" nu ar trebui înţelese numai decât frontierele trasate de natură, ci acele frontiere mai ales, ce oferă avantagii naturale prin configuraţia şi resursele teritoriului pe care îl circumscriu. Acele frontiere adică, ce îmbracă o îndoită înfăţişare: de „frontiere strategice" şi de „frontiere economice". Intr'o asemenea concepţie, un lanţ de munţi alcătueşte o frontieră naturală, nu numai când el reprezintă linia despărţitoare între două suveranităţi teritoriale, ci şi atunci când, fiind în interiorul Statului, el constituie un mediu de convergenţă strategică, prin porţile de ieşire, prin căile de retragere şi prin trecătorile ce-l întretaie. Astfel, pentru Statul român dinainte şi de după 1918, lanţul Carpaţilor şi citadela transilvană au alcătuit şi reprezintă o calificată frontieră naturală. „Poporul român, — constată Prof. J. Ancel, — este organic legat de Carpaţi; muntele său a fost în decursul istoriei sale milenare, zidul de care s'a lovit fluxul cuceritorilor, fără a-l sfărma vreodată. El a fost totdeauna un refugiu şi un conservator al civilizaţiei române, şi aceasta din timpurile cele mai îndepărtate... Şi după ce a servit de refugiu, tot Muntele reprezintă, dela Dunăre la Tisa de sus şi la Nistru, unitatea Ţării Româneşti."

Dar oricum ar fi interpretat principiul frontierelor naturale, în semnificaţia sa absolută, de odinioară, sau în aceasta mai raţională şi mai obiectivă, adevărul este că acest principiu s'a arătat dominant vreme de veacuri, — el manifestându-se şi în tratatele de pace din 1919/20 — în materia repartiţiilor de suveranitate teritorială. Pentru această raţiune, el îşi are locul său în teoria generală a formaţiunii Statelor.

Concomitent însă, cu teoria frontierelor naturale, practica repartiţiilor de suveranitate teritorială a arătat o deosebită favoare, în decursul epocii moderne, principiului *„echilibrului puterilor"*. Fiind conceput ca idee creatoare a unei echivalenţe de forţe între Statele mari, — ideal către care a tins aproape constant diplomaţia europeană, începând cu tratatele Westfalice din 1648, — originile sale trebuesc căutate desigur în Italia micilor şi numeroaselor State ale Evului Mediu. Lorenzo de Medicis pare să fi fost primul, care a formulat imaginea balanţei puterilor. De atunci ideia s'a împământenit treptat, încât s'a putut vorbi, — pentru secolele XVI—XVII-lea — despre o „luptă pentru

echilibrul puterilor" (R. Redslob). După ce tratatele Westfalice au înscris-o în dreptul internațional pozitiv, tratatul dela Utrecht din 1713 vedea în acest „justum potentiae aequilibrium", cea mai potrivită formulă, „ad firmandam stabiliendamque pacem ac tranquilitatem Christiani orbis". Principiul echilibrului a izvorît într'adevăr din „dreptul de conservare" al Statelor, și el preconiza repartițiile teritoriale după acest criteriu, astfel ca un Stat, prin forța sa și prin întinderea sa teritorială, să nu constitue o primejdie pentru dreptul la existență al altor State. Cu drept cuvânt astfel, a putut fi el definit, ca tinzând „... să mențină sau să creeze o repartiție de putere, care asigură fiecărui Stat, izolat sau în legătură cu aliații săi, o aceeași forță ca a oricărui rival probabil, și îl pune în consecință la adăpost de o acțiune opresivă". (R. Redslob.) Dar dacă acest înțeles, ce afirmă oarecum un caracter generos și idealist, i-l putem da la originele sale și în primele sale concretizări, din secolul al XVIII-lea încoace, principiul echilibrului puterilor a devenit o combinație diplomatică, ce ignorează adeseori dreptul la existență al unor State. Prin invocarea sa, și a corolarului său juridic, „sistemul coîmpărțitor", s'a ajuns la cele trei împărțiri ale Poloniei, și aceasta l-a făcut să decadă din popularitatea sa de odinioară. Chiar dacă apologeți ai principiului echilibrului puterilor nu au lipsit nici în secolul al XIX-lea, — ei căutând să pună în lumină serviciile aduse „ideii de pace" în Continentul european, — chiar dacă el a triumfat în Congresul dela Viena din 1815, alături de principiul legitimității dinastice, ca și în celelalte acte juridice internaționale din secolul trecut, reglementatorii ale transferturilor de suveranitate teritorială, treptat el a devenit tot mai mult respins de conștiința juridică a popoarelor, ca idee călăuzitoare în materie.

* * *

S'a obiectat, întradevăr, atât principiului frontierelor naturale, cât și principiului echilibrului puterilor, ca idei călăuzitoare în procesul formațiunii Statelor, că ele ignorează „omul", cu voința sa, cu tradițiile, interesele și năzuințele sale. A fost de aceea firesc, ca din momentul când omul a încetat de a mai fi privit ca un accesoriu al solului, ci ca substanță vie — și cea mai prețioasă — a Statului însuși, să i se recunoască un rol, în formularea criteriului valabil în materie de reglementare a repartițiilor de suveranitate teritorială. Și a fost privit ca un astfel de criteriu progresiv, *„plebiscitul"*, în deobște definit ca „un mijloc de consultare a populației unui teritoriu de cedat, spre a se ști dacă cesiunea trebue să aibă loc, sau nu". (K. Strupp). Ceea ce înseamnă, în această definire a sa, că plebiscitul ar trebui să preceadă,

nu să urmeze, actul juridic și material al cesiunii teritoriale. Proclamat de către Revoluția franceză, ca o consecință și aplicare a principiului de sufragiu universal în domeniul internațional, originile sale au fost ridicate adeseori, cu mult în timp. După Baldus, Regele Franței nu avea dreptul de a înstrăina un oraș sau o provincie din regatul său, dacă locuitorii nu consimțeau la aceasta. Iar pentru Paul Viollet, istoric al dreptului francez, asentimentul poporului și al notabililor, constituia o condiție a oricărui transfert de suveranitate. Apelul la plebiscit, a fost susținut cu fanatism, de către Mancini și discipolii săi, italieni și francezi, și ca urmare, a fost adeseori utilizat, spre a se cunoaște voința populațiilor, asupra valabilității, — în lumina dreptului ginților, — a unui transfert de suveranitate teritorială, dela un Stat la altul. Recurgerea la plebiscit, rămâne astfel în principiu, un omagiu adus „voinții colective" a populațiilor. Dar privit în lumina experimentării sale, el este departe de a putea fi recunoscut ca „unicul criteriu obiectiv" (P. de Lapradelle), ca cea mai progresivă idee călăuzitoare, în demeniul repartițiilor teritoriale. Plebiscitul este întradevăr, greu de organizat în practică adeseori, pentru ca el să ducă la o manifestare fidelă a voinții colective. De aceea, cu toate calitățile sale morale, plebiscitul a ocazionat și numeroase critici și neputând fi recunoscut ca o instituție general valabilă de drept internațional, el este „recomandat" în acele cazuri, mai ales, când îndoiala există asupra sentimentelor populațiilor dintr'un teritoriu disputat și numai când alt mijloc mai desăvârșit de interpretare a acestor sentimente, nu s'ar găsi. Iar atunci când îndoială nu există, voința colectivă se manifestă prin „plebiscitul de toate zilele" (H. Hauser), pe care-l constitue multiplele manifestări, reacțiunile quasi-instinctive ale sufletului popular, rezistențele sale, atașamentul de simbolurile sale, câteodată de limba sau religia sa, totdeauna de amintirile sale. Practica plebiscitară înscrie totuși un capitol important, în istoricul remanierilor teritoriale și prin aceasta, în formațiunea Statelor. Primii ani ai Revoluției franceze au deschis un drum, adeseori bătătorit și în această materie. Războaiele naționalitare dela jumătatea veacului trecut, — și mai ales procesul unității italiene, — au făcut de asemeni adeseori apel la consultările populare, chiar dacă nu erau ele totdeauna calificate plebiscite. Iar tratatele de pace din anii 1919/20, deopotrivă au prescris unele consultări plebiscitare, când teritorii ce erau obiect al unor schimbări de suveranitate, prezentau date complexe, prin amestecul de populații, prin îndoiala ce domina asupra unei exacte interpretări a sentimentului popular, sau prin pasiunea depusă de State vecine și rivale, ce-și revendicau cu egală energie, un același teritoriu. Dar nici atunci, ca și în secolul al XIX-lea și ca și mai înainte, ideea

plebiscitară nu a putut fi ridicată la rangul unui principiu de drept internațional, date fiind acele inconveniente de ordin practic ca și criticele formulate, de-a-lungul experimentării sale anterioare. Nu mai puțin însă, apelul la plebiscit în atâtea împrejurări, i-au imprimat un anumit prestigiu, ca idee călăuzitoare în procesul formațiunii Statelor.

Cu *„principiul naționalităților"* ca idee călăuzitoare în procesul formațiunii Statelor, se înregistrează un pas mai departe, spre definirea unui criteriu juridic, în materie. Intradevăr, dacă odinioară — în vremea închegării și a cristalizării sale, — se putuse spune că principiul naționalităților „... nu are încă importanță capitală decât în politică și nu în dreptul public" (Bluntschli), această constatare, valabilă poate altădată, a devenit caducă, atât prin rostul sporit dobândit de acest principiu în opera de remanieri teritoriale dela sfârșitul războiului mondial, cât și prin procesul verificat istoricește, de nestăpânită deșteptare a națiunilor și de împământenire în conștiința juridică obștească, a conceptului de „națiune". Dacă s'a putut obiecta că ar fi un principiu vag, lipsit de preciziune, cercetările din ultimul timp ne arată că el are un conținut clar și comandamentele sale apar ușor de precizat. Intradevăr, primordialul său comandament nu poate fi decât acesta, că „națiunea are dreptul de a trăi într'un Stat, care să-i fie conform" (R. Redslob). Inseamnă aceasta, că în materie de repartiții teritoriale, principiul naționalităților pretinde ca națiunea, prin aria ei teritorială de expansiune, să reprezinte „formula vie a frontierei" (R. Iohannet). De sigur, atunci când este aplicat fără sinceritate, sau când este întru totul ignorat, — precum s'a întâmplat adeseori în istoria formațiunii Statelor, — poate însemna aceasta, să se „... introducă în relațiile internaționale, contestații fără sfârșit și conflicte sângeroase" (M. Sibert). Dar dacă este aplicat cu sinceritate, principiul naționalităților reprezintă fără îndoială un progres și — astfel cum proclama școala italiană la jumătatea secolului trecut, — un instrument de promovare a domniei dreptului, în raporturile dintre State. Nu trebue ignorat întradevăr, că principiul naționalităților respinge ideea că forța naturii sau combinațiile diplomatice ar putea fi calificate, să determine repartiția spațiilor teritoriale, recunoscute diferitelor suveranități statale. In acest înțeles, încă la sfârșitul veacului trecut, un autor (Chrétien) — martor al luptei ce se purta între vechile idei călăuzitoare în materie de formațiune a statelor și acest principiu al naționalităților, — accentua asupra factorului de coeziune etnică, ca fiind conform cu ideea de drept: „... acolo unde se oprește teritoriul ocupat de către populațiuni ce alcătuesc aceeași națiune, acolo trebuesc să se găsească frontierele Statului".

Aplicarea rațională a principiului naționalităților ca formulă de delimitare teritorială, presupune însă un acord deplin asupra conceptului de „națiune". Ori, în această materie, controversa a existat și continuă să dăinuiască încă, atât înainte cât și după celebra definiție a lui Mancini, formulată la jumătatea secolului al XIX-lea (a. 1851). Spre eliminarea acestei controverse, s'a străduit „școala electivă" a naționalității, care pune centrul de greutate în definirea ideii de națiune pe „factorii morali", ca și „școala erudită" după care „factorii materiali" sunt cei mai însemnați, în elaborarea acestui concept. Spre același obiectiv tinde și concepția național socialistă asupra națiunii, când reaccentuând asupra datelor mai vechii școli erudite în materie, afirmă că „elementul rasial" mai cu seamă, trebue să fie luat în considerare, când este vorba de a defini conceptul de națiune. Și aceasta, până la întunecarea oricărui alt element alcătuitor al națiunii, căci națiunea nu este altcineva, decât o „unitate rasială distinctă". (Ad. Hitler). Ori, această interpretare a doctrinei național-socialiste în materie, — după care națiunea depășește ideea de concept juridic și devine organică realitate socială, purificată de elementele alogene, introduse în structura ei prin beneficiul tezei voluntariste, — își are puternice răsfrângeri în domeniul repartițiilor teritoriale, prin accentuarea asupra „factorului etnic", ca un criteriu de diferențiere a competințelor etatiste. Frontiera despărțitoare a două suveranități teritoriale, apare în această concepție, ca fiind în funcție de extensiunea teritorială a „rasei", iar principiul naționalităților devine întradevăr un principiu, în virtutea căruia „... indivizii ce-și recunosc asemănări destul de puternice între dânșii (comunitate sau înrudire de rasă și de limbă, în special), trebuesc să fie admiși să constitue pe un teritoriu determinat, o comunitate politică independentă". (Th. Ruyssen).

Practica principiului naționalităților, ca idee călăuzitoare în materie de formațiune a Statelor, nu este întradevăr altceva — până astăzi, — decât expresiunea contradicției înregistrată în doctrină asupra interpretării conceptului de „națiune" pe de o parte, a luptei purtată timp de peste un secol cu celelalte principii dominante în materie, pe de altă parte. Forțe adverse s'au opus cu înverșunare adoptării în domeniul repartițiilor teritoriale acestui principiu, ale cărui izvoare sunt, „... unul în lacul cristalin al filosofiei, altul în torentul tumultuos al pasiunilor populare" (R. Redslob). Aceste forțe adverse se numesc: Statul eterogen, legitimitatea dinastică, principiul frontierelor naturale, ideea echilibrului puterilor, cu diferitele lor consecințe. Dar nu mai puțin, cu timiditate mai întâiu, — la începutul secolului al XIX-lea, — tot mai hotărît mai apoi, în marile tratate internaționale din secolul

trecut, principiul naționalităților — sprijinit de conștiința juridică a popoarelor ce năzuiau spre forma de „Stat național", — și-a făcut loc treptat, în procesul istorico-diplomatic al formațiunii Statelor. El a devenit o „idee călăuzitoare" în opera teritorială a tratatelor de pace din 1919/20. Și dacă acele tratate au devenit mai apoi caduce, explicația trebue căutată în greșeli sau exagerări ale lor în alte domenii, sau în întunecarea comandamentelor principiului naționalităților, — în anumite cazuri, — prin supraviețuirea altor idei călăuzitoare în materie. Dar nu se va putea ignora, că în lumina istoriei diplomatice, acele tratate rămân cu o parte pozitivă, ori de câte ori ele au consfințit promovarea ideii de „Stat național", în dauna Statului eterogen, apăsător de naționalități.

* * *

Spre această formă de „Stat național", năzuesc națiunile și într'o viitoare ordine internațională, care spre a fi întradevăr durabilă, urmează a fi construită pe conceptul de „justiție" și „echitate". Căci Statul național nu este „... un concept științific, elaborat într'un cabinet de lucru, în scopul de a ajunge la adevăr, adică la o definiție clară și fără echivoc, ci o idee istorică care s'a creat în cursul unei lupte, în scopul de a produce un efect istoric și politic" (K. Meyer). Și dacă istoria secolelor al XIX-lea și al XX-lea se găsește situată sub semnul Statului național, acest fenomen specific modern — forma de Stat național nu și-a spus încă, ultimul cuvânt. Pe o astfel de reconstrucție internațională, bazată pe primatul Statului național, se va putea realiza și acea formulă federativă, — susceptibilă de variate concretizări, de o mai largă sau mai restrânsă, dar uniformă recunoaștere a „suveranității" Statelor, — în care taberile beligerante văd o soluție progresivă în reglementarea problemei europene, pentru viitor. Căci — s'a observat — chiar dacă pacea viitoare ar fi concepută pe linia „... unei răsturnări complete a politicii internaționale a Statelor și a ideilor referitoare la raporturile mutuale dintre popoare" (Osten Unden), ideea unei reorganizări europene sub semnul „dreptului", prin îndepărtarea adică a „anarhiei internaționale", se va impune și ea va fi mai puternică ca oricând. Ori, sub influența învățămintelor scoase din exemplul Statelor federale, a Germaniei în special, se va putea face apel la acel „principiu federal", care „... a jucat deja un atât de important rol în istoria politică modernă și care — numai el — poate face cu putință omului modern, rezolvarea în chip durabil, prin cooperarea națiuniior, a acestor probleme atât de arzătoare și complexe, în domeniul economic, social și politic". (N. M. Butler).

Să observăm astfel, că atunci când doctrina național-socialistă și unii exponenți ai celui de al III-lea Reich, vorbesc de „criteriul etnic" ca idee călăuzitoare în procesul formațiunii Statelor, ei ar înțelege un „principiu al naționalităților" purificat de acele considerațiuni, care altă dată au întunecat fundamentalele sale comandamente și au alterat însăși substanța sa. In acest înțeles îl concepea de altfel, declarația germano-polonеză din 5 Februarie 1937 și discursul Cancelarului Hitler din 20 Februarie 1938, când privea națiunea ca o „unitate rasială distinctă" și accentua asupra ideii de respect a fiecărei unități naționale. In acest scop au fost preconizate acele corective, în ordinea internă legislația de conservare și promovare a purității etnice, în ordinea internațională principiul transfertului de populații. Și a fost reactualizat acest principiu prin discursul Führerului din Reichstag, rostit la 6 Octomvrie 1939, concretizat apoi de Reichul național-socialist într'o întreagă serie de acorduri internaționale. Dacă doctrina dreptului ginților este încă împărțită asupra fundamentului teoretic și a valorii practice a principiului schimbului de populații, — ca idee călăuzitoare, într'o viitoare operă de repartiții teritoriale —, nu s'ar putea nega, că aplicat în mod rațional și atent, și pe o limitată arie teritorială, nu numai că nu slăbește principiul național, ci îl susține și îl întărește, realizând pentru Statul respectiv un grad de puritate etnică, pe care împrejurările istorice nu l-au putut produce totdeauna. El ar reprezenta astfel, un instrument de consolidare al factorului etnic și, prin aceasta, a adevăratului Stat național.

Dar spre a fi un „Stat viabil", procesul formațiunii Statelor va trebui să ia în considerare și „factorul economic", accentuiază doctrina național-socialistă. *Teoria „spațiului vital"*, care pornește dela principiul economiilor complimentare, — și care, mai recent formulată de Carl Schmitt, în congresul dela Kiel din 1935, prin expunerea sa: „Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für Raumfremde Mächte", reamintește totuși mai vechea concepție a lui Ratzel asupra Statelor cu „spațiu mic" și cu „spațiu mare", ca și teza lui Fr. Naumann (Mitteleuropa, 1915), din timpul războiului mondial, — ar oferi soluția în această materie. Profitabilă Reichului ce constitue factorul central al „marelui spațiu", dar deopotrivă profitabilă economicește Statelor participante, teoria spațiilor vitale ar reprezenta astfel într'o nouă ordine europeană formula potrivită spre realizarea, prin mijlocirea factorului economic, a unei reale „solidarități europene", precum pe aceeași cale ea și-a găsit înfăptuire în cadrele Statelor-Unite, — la adăpostul doctrinei lui Monroe, — și în acelea ale Imperiului britanic. „Solidaritatea economică a Statelor europene, — accentuiază Dr. Frank, — va trebui

să facă cu putință o mai bună apărare a intereselor economice europene, față de alte spații economice mondiale. Această Europă unificată nu va permite să i se impună condiții, de către nici o organizație extra-europeană, fie ea de natură politică, sau de natură economică." Teoria spațiului vital, departe de a urmări ideea unui imperialism economic sau politic, este privită de către doctrinarii național-socialiști ca fiind menită să îndepărteze prăpastia dintre Europa agricolă și cea industrială, — pusă în lumină de realitățile următoare războiului mondial (Francis Delaisi, Les Deux Europes. Paris, 1929) — și cu acest titlu ea s'ar recomanda ca o idee călăuzitoare în procesul de viitor al formațiunii Statelor. In această concepție, spațiul teritorial al unui Stat ar apărea — astfel cum îl definește Alfred Rosenberg — ca „un spațiu în sânul căruia un popor sau o rasă poate să-și realizeze plenitudinea destinului său (Schicksalsraum)". Prin „spațiul vital" s'ar da expresiune unei necesități vitale (Lebensbedürfniss) și s'ar asigura ființa comunității (Gemeinschaft) și a popoarelor integrate.

In sfârșit, în preconizarea unei progresive formule pentru o viitoare ordine internațională, unele cercuri fac amintire de *„dreptul istoric"* al Statului respectiv. Desigur, acest drept istoric constitue prin definiție, o forță spirituală ce nu poate fi — în mod principial — ignorată. Dar sunt două moduri de a concepe și interpreta dreptul istoric. Când prin invocarea sa, se urmărește restaurarea unor entități politice de odinioară, numai pentru că ele s'au distins pe plan istoric printr'o anumită grandoare, prin acțiuni remarcabile și o anumită durată în timp, dar care s'ar găsi în opoziție cu comandamentele „criterului etnic", cu sentimentele și conștiința juridică a importante agregate umane conlocuitoare în același spațiu teritorial, atunci concretizarea dreptului istoric înseamnă încălcarea dreptului la viață națională a compactelor grupuri alogene și consfințirea hegemoniei politice a unui Stat, negațiune a Statului național. O asemeni interpretare a dreptului istoric se găsește în contrazicere cu norma juridică internațională și cu conceptul de echitate. Căci „. . . o stare de lucruri, fie și milenară, nu este vrednică să dăinuiască, când ea este recunoscută a fi contrarie ideii de justiție". (A. Millerand.) Din contră, sporită apare valoarea dreptului istoric, ca factor de luat în considerare în procesul repartițiilor teritoriale, când este el înțeles ca un drept ce revine unui grup uman, care alcătuește în mod indiscutabil o „națiune", ai cărei membri trăesc în aceeași amintire a unui vechiu Stat, și sorb din ea conștiința unității lor morale. In această a sa interpretare, dreptul istoric se armonizează cu acea idee călăuzitoare în procesul formațiunii Statelor, astăzi denumită „criteriul etnic". Dacă în cea dintâiu interpretare a dreptului

istoric, formațiunea unui Stat cu luarea sa în considerare, reprezintă o cauză de slăbiciune a Statului respectiv, prin înglobarea unui mare număr de elemente alogene în spațiul său teritorial, prin cea de a doua interpretare a sa, un factor mai mult vine să sprijine comandamentele criteriului etnic.

* * *

Spre o astfel de repartiție teritorială, în concordanță cu ideea de justiție și de „drept al națiunilor", — și inspirându-se din datele criteriului etnic, — năzuiește cu toate forțele ei morale și materiale și națiunea română, într'o viitoare ordine europeană. Căci dacă privim națiunea română, în lumina discuțiilor doctrinare privitoare la conceptul de „națiune", se desprinde o constatare de cel mai însemnat interes. Se poate adică, spune că națiunea română reprezintă una dintre cele mai progresive și fericite sinteze, ale conceptului de „națiune". Intradevăr, comunitatea românească încadrată într'un teritoriu unitar din punct de vedere geografic și economic, — căci diferitele teritorii românești reprezintă un tot organic, în desechilibru atunci când el este trunchiat, — corespunde deplin ideii de națiune, astfel cum ea este exprimată atât în teoria electivă a națiunii, cât și în cea erudită, astăzi consolidată și reactualizată, prin contribuția în materie, a doctrinei național-socialiste. Factorul rasă, limbă, religie, comunitate de interese, dinastie și conștiință națională, organică legătură cu solul, — adică toate aceste elemente alcătuitoare ale conceptului de națiune, — se găsesc afirmate cu prisosință, în fizionomia națiunii române. De asemeni „voința comună", acest element de bază în teoria electivă a națiunii, și-a găsit și își găsește elocventă exprimare în alcătuirea națiunii române, substanța vie de totdeauna, a Statului național român. Intradevăr, pe această voință comună, manifestată prin plebiscitul de toate zilele, dar și prin solemne exprimări ale ei, pe comunitatea factorilor materiali, pe „unitatea de limbă", — acest prețios tezaur al patrimoniului național, unitate impresionantă și fără egal aproape, căci ea se afirmă dela Tisa până dincolo de Nistru, din Carpați până dincolo de Dunăre, — se construește și se legitimează conceptul de „națiune română". De ele urmează să țină seamă, viitoarea operă de reconstrucție a Statelor și de reorganizare a comunității europene. Reglementarea „problemei românești" apare întradevăr, ca prezentând un îndoit interes: un interes național și un interes internațional. Această de a doua înfățișare a problemei române, este comandată de misiunea istorică de totdeauna a națiunii române în sud-estul european și de

rolul ei internațional în viitor, în aceste părți ale continentului. Reglementarea ei apare astfel, ca un comandament al unei temeinice și echitabile reorganizări europene. Și mai este cu deosebire interesant de observat, că oricare dintre „ideile călăuzitoare" în materie de formațiune a Statelor, principiul frontierelor naturale sau al echilibrului puterilor, principiul plebiscitar sau principiul naționalităților, — ca și corolarul său juridic, dreptul de autodeterminare al popoarelor — comandă reglementarea problemei române pe linia drepturilor și a năzuințelor de astăzi ale națiunii române, precum o cer deopotrivă și datele „criteriului etnic".

G. SOFRONIE

CIRCULAȚIA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Când în 1879, A de Cihac, terminându-și Dicționarul *(Dictionnaire d'étymologie daco-romane,* vol. I: Élémens latins comparés avec les autres langues romanes, pp. XII + 333, Francfort s/M., 1870; vol. II: Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais, pp. XXVIII + 816, ib., 1879), — care e cel dintâi dicționar etimologic bun al limbii române, — și-a numărat cuvintele pe care le putuse el înregistra, constatând (v. prefața vol. II, pp. I—XV) că cele de origine latină formau abia 1/5 din total [numărul exact e (cf. S. Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice,* p. 39) de 1165 din totalul de 5765], în schimb, cele slave [în număr de 2361] formând 2/5, cele turcești [în număr de 965] aproape 1/5 și, în fine, cele grecești moderne [în număr de 635) cu cele ungurești [în număr de 589] și cu cele albaneze [în număr de 50] formând mai bine de 1/5, — numărătoarea lui a uimit și a scandalizat toată lumea dela noi.

Fiind epoca celei mai exagerate latinomanii, când „Societatea Academica Romana" abia își publicase acel monstruos *Dictionarulu limbei romane* (2 vol.) *și Glossariu care coprinde vorbele d'in limb'a romana straine prin origine sau form'a loru, cumu si celle de origine indoiosa* (1 vol.), lucrate de A. T. Laurianu și I. C. Massimu în colaborare cu Josefu Hodosiu și G. Baritiu (București, 1871—1876), supărarea unei bune părți din linguiștii noștri ai vremii și din opinia publică și-o poate ușor explica oricine.

Cihac nu s'a mulțumit însă să lovească numai în latiniști. Având naivitatea să creadă că un dicționar etimologic, lucrat conștiincios cum era al lui, reprezintă adevărata fizionomie a unei limbi, el a crezut că se poate folosi de constatările sale numerice ca de un puternic argument, — eroare pe care avea s'o plătească foarte scump, — împotriva tuturor acelora care nu credeau ca el — și numește, ironizându-l,

pe însuși Hasdeu (p. X) — în marea însemnătate a influențelor străine, mai ales a celei slave, asupra limbii române.

Răspunsul i-a venit prompt. I l-a dat Bogdan Petriceicu Hasdeu în *Cuvente den bătrâni*, tom. III, partea I, București 1881, pp. 91—105, cf. și pp. X—XIV, 156—160 (e reprodus și în partea a III-a a Introducerii la *Etymologicum Magnum Romaniae*, tom. I, București, 1887, sub titlul „În ce constă fisionomia unei limbi", pp. XLVI—LVIII), formulând, cu acest prilej, acea faimoasă teorie: „limba în circulațiune", teorie care s'a popularizat foarte repede și e și azi foarte populară, sub numele de „circulația cuvintelor".

Principiul acestei teorii, care e cel al circulației bunurilor din economia politică, a fost simțit de mult valabil în limbă. Îl găsim menționat încă în secolul al XVI-lea de Luther (cf. S. Pușcariu, *ib.*, ibid.) în prefața traducerii sale a Bibliei (1522—1523) și-l găsim, cu un secol mai târziu, menționat și la noi de Mitropolitul Ardealului Simion Ștefan, în „Predoslovia către cetitori" a *Noului Testament* dela Alba-Iulia (1648): „Bine știmŭ că cuvintele trebue să fie ca banii, că banii aceia sântŭ buni carii îmblă în toate țările, așa și cuvintele acealea sântŭ bune carele le înțelegŭ toți". Dintre linguiști îl „presimțise", ne spune Hasdeu (p. 100) și, parțial, îl chiar aplicaseră, Curtius, Misteli, Brugman și Förstemann. Înainte de Hasdeu, nimeni nu-l formulase însă ca teorie linguistică.

Ca să-și ilustreze teoria, — anume că precum în economia politică două exemplare din aceeași monetă au o valoare utilă foarte diferită, dacă unul din ele circulă de zece sau de o sută de ori mai mult decât celălalt, tot așa, din două elemente linguistice de o valoare intrinsecă identică, unul poate avea o valoare utilă înzecită și chiar însutită față de celălalt, dacă în același interval de timp el circulă de zece sau de o sută de ori mai mult, — Hasdeu examinează două poezii populare, o doină și un bocet, amândouă din Dobrogea, adică dintr'o regiune pe care o credea el a fi fost mai expusă tocmai acelora dintre influențele străine care erau, după Cihac, cele mai puternice din câte se exercitaseră asupra limbii române, până la data când și-a alcătuit el Dicționarul: slavă și turcească.

Doina e alcătuită din treizeci de cuvinte, toate însă latine. Hasdeu recunoaște că e foarte scurtă. El invită însă pe Cihac să găsească una — fiind sigur, și pe bună dreptate, de imposibilitatea acestui lucru — măcar pe jumătate cât aceasta, sau să compună în proză o frază românească „măcar de cinci șiruri" în care cuvintele să fie numai slave sau numai turcești sau numai slave și turcești, — elementul turcesc,

în limba română, fiind egal, după Cihac, cu cel latin, iar elementul slav fiind de două ori mai mare.

Bocetul e mai lung, constând din 155 de cuvinte, dintre care 126 sunt latine, 18 slave, 3 ungureşti şi 1 grecesc, — elementul latin întrecând deci cu mai mult decât de cinci ori pe toate celelalte împreună.

Un calcul serios în linguistică, ca şi în economia politică, conchide Hasdeu, „are în vedere nu unitatea brută, ci valoarea de circulaţie". Fizionomia unei limbi o alcătuiesc sunetele ei cele mai frecvente, cea mai frecventă accentuare, cele mai frecvente forme gramaticale şi construcţiuni sintactice, cele mai frecvente cuvinte. Negreşit, adaugă el, slavismele la Români şi chiar turcismele, nu sunt puţine; în circulaţiune însă, adică „în activitatea cea vitală a graiului românesc, în mişcarea cea organică", ele se pierd aproape cu desăvârşire în faţa cuvintelor de origine latină.

Metoda a folosit-o, dela Hasdeu încoace, pentru precizarea locului limbii noastre între limbile romanice, Sextil Puşcariu, în *Locul limbii române între limbile romanice* (Academia Română. Discursuri de Recepţiune, XLIX, Bucureşti, 1920, pp. 39—41, cf. şi *Études de linguistique roumaine*, Cluj—Bucureşti, 1937, pp. 45—51), în *Rumänisch und romanisch* („Archiv für das Studium der neueren Sprachen" vol. 164, 1933, pp. 221—223) şi, acum de curând, în *Limba Română* (vol. I, pp. 191—195, Bucureşti, 1940).

În întâia lucrare, printre dovezile privitoare la lexic, Puşcariu examinează originea cuvintelor de pe câte o pagină din Coşbuc, Ispirescu şi Creangă, autori din trei regiuni diferite, constatând că cele de origine latină au, în primul autor, o frecvenţă de 88%, în al doilea, de 91%, iar în al treilea, de 92%. „Luaţi, zice Puşcariu, media între Coşbuc şi Creangă şi veţi găsi că ea e de 10% pentru cuvintele străine, cam ca la Ispirescu". Sunt citate, tot aici, strofele întâia din „Somnoroase păsărele" şi întâia din „Mai am un singur dor" de Eminescu, alcătuite numai din cuvinte latine.

Reproducând acest studiu în *Études de linguistique roumaine* (pp. 3—54), datele de mai sus sunt completate cu cele din al doilea articol, *Rumänisch und romanisch:* 1. examinarea unei pagini din Anatole France, găsindu-se acelaşi raport între elementul moştenit şi cel împrumutat din alte limbi ca în scriitorii români; 2. comparaţia rugăciunii „Tatăl nostru" cu cea franceză, stabilindu-se că din cele 60 de cuvinte ale rugăciunii noastre numai 6, adică 10%, nu sunt moştenite din latină, pe când în cea franceză, numărul acestora din urmă e de 7, şi relevându-ni-se faptul deosebit de interesant că tocmai acele cuvinte care sunt în rugăciunea românească de origine slavă sunt şi în

cea franceză cuvinte împrumutate; și 3. o statistică a cuvintelor dela litera B din *Dictionnaire étymologique de la langue française* de Oscar Bloch (Paris, 1932), statistică din care rezultă că abia 20% din aceste cuvinte sunt de origine latină, — în Dicționarul lui Cihac ele fiind 23%. Mai sunt citate aici, în plus, un fragment dintr'o poezie populară și altul din „Palia dela Orăștie", 1582, (cap. 1 v. 3—10), — aceasta din urmă traducere din ungurește —, care sunt alcătuite iarăși numai din cuvinte latine.

La toate aceste date, în *Limba Română* (pp. 193—194), Pușcariu mai adaugă experiența următoare: A luat o sută de termini românești privitori la corpul omenesc pe care i-a dat unui Italian să-i traducă în italiană, unui Francez în franceză și unui Englez în engleză. Cercetând originea acestor termini, în cele patru limbi, stabilește că: în română, 92 sunt de origină latină, în italiană, tot 92, în franceză, 89, iar în engleză, cei de origine germanică sunt în număr de 86.

„De ce crește deodată, se întreabă Pușcariu *(ib.,* p. 194), atât de mult numărul cuvintelor de origine latină după aceste statistici?" Și-și răspunde *(ib.,* ibid,): „Pentrucă vorbele care exprimă noțiuni elementare, cu care operăm la tot pasul, sunt mai toate moștenite din latinește, pe când cele luate dela străini sunt în cea mai mare parte termini speciali, întrebuințați numai în anumite regiuni sau de anumite clase sociale".

„Din cauza aceasta putem exprima — ne spune mai departe — fraze întregi, fără să întrebuințăm niciun cuvânt de obârșie străină, dar cu greu vom putea construi o propoziție, cât de scurtă, care să fie compusă numai din vorbe neromane".

„Rezultă dar, din aceste constatări, conchide d-sa, că și în privința tezaurului lexical, limba română nu e mai romanică, nici mai puțin romanică decât limba italiană, franceză sau oricare alta din limbile neolatine, ci pur și simplu romanică, fără comparativ, căci noțiunea „romanic" e absolută și nu sufere gradație" *(ib.,* ibid.).

Theodor Capidan, în *Bilinguismul și rolul femeii în păstrarea limbii* („Familia", seria III, anul I, 1934, nr-ul 8, pp. 19—29) citează (după B. Récatas, *L'état actuel du bilinguisme chez les Macédo-Roumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage,* Paris, 1934) o poezie populară aromânească din Aminciu alcătuită din 45 de cuvinte, toate latine.

În vremea din urmă, D. R. Mazilu aplică această metodă în istoria literară, mai întâi, în *Diaconul Coresi* (Institutul de Istorie Literară și Folclor, 3, Ploești, 1933), unde stabilește (cf. pp. 54—56), pe baze statistice, desfășurarea în timp a activității tipografice a lui Coresi,

folosind metoda, în aceeaşi lucrare şi ca linguist, şi anume, analizând un „Tatăl nostru" dela sfârşitul secolului al XVI-lea, tradus din slavă şi arătând că din cele 68 de cuvinte ale rugăciunii, 59, deci 86,95%, sunt cuvinte moştenite din latină (cf. p. 60). A doua oară, o utilizează ca estetician literar, în *Luceafărul lui Eminescu* (Expresia gândirii, text critic şi vocabular. Institutul de Istorie Literară şi Folclor, 9, Bucureşti, 1937, cf. şi *Expresia lingvistică a Luceafărului*, în „Gazeta Cărţilor", anul IV, nr-ele 15—16 din 15 şi 31 Martie 1935), stabilind că din cele 1908 cuvinte ale poemului (număr care e cel de frecvenţă, numărul de cuvinte distincte fiind 529), 1688 sunt latine, 144 slave, 18 greceşti, 17 ungureşti, 10 franceze, 9 albaneze, 4 turceşti, 6 de origine necunoscută şi 12 formaţiuni româneşti. Cuvintele latine, formând 88,8%, sunt de 11 ori mai numeroase decât cele de origine slavă şi de 8 ori mai numeroase decât toate cuvintele de origine străină laolaltă. 13 strofe (6, 14, 18, 25, 28, 58, 60, 66, 70, 81, 83, 85 şi 94) sunt alcătuite numai din cuvinte latine, aceste strofe şi în genere cele de „maxim romanic", exprimând, ne spune autorul, „momentele hotărîtoare, decisive şi eroice, ca expresii ale unei voinţe ajunse la cea mai puternică afirmare a ei, în faţa unor împrejurări ale vieţii de natură să pară cele din urmă" (p. 80), pe care le exprimă „minimele romanice" (cf. p. 87).

Numărătoarea lui Cihac, — făcută pe baza unei opere care, fără îndoială, nu-i lipsită nici de lacune nici de exagerări, exagerările ei rămânând însă în cadrele bunului simţ şi ale metodei ştiinţifice a vremii, faţă de ceea ce se producea, în acest domeniu, la noi, în epoca respectivă —, a fost deci, prin reacţiunea produsă, foarte fructuoasă, dând naştere formulării unei importante teorii linguistice şi precizărilor menţionate mai sus.

Chiar admiţând însă că această numărătoare ar fi fost făcută după o operă căreia nu i s'ar putea reproşa nimic, — caz inexistent în realitate —, ea ar corespunde compoziţiei lexicului românesc din timpul când opera respectivă a fost alcătuită şi n'ar mai corespunde, — după mai bine de şaizeci de ani, epocă în care s'au petrecut, în istoria noastră, evenimente politice, sociale şi culturale de proporţia celor produse, care lasă totdeauna, după măsura lor, urme în limbă şi mai ales în lexic, — celui actual.

Nefiind însă acesta cazul, am crezut că poate fi cu atât mai utilă încercarea de a indica numeric, după actualele cunoştinţe de etimologie şi vocabular — departe fiind de mine gândul că unele sau altele din aceste două pot fi vreodată complete mai ales pentru o limbă vie — alcătuirea lexicului românesc.

Datele, — pe care le înșir mai jos —, le-am stabilit pe baza *Dicționarului limbii române din trecut și de astăzi* (care constitue partea I din *Dicționarul Enciclopedic Ilustrat „Cartea Românească"*, (București, 1931) al lui I. A. Candrea, cel mai bogat dintre dicționarele noastre etimologice pe care le avem terminate până în prezent și care — autorul lui fiind unul din cei mai de seamă etimologiști ai noștri — este o expresie din cele mai autorizate ale stadiului cunoștințelor etimologice românești din vremea din urmă.

În acest dicționar se află înregistrate, după numărătoarea mea, 43.269 de cuvinte [: 24.311 cuvinte moștenite sau împrumutate și 18.958 variate și derivate pe teren românesc]. (Numărătoarea autorului, marcată din 500 în 500 pe marginea filelor, se referă la articolele din dicționar, nu la cuvinte. Ea nu e însă tocmai exactă, sărind dela 11.000 [p. 404] la 12.000 [p. 419], în loc de 11.500. Cifra exactă a articolelor dicționarului nu e deci: 38.614, ci cu 500 mai puțin: 38.114).

Aceste 43.269 de cuvinte se repartizează, după origine, precum urmează:

1. *Elementele latine* [în număr de 2099] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 6806 (formând deci un total de 8905)] reprezintă 20,58%
2. *Elementele vechi slave și slave bisericești* [în număr de 1466] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 3058 (formând deci un total de 4524)] reprezintă 10,45%
3. *Elementele sârbești* [în număr de 484] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 315 (formând deci un total de 799)] reprezintă 1,84%
4. *Elementele bulgărești* [în număr de 247] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 298 (formând deci un total de 545)] reprezintă 1,25%
5. *Elementele rusești* [în număr de 246] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 166 (formând deci un total de 412)] reprezintă 0,95%
6. *Elementele rutenești* [în număr de 250] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 147 (formând deci un total de 397)] reprezintă 0,91%
7. *Elementele polșneze* [în număr de 86] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 55 (formând deci un total de 141)] reprezintă 0,32%
8. *Elementele care au intrat și din sârbă și din bulgară* [în număr de 113] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 144 (formând deci un total de 257)] reprezintă 0,59%

9. *Elementele care au intrat şi din sârbă şi din ruteană* [în număr de 10] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 10 (formând deci un total de 20)] reprezintă 0,04%
10. *Elementele care au intrat şi din rusă şi din ruteană* [în număr de 5] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 11 (formând deci un total de 16)] reprezintă 0,03%
11. *Elementele care au intrat şi din rusă şi din bulgară* [în număr de 6] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 10 (formând deci un total de 16)] reprezintă 0,03%
12. *Elementele comune cu albaneza* [în număr de 54] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 195 (formând deci un total de 249)] reprezintă 0,57%
13. *Elementele medio-greceşti* [în număr de 212] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 139 (formând deci un total de 351)] reprezintă 0,80%
14. *Elementele neogreceşti* [în număr de 586] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 434] formând deci un total de 1020)] reprezintă 2,35%
15. *Elementele ungureşti* [în număr de 605] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 755 (formând deci un total de 1360)] reprezintă 3,14%
16. *Elementele care au intrat şi din ungureşte şi din sârbă* [în număr de 17] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 11 (formând deci un total de 28)] reprezintă 0,06%
17. *Elementele turceşti* [în număr de 1116] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 773 (formând deci un total de 1889)] reprezintă 4,36%
18. *Elementele latine savante* [în număr de 875] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 260 (formând deci un total de 1135)] reprezintă 2,62%
19. *Elementele franceze* [în număr de 11.387] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 1467 (formând deci un total de 12.854)] reprezintă 29,69%
20. *Elementele italiene* [în număr de 336] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [în număr de 77 (formând deci un total de 413)] reprezintă 0,95%

21. *Elementele spaniole* [în număr de 12] care au un singur derivat pe teren românesc (formând deci un total de 13) reprezintă 0,03%
22. *Elementele engleze* [în număr de 85] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 7 (formând deci un total de 92)] reprezintă 0,21%
23. *Elementele germane* [în număr de 510] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 203 (formând deci un total de 713)] reprezintă 1,67%
24. *Elementele săsești* [în număr de 7] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 3 (formând deci un total de 10)] reprezintă 0,02%
25. *Elementele țigănești* [în număr de 10] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 2 (formând deci un total de 12)] reprezintă 0,02%
26. *Elementele românești din nume proprii* [în număr de 255] reprezintă 0,58%
27. *Elementele onomatopeice* [în număr de 284] cu variantele și derivatele lor [în număr de 564 (formând deci un total de 848)] reprezintă 1,96%
28. *Elementele de origine nesigură* [în număr de 837] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 783 (formând deci un total de 1620)] reprezintă . . . 3,73%
29. *Elementele de origine necunoscută* [în număr de 2230] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [în număr de 2010 (formând deci un total de 4240)] reprezintă . . 9,79%
30. *Diverse*, și anume: bulgaro-rutene [9], ruteno-poloneze [8], ruso-sârbe [8], ruso-poloneze [7], ruteno-ruso-poloneze [5], sârbo-bulgaro-rutene [2], sârbo-bulgaro-poloneze [2], sârbo-poloneze [1], ruteno-ungurești [8], ruteno-sârbo-ungurești [5], germano-ungurești [2], germano-italiene [6], sârbo-slovaco-ungurești [3], ruso-polono-unguresc [1], neogreco-bulgare [7], neogreco-sârbesc [1], turco-sârbești [5], turco-bulgare [4], turco-bulgaro-sârbe [4], turco-neogrecești [5], turco-tatar [1], tatare [9], arabe [5], cumane [5], idiș [1], esperanto [1], (formând deci un total de 117) reprezintă 0,27%

Întru cât, până acuma, singurul text mai lung în care se examinase frecvența sau circulația elementelor care alcătuiesc lexicul românesc era „Luceafărul" lui Eminescu, celelalte, toate fiind foarte scurte și fragmentare, am crezut util să urmăresc această chestiune într'un cadru mai larg.

Cercetarea mea se bazează anume pe toate poeziile lui Eminescu publicate în timpul vieții poetului, toate cuprinse în volumul I al ediției critice îngrijite de Perpessicius (M. Eminescu, *Opere*, vol. I, București, 1939).

In ce privește etimologia cuvintelor, m'am ținut, firește, exclusiv de dicționarul al cărui cuprins l-am prezentat mai sus.

Rezultatele obținute sunt următoarele:

Cuvinte distincte, în toate aceste poezii, sunt 3607 [: 2321 cuvinte moștenite sau împrumutate și 1286 variante și derivate pe teren românesc], având o întrebuințare sau circulație de 33.846 [: 29.094 cele moștenite și împrumutate și 4752 variantele și derivatele pe teren românesc].

După origine și circulație, ele se repartizează astfel:

1. *Elementele latine* [914 ca număr și 24.494 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [842 ca număr și 3601 ca circulație (formând deci un total de 1756 de cuvinte cu circulația de 28.095)] reprezintă . . . . 48,68% din cuv. și 83% din circ.
2. *Elementele vechi slave și slave bisericești* [323 ca număr și 1528 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [224 ca număr și 566 ca circulație (formând deci un total de 547 de cuvinte cu circulația de 2095)] reprezintă . . . . . 15% din cuv. și 6,18% din circ.
3. *Elementele sârbești* [15 ca număr și 64 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [7 ca număr și 18 ca circulație (formând deci un total de 22 de cuvinte cu circulația de 82)] reprezintă . . . . . 0,60% din cuv. și 0,24 %din circ.
4. *Elementele bulgărești* [20 ca număr și 67 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [4 ca număr și 14 ca circulație (formând deci un total de 24 cuvinte cu circulația de 81)] reprezintă . . . . . 0,66% din cuv. și 0,23% din circ.
5. *Elementele care au intrat și din sârbă și din bulgară* [11 ca nu-

măr și 54 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [5 ca număr și 6 ca circulație (formând deci un total de 16 cuvinte cu circulația de 60)] reprezintă . . . . . 0,44% din cuv. și 0,17% din circ.

6. *Elementele comune cu albaneza* [16 ca număr și 139 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [16 ca număr și 49 ca circulație (formând deci un total de 32 de cuvinte cu circulația de 188)] reprezintă . . . 0,88% din cuv. și 0,55% din circ.

7. *Elementele medio-grecești* [23 ca număr și 90 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [7 ca număr și 12 ca circulație (formând deci un total de 30 de cuvinte cu circulația de 102)] reprezintă . . . . . 0,83% din cuv. și 0,30% din circ.

8. *Elementele neogrecești* [40 ca număr și 77 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [8 ca număr și 17 ca circulație (formând deci un total de 48 de cuvinte cu circulația de 94)] reprezintă . . . . . 1,33% din. cuv. și 0,27% din circ.

9. *Elementele ungurești* [42 ca număr și 181 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [17 ca număr și 104 ca circulație (formând deci un total de 59 de cuvinte cu circulația de 285)] reprezintă . . . . . 1,63% din cuv. și 0,84% din circ.

10. *Elementele turcești* [40 ca număr și 79 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [4 ca număr și 16 ca circulație (formând deci un total de 44 de cuvinte cu circulația de 95)] reprezintă . . . . . 1,20% din cuv. și 0,28% din circ.

11. *Elementele latine savante* [111 ca număr şi 466 ca circulaţie] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [12 ca număr şi 18 ca circulaţie (formând deci un total de 123 de cuvinte cu circulaţia de 484)] reprezintă . . . . . 3,41% din cuv. şi 1,13% din circ.
12. *Elementele franceze* [364 ca număr şi 725 ca circulaţie] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [68 ca număr şi 130 ca circulaţie (formând deci un total de 432 de cuvinte cu circulaţia de 855)] reprezintă . . . . . 11,97% din cuv. şi 2,52% din circ.
13. *Elementele italiene* [20 ca număr şi 54 ca circulaţie] cu un singur derivat pe teren românesc întrebuinţat o singură dată (formând deci un total de 21 de cuvinte cu circulaţia de 55) reprezintă . 0,52% din cuv. şi 0,16% din circ.
14. *Elementele germane* [15 ca număr şi 29 ca circulaţie] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [3 ca număr şi 3 ca circulaţie (formând deci un total de 18 cuvinte cu circulaţia de 32)] reprezintă . . . . . 0,49% din cuv. şi 0,09% din circ.
15. *Numele proprii* [148 ca număr şi 240 ca circulaţie] cu derivatele din nume proprii [8 ca număr şi 10 ca circulaţie (formând deci un total de 156 de cuvinte cu circulaţia 250)] reprezintă . . . . 4,30% din cuv. şi 0,73% din circ.
16. *Elementele onomatopeice* [46 ca număr total de cuvinte cu circulaţia de 109] reprezintă . . . . . 1,27% din cuv. şi 0,32% din circ.
17. *Elementele de origine nesigură* [51 ca număr şi 149 ca circulaţie] cu variantele şi derivatele lor pe teren românesc [19 ca număr şi 68 ca circulaţie (formând deci un

total de 70 de cuvinte cu circulația de 217)] reprezintă . . . 1,94% din cuv. și 0,64% din circ.

18. *Elementele de origine necunoscute* [84 ca număr și 496 ca circulație)] cu variantele și derivatele lor pe teren românesc [41 ca număr și 119 ca circulație (formând deci un total de 125 de cuvinte cu circulația de 615)] reprezintă . 3,46% din cuv. și 1,80% din circ.

19. *Diverse* și anume: rutene [7 ca număr și 9 ca circulație], poloneze [3 ca număr și 4 ca circulație], ruteno-poloneze [2 ca număr și 3 ca circulație], ruse [2 ca număr și 3 ca circulație], ruso-rutene [3 ca număr și 4 ca circulație], ruso-bulgare [2 ca număr și 5 ca circulație], ruso-bulgaro-sârb [1 ca număr și 1 ca circulație], sârbo-ungurești [2 ca număr și 4 ca circulație], ruteno-ruso-polono-unguresc [1 ca număr și 1 ca circulație], turco-bulgaro-sârb [1 ca număr și 1 ca circulație], turco-bulgaro-unguresc [1 ca număr și 1 ca circulație], germano-italiene [4 ca număr și 8 ca circulație], arab (1 ca număr și 1 ca circulație] și latine [8 ca număr și 8 ca circulație] (formând deci un total de 38 de cuvinte cu circulația de 53) reprezintă . 1,08% din cuv. și 0,15% din circ.

Spre a avea un termin egal de comparație, cercetarea pe care am făcut-o asupra compoziției lexicului și a circulației elementelor lexicale românești în poeziile lui Eminescu, am întreprins-o și pentru limba franceză pe baza poeziilor lui Verlaine *(Choix de poésies,* ed. François Coppée, Paris, 1908).

În ce privește etimologia cuvintelor franceze, m'am ținut de excelentul *Dictionnaire étymologique de la langue française* al lui Oscar Bloch, apărut în 1932 (Paris, Les Presses Universitaires de France), deci în același timp cu Dicționarul lui Candrea.

Rezultatele pe care le-am obținut sunt următoarele:

Cuvintele distincte ale lui Verlaine, în „Choix des poésies", sunt în număr de 3800 [: 2480 cuvinte moștenite sau împrumutate și 1320 variante și derivate pe teren francez], având o circulație de 25.456 [: 21.539 cele moștenite sau împrumutate și 3917 variantele și derivatele pe teren francez]. (Fiindcă, la noi, articolul e contopit cu cuvântul determinat și fiindcă logic, dacă nu și ortografic, și în franceză e tot așa de legat de cuvânt, n'am socotit între cuvintele distincte pe *le* și *la*, care ar fi ridicat numărul acestora la 3802, iar circulația la 28.294).

După origine și circulație, ele se repartizează astfel:

1. *Elementele latine* [1002 ca număr și 17.917 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [860 ca număr și 3239 ca circulație (formând deci un total de 1862 de cuvinte cu circulația de 21,156)] reprezintă . . . . 49,$^0/_0$ din cuv. și 83,10$^0/_0$ din circ.
2. *Elementele latine bisericești și savante* [844 ca număr și 1884 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [257 ca număr și 266 ca circulație (formând deci un total de 1101 cuvinte cu circulația de 2150)] reprezintă . . . . . 28,97$^0/_0$ din cuv. și 8,38$^0/_0$ din circ.
3. *Elementele celtice* [7 ca număr și 15 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [5 ca număr și 5 ca circulație (formând deci un total de 12 cuvinte cu circulația de 20)] reprezintă . . . . . 0,30$^0/_0$ din cuv. și 0,07$^0/_0$ din circ.
4. *Elementele vechi germane* [75 ca număr și 368 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [75 ca număr și 178 ca circulație (formând deci un total de 150 de cuvinte cu circulația de 546)] reprezintă . . . . . 3,94$^0/_0$ din cuv. și 2,14$^0/_0$ din circ.
5. *Elementele italiene* [85 ca număr și 150 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [36 ca număr și 68 ca circulație

(formând deci un total de 121 de cuvinte cu circulația de 218)] reprezintă . . . . . 3,% din cuv. și 0,85% din circ.

6. *Elementele provensale* [27 ca număr și 44 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [7 ca număr și 11 ca circulație (formând deci un total de 34 de cuvinte cu circulația de 55)] reprezintă . . . . . 0,89% din cuv. și 0,20% din circ.

7. *Elementele spaniole* [14 ca număr și 21 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [3 ca număr și 4 ca circulație (formând deci un total de 17 cuvinte cu circulația de 25)] reprezintă . . . . . 0,45% din cuv. și 0,09% din circ.

8. *Elementele engleze* [16 ca număr și 26 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [3 ca număr și 5 ca circulație (formând deci un total de 19 cuvinte cu circulația de 31)] reprezintă . . . . . 0,50% din cuv. și 0,12% din circ.

9. *Elementele grecești savante* [19 ca număr și 21 ca circulație] cu variantele și derivatele lor pe teren francez [3 ca număr și 4 ca circulație (formând deci un total de 22 de cuvinte cu circulația de 25)] reprezintă . . . . . 0,57% din cuv. și 0,09% din circ.

10. *Numele proprii* [167 ca număr și 485 ca circulație] cu derivatele din nume proprii [14 ca număr și 20 ca circulație (formând deci un total de 181 de cuvinte cu circulația de 505)] reprezintă . . 5,% din cuv. și 1,98% din circ.

11. *Elementele onomatopeice* [28 ca număr total de cuvinte cu circulația de 233] reprezintă . . . 0,70% din cuv. și 0,90% din circ.

12. *Elementele de origine nesigură* [65 ca număr şi 268 ca circulaţie] cu variantele şi derivatele lor pe teren francez [33 ca număr şi 68 ca circulaţie (formând deci un total de 98 de cuvinte cu circulaţia de 336)] reprezintă . . . 2,24% din cuv. şi 1,31% din circ.
13. *Elementele de origine necunoscută* [48 ca număr şi 178 ca circulaţie] cu variantele şi derivatele lor pe teren francez [24 ca număr şi 49 ca circulaţie (formând deci un total de 72 de cuvinte cu circulaţia de 227)] reprezintă . . . 1,89% din cuv. şi 0,89% din circ.
14. *Diverse*, şi anume : italo-spaniole [7 ca număr şi 27 ca circulaţie], italo-provensale [2 ca număr şi 6 ca circulaţie], portughez [1 ca număr şi 1 ca circulaţie], provensalo-spaniole [2 ca număr şi 3 ca circulaţie], picardo-normande [5 ca număr şi 8 ca circulaţie], valon [1 ca număr şi 1 ca circulaţie], flamande [8 ca număr şi 12 ca circulaţie], olandeze [9 ca număr şi 16 ca circulaţie], vechi scandinave [3 ca număr şi 6 ca circulaţie], germane recente [7 ca număr şi 12 ca circulaţie], anglo-american [1 ca număr şi 1 ca circulaţie], islandez [1 ca număr şi 1 ca circulaţie], greceşti bizantine [2 ca număr şi 2 ca circulaţie], argotice [6 ca număr şi 11 ca circulaţie], arabe [8 ca număr şi 11 ca circulaţie], arabo-persane [2 ca număr şi 2 ca circulaţie], turceşti [3 ca număr şi 4 ca circulaţie], polonez [1 ca număr şi 1 ca circulaţie], hinduse [2 ca număr şi 2 ca circulaţie], malaez

[1 ca număr și 1 ca circulație], chinez [1 ca număr și 1 ca circulație], și latine [10 ca număr și 10 ca circulație] (formând deci un total de 83 de cuvinte cu circulația de 139) reprezintă . . . 2,$^0/_0$ din cuv. și 0,54$^0/_0$ din circ.

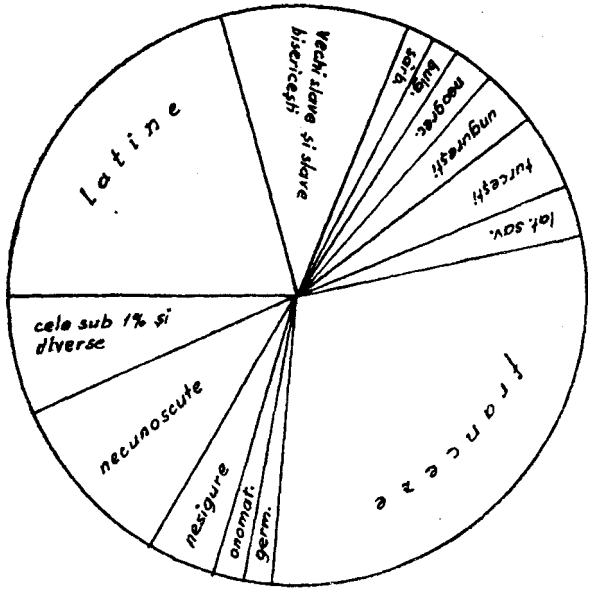

FIG. 1
Lexicul românesc după Dicționarul lui Candrea

După cel mai complet dicționar etimologic pe care-l avem până în prezent gata, lexicul românesc este alcătuit deci din cuvinte de 55 de origini, între care nu sunt însă decât 13 grupe care depășesc 1$^0/_0$: latine, vechi slave și slave bisericești, sârbești, bulgărești, neogrecești, ungurești, turcești, latine savante, franceze, germane, onomatopeice, de origine nesigură și de origine necunoscută (v. Fig. 1). Restul de 42 de grupe (16 dintre cele distincte și cele 26 diverse) sunt toate sub 1$^0/_0$, nereprezentând, toate laolaltă, decât 6,38$^0/_0$ din cele 43.269 de cuvinte ale dicționarului. Cu excepția celor comune cu albaneza, înconjurate încă de o bună parte de mister, cuvintele din aceste 42 de grupe care nu se reduc la vreuna din cele 13 grupe sunt fie urmele unor influențe puțin importante în istoria și civilizația noastră, fie simple accidente în lexicul românesc.

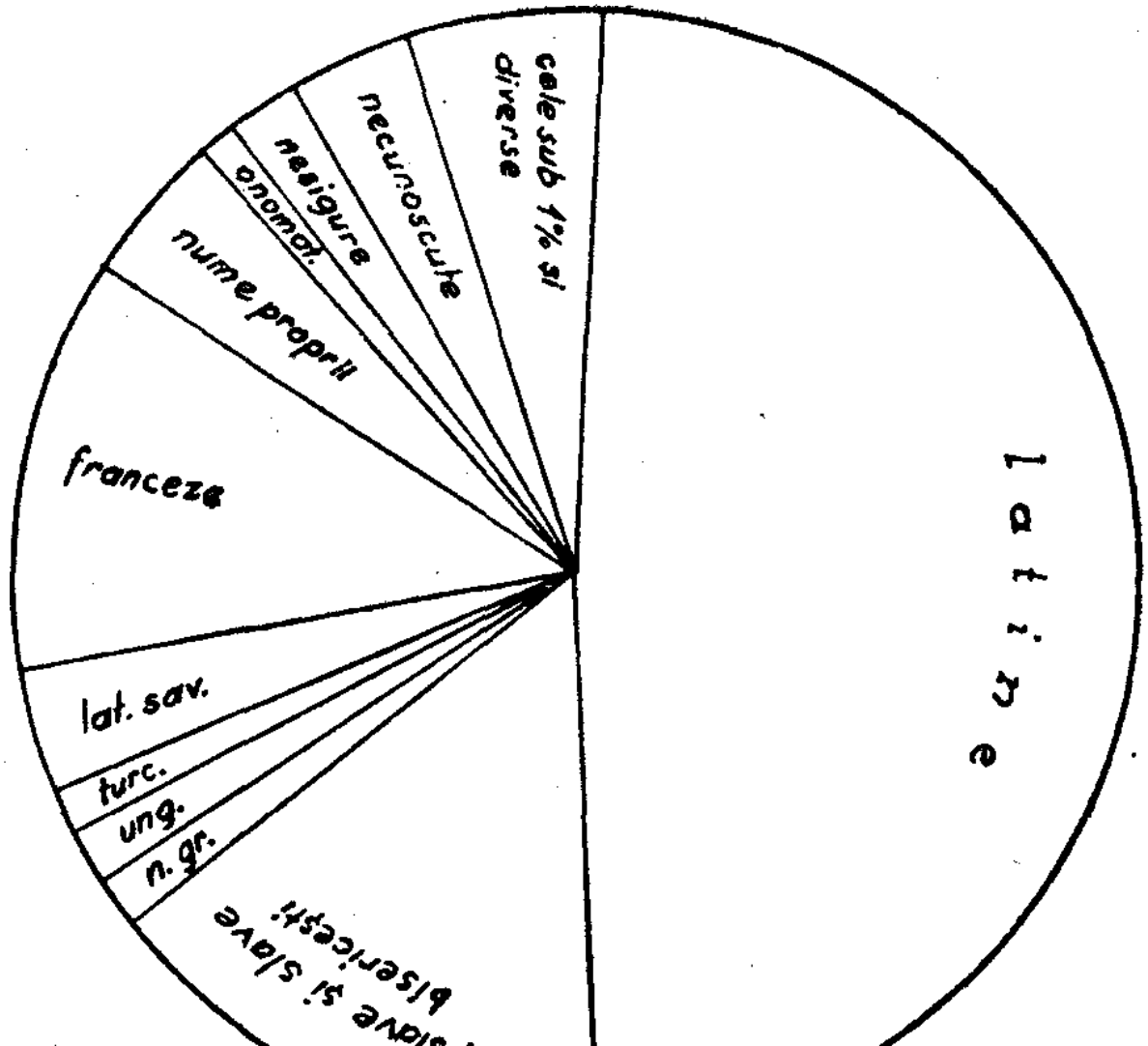

FIG. 2
Lexicul lui Eminescu

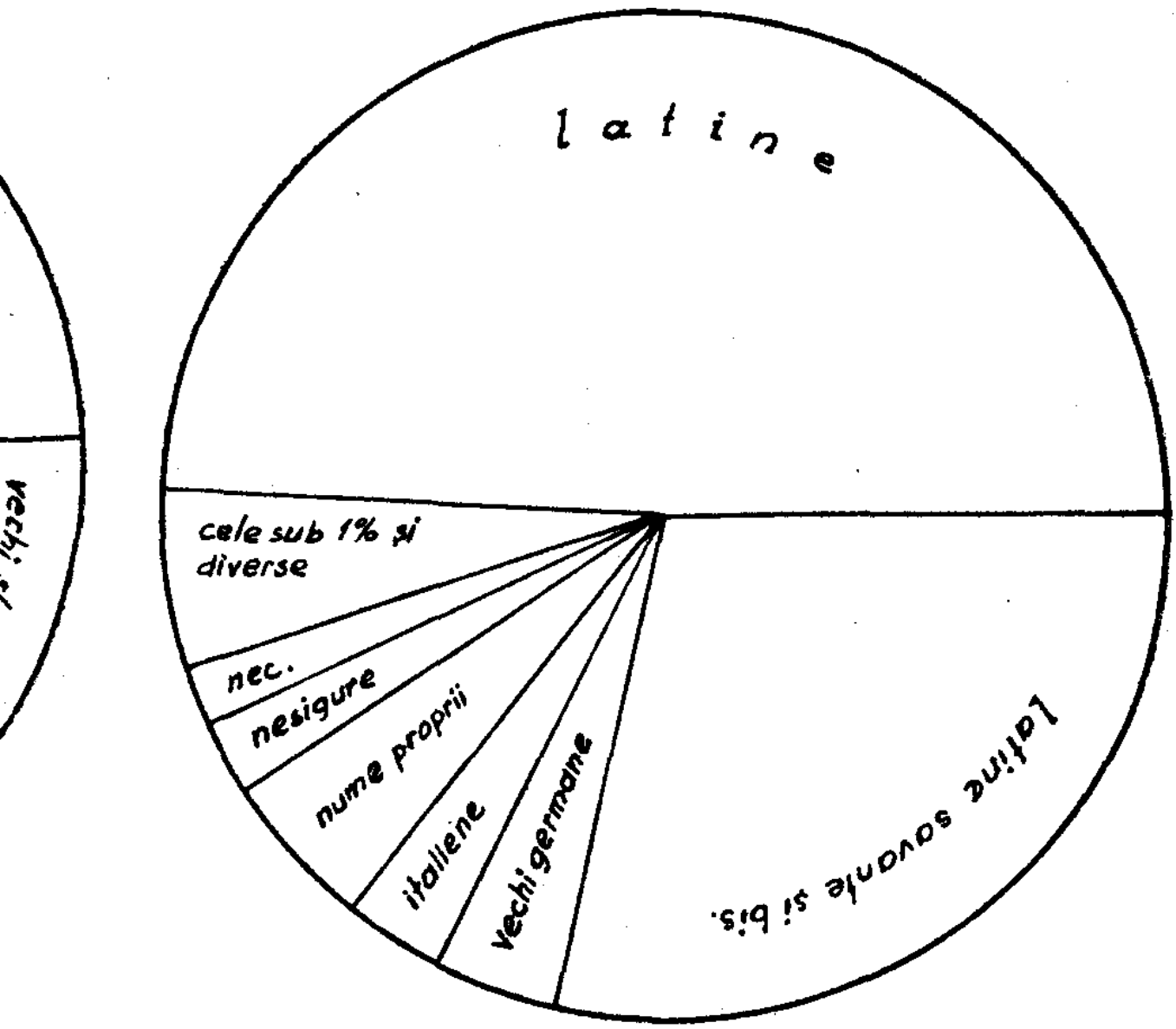

FIG. 3
Lexicul lui Verlaine

Dinte cele 13 grupe care depășesc în dicționar 1%, regăsim în lexicul lui Eminescu, depășind această cifră pe cele latine, vechi slave și slave bisericești, neogrecești, ungurești, turcești, latine savante, franceze, onomatopeice, de origine nesigură și de origine necunoscută (în total: 10), căzând deci sub 1% cele sârbești, cele bulgărești și cele germane, iar din cele 42 de grupe sub 1% în dicționar, nu mai regăsim decât 20 de grupe (6 între cele distincte și 14 diverse), nereprezentând, toate laolaltă, decât 5,50% din cele 3607 cuvinte distincte ale lui Eminescu. Avem, în schimb, în plus, 4,30% nume proprii și derivate din nume proprii (v. Fig. 2).

Lexicul lui Verlaine e alcătuit din cuvinte de 35 de origini, între care însă numai 6 grupe depășesc 1%: latine, latine bisericești și savante, vechi germane, italiene, de origine nesigură și de origine necunoscută. O grupă care mai depășește cifra de 1% o formează numele proprii cu derivate din nume proprii, reprezentând 5%. Restul de 28 de grupe (6 din cele distincte și 22 diverse) reprezintă laolaltă abia 5,41% din cele 3800 de cuvinte distincte ale lui Verlaine (v. Fig. 3).

Reducerile de grupe sunt și mai mari, atât în românește cât și în franceză, din punct de vedere al circulației.

Cele 10 grupe care rămăseseră în lexicul lui Eminescu, din cele 13 ale dicționarului, deasupra cifrei de 1% se reduc acum la cinci: latine, vechi slave și slave bisericești, latine savante, franceze și de origine necunoscută, căzând sub 1% cele neogrecești, ungurești, turcești, onomatopeice și de origine nesigură. Sub 1% cad, în Eminescu, și numele proprii cu derivatele din nume proprii (v. Fig. 4).

Cele 6 gupe din lexicul lui Verlaine rămase deasupra cifrei de 1% se reduc la patru: latine, latine bisericești și savante, vechi germane și de origine nesigură, căzând sub 1% cele italiene și cele de origine necunoscută. Numele proprii și derivatele din nume proprii rămân, în Verlaine, deasupra cifrei eliminatorii (v. Fig. 5).

In Dicționar, elementul latin reprezintă 20,58%, ceea ce, față de 79,42% alcătuit din elemente de alte origini, face tocmai cât stabilise Cihac, adică 1/5, ba încă „cincimea" lui Cihac e cu aproape 3% mai mare decât a noastră, reprezentând, față de totalul cuvintelor pe care le înregistrase el, 23% (v. mai sus, p. 271). Elementul latin nu reprezintă însă mai mult decât în statistica noastră nici în franceză. După statistica făcută pe baza dicționarului lui Oscar Bloch (v. mai sus, ibid.), — adevărat, pentru o singură literă, B —, el reprezintă și în franceză tot numai 20%. Celelalte 12 grupe care depășesc în Dicționar cifra de 1% se succed, în ordinea importanței lor numerice, precum urmează: 29,56%, vechi slave și slave bisericești: 10,45%, de

FIG. 4
Circulația cuvintelor la Eminescu

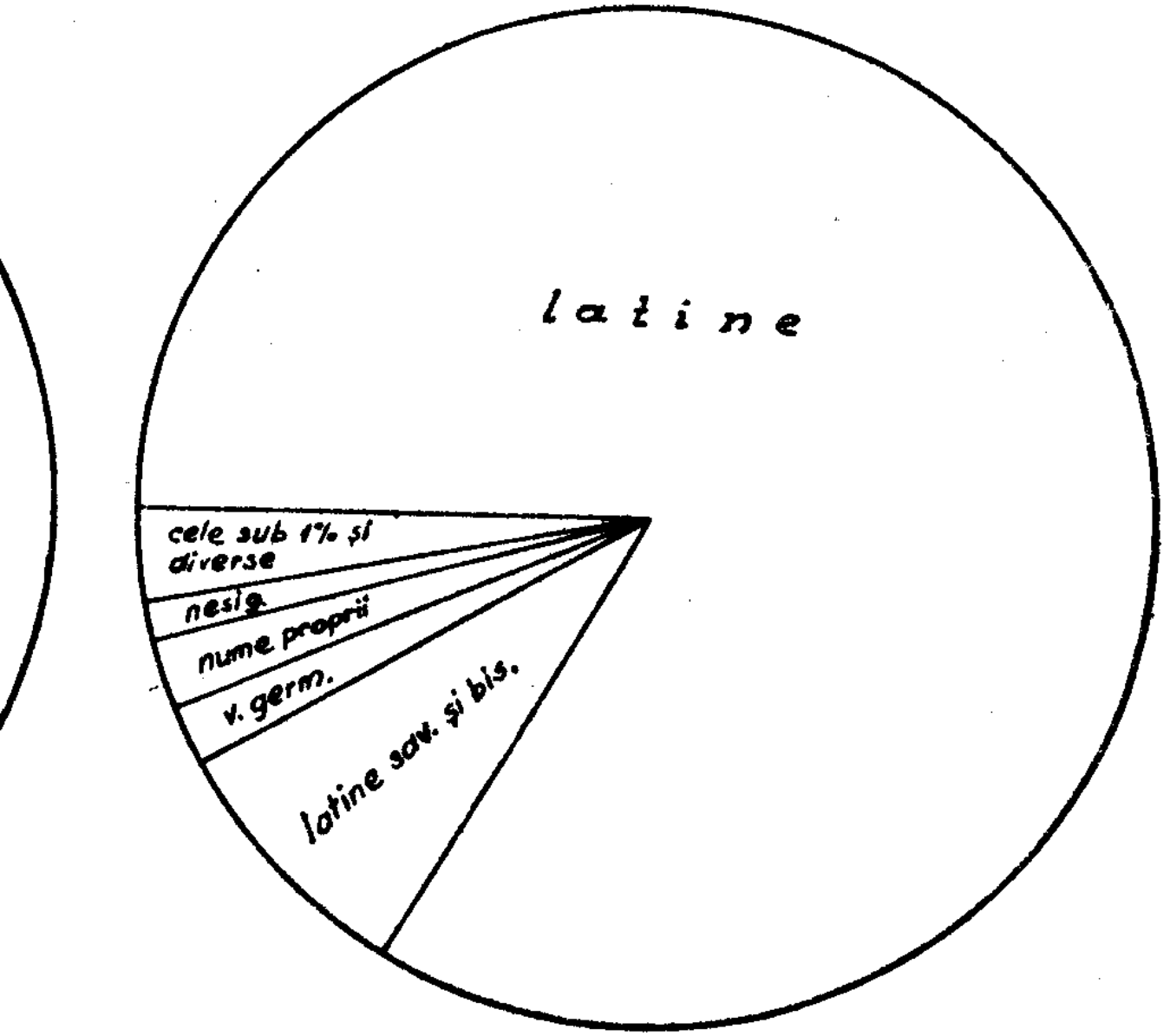

FIG. 5
Circulația cuvintelor la Verlaine

origine necunoscută: 9,79%, turcești: 4,36%, de origine nesigură: 3,71%, ungurești: 3,14%, latine savante: 2,62%, neogrecești: 2,35%, onomatopeice: 1,96%, sârbești: 1,84%, germane: 1,67% și bulgărești: 1,35% (v. Fig. 1).

Dacă în ce privește elementele latine, potrivirea cu ceea ce stabilise Cihac este așa de mare, această potrivire nu mai există pentru niciunul din grupele care alcătuiesc lexicul românesc. Deosebirile nu se datoresc însă faptului că Cihac n'ar fi fost un lexicograf conștiincios ci disproporției numerice dintre cele două dicționare (5765 față de 43.269!), disproporție corespunzând, în mare măsură, cu cea produsă, între datele apariției celor două dicționare, în lexicul limbii române, care — și în aceeași măsură cunoștințele linguiștilor noștri asupra lui de pe tot întinsul românesc — s'a îmbogățit considerabil.

În lexicul lui Eminescu, față de 20,58% cât e în Dicționar, elementul latin reprezintă 48,68%. Pentru franceză, în lexicul lui Verlaine, el reprezintă 49%. Dintre celelalte grupe care depășesc, în Eminescu, cifra de 1% mai găsim două care cresc: elementele vechi slave și bisericești, crescând dela 10,45% la 15% și elementele latine savante, crescând dela 2,62% la 3,41%. (Creșterea acestora din urmă o formează însă numai lexicul poeziilor de tinerețe ale lui Eminescu). Toate celelalte grupe scad. Elementele franceze, care, în Dicționar, formează cel mai numeros grup de cuvinte, scad dela 29,56% la 11,97%, ele constituind totuși și în Eminescu, un grup destul de mare, urmând foarte de aproape pe cel slav. În ordinea importanței lor numerice, urmează: elementele de origine necunoscută care scad dela 9,79% la 3,46%, de origine nesigură care scad dela 3,71% la 1,94%, ungurești care scad dela 3,14% la 1,63%, neogrecești care scad dela 2,35% la 1,33%, turcești care scad dela 4,36% la 1,20% și în fine, cele onomatopeice care scad dela 1,96% la 1,16% (v. Fig. 1 și Fig. 2).

Față de Dicționar, situația se inversează în Eminescu, cu desăvârșire, în ce privește circulația. „Cincimea" de elemente latine din Dicționar, crescută în lexicul lui Eminescu la 48,68%, devine aici 83%. Pentru franceză, în Verlaine, avem 83,10%. Tot restul de 79,42% de alte origini din Dicționar sau de 51,32% din lexicul lui Eminescu se reduce deci, din punct de vedere al circulației, la 17% și anume, cele care depășesc cifra de 1% urmându-se, în ordinea importanței lor numerice, astfel: vechi slave și slave bisericești: 6,18%, franceze: 2,52%, de origine necunoscută: 1,80% și latine savante: 1,13% (v. Fig. 4). — În Verlaine, pentru acelea din grupele din restul de 16,90%, care depășesc cifra de 1%, avem, în ordinea

importanței lor numerice, succesiunea următoare: latine bisericești și savante: 8,38% (deci abia cu 2,20% mai numeroase decât vechile slave și slavele bisericești în română), vechi germane: 2,14% și de origine nesigură: 1,31% (v. Fig. 5).

Atât de perfecta potrivire în ce privește elementele latine, în dicționar cât și în lexicul și circulația acestor elemente în cel mai mare poet al nostru și în unul din cei mai mari poeți francezi, este o dovadă mai amplă, din punct de vedere lexical, decât cele similare aduse înaintea noastră, a adevărului romanității limbii române în sensul „absolut" — cum îl numește Sextil Pușcariu (v. mai sus, p. 271) — al noțiunii. Cercetarea noastră n'am făcut-o însă spre a dovedi ceea ce nu mai avea nevoie de dovezi. Am făcut-o pentru a stabili, cu cea mai mare preciziune posibilă, rolul pe care îl are, în dicționar și în circulație, fiecare din grupele de elemente care alcătuiesc lexicul românesc, reflexe fidele, fiecare, ale tot atâtor influențe care s'au exercitat, în cursul istoriei, asupra noastră și a civilizației noastre.

DIMITRIE MACREA

NOUL STATUT JURIDIC AL GRUPULUI ETNIC GERMAN

Uriaşa încleştare de forţe, care învrăjbeşte azi omenirea, nu este numai un război al armelor, ci, în acelaşi timp, o aspră ciocnire ideologică. Nici nu putea fi altfel, căci războiul total, aducând după sine concentrarea tuturor posibilităţilor de acţiune ale unui neam, în vederea unei singure ţinte finale: victoria, implică şi o mobilizare a forţelor lui spirituale. Această înmănunchiere a forţelor spiritului, în scopul nimicirii duşmanului, este ceea ce învăţaţii germani numesc — făcând aluzie la o veche legendă — problema catalaunică.

Potrivit amintitei legende, bătălia de pe câmpiile catalaunice dintre oştirile lui Aëtius şi Attila a fost atât de îndârjită, încât spiritele celor ucişi acolo au continuat lupta încă trei zile după ce zăngănitul armelor amuţise definitiv. După cum, pentru a explica înfrângerea Hunilor lui Attila, credinţa populară a înarmat duhurile celor căzuţi, tot aşa, — ni se spune, — ideile sunt chemate să ducă astăzi împotriva inamicului acelaşi neîmblânzit război, ca şi soldaţii de pe front şi să contribue la grăbirea deciziunii finale.

Convinsă de însemnătatea întăririi frontului ideologic pentru asigurarea victoriei, mişcarea naţional-socialistă, în lupta pe care a început-o mai întâi înlăuntrul graniţelor, spre a o continua apoi înafara lor, a mobilizat toate forţele ei spirituale pentru a construi, pe axiome filosofice cu totul noi, o concepţie de vieaţă fundamental deosebită de cea împământenită în Europa după Marea Revoluţie franceză.

Dar, cum se întâmplă adeseori în istoria curentelor ideologice, această nouă concepţie de vieaţă nu a întârziat să exercite, sub impulsul diferiţilor factori politici şi a evenimentelor internaţionale, o adâncă înrâurire chiar şi asupra instituţiilor juridice sau sociale ale altor ţări. Mai mult, anumite instituţii, pe care le găsim astăzi în unele

țări, nici nu pot fi înțelese pe deplin fără cunoașterea amănunțită a ideologiei național-socialiste.

Acesta este și cazul articolelor din Constituția slovacă, al noilor legiuiri din România și Croația, privitoare la statutul juridic al grupurilor etnice germane din aceste țări, ca și al protocolului dela Viena din 30 August 1940 încheiat între Germania și Ungaria, la temelia cărora se găsește o concepție cu totul deosebită de aceea care prezidase la reglementarea internațională a problemei minorităților, înfăptuită după războiul mondial din 1914—1918.

Tratatele minorităților încheiate în anii 1919—1920 așezaseră pe primul plan al preocupărilor lor apărarea drepturilor indivizilor, aparținând diferitelor minorități de rasă, de limbă sau de religie și întemeiaseră întregul lor eșafodaj juridic pe ideia că garantarea drepturilor politice, publice și civile ale cetățenilor minoritari trebue să fie însăși menirea oricărui Drept al naționalităților. In schimb, aceste tratate, chiar dacă utilizau în mod incidental termenul de „minoritate" sau de „comunitate națională", nu le recunoșteau acestora nici un drept propriu, nici o prerogativă pe care să o dețină în calitatea lor de organe colective. Astfel, pe baza menționatelor tratate, diferitele grupuri etnice nu se bucurau ele însile de o protecție internațională, ci numai indivizii care alcătuiau minoritatea erau puși sub scutul unor norme de drept. Neocupându-se decât de ocrotirea drepturilor indivizilor, era firesc ca sistemul tratatelor minorităților să refuze de a acorda grupurilor etnice personalitate juridică și, deci, să nu voiască a le recunoaște calitatea de a apare în fața Consiliului Societății Națiunilor ca părți în proces, în caz de infracțiune sau pericol de infracțiune, la obligațiunile cuprinse în tratatele minorităților.

Acestui sistem cu caracter individualist, consacrat de tratatele minorităților, doctrinarii național-socialiști îi opun o concepție comunitară de protecție a grupurilor etnice. Credincioși ideii că valoarea socială supremă este comunitatea, în fața căreia glasul intereselor individuale trebue să amuțească, gânditorii germani cred că, pentru a găsi soluția echitabilă a problemei naționalităților, trebue să se pornească nu dela individ, ci dela ideia de comunitate. Cultura, — declară ei, — nu există decât în comunitate și prin comunitate, și de aceea ocrotirea juridică a indivizilor, aparținând unei minorități, nu poate garanta singură propășirea lor culturală, ci ea trebue dublată de un sistem de norme juridice care să facă posibilă desvoltarea nestânjenită a însăși comunității etnice. Principiul egalității de drept a indivizilor trebue să fie completat astfel, — spune doctrina național-socialistă, — cu principiul egalei îndreptățiri a naționalităților.

Din această idee, pe care o subliniază cu o deosebită vigoare în special Kurt O. Rabl şi A. von Verdross, decurg un număr de importante consecinţe juridice, pe care, după cum este şi firesc, nu le putem decât indica în cadrele restrânse ale acestui articol.

In primul rând, în temeiul principiului egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor, doctrina naţional-socialistă crede că, pentru a se înfăptui o adevărată egalitate între membrii grupului etnic şi populaţia majoritară, nu este suficient să se acorde drepturi politice egale tuturor cetăţenilor unui Stat, ci este necesară organizarea unor instituţii juridice, care să asigure o participare la viaţa politică, într'o proporţie corespunzătoare cu importanţa lor, însăşi comunităţilor etnice ca entităţi cu o existenţă juridică proprie, în scopul de a se transforma astfel Statul naţional într'un Stat de naţionalităţi (Nationalitätenstaat).

In al doilea rând, principiul egalităţii de drept a naţionalităţilor este incompatibil atât cu adoptarea unei politici de desnaţionalizare a diferitelor grupuri etnice în profitul naţiunii alcătuitoare de Stat, cât şi cu o politică economică ce ar avea ca scop să pună într'o stare de inferioritate economică o anumită naţionalitate. Aceasta pentrucă o astfel de politică, dusă de autorităţile de Stat, ar însemna o vădită nesocotire a egalei consideraţiuni de care trebue să se bucure diferitele naţionalităţi.

Pentru a da o valoare practică acestei egalităţi şi pentru a garanta naţionalităţilor menţinerea şi desvoltarea specificului lor etnic, este necesar, — spune doctrina naţional-socialistă, — să se recunoască grupurilor etnice dreptul de a se organiza în corpuri constituite, înzestrate cu organe îndrituite să reprezinte interesele naţionalităţilor şi chiar ale singuraticilor indivizi, atunci când atingerea adusă interesului particular ar prejudicia asupra interesului general. Acestea sunt motivele pentru care doctrina naţional-socialistă socoteşte că, în scopul asigurării unei ocrotiri eficace a grupurilor etnice, este necesară organizarea lor ca persoane juridice. Mai mult, unii autori cer chiar ca ele să fie înzestrate cu o personalitate juridică de drept internaţional, în sensul de a li se recunoaşte capacitatea de a avea drepturi şi datorii internaţionale şi de a sta ca părţi în faţa tribunalelor internaţionale (W. Hamel). In schimb, alţii (Verdross) vorbesc numai de recunoaşterea lor ca subiecte de drept, pentrucă o ultimă părere (Koellreutter) să se mulţumească să ceară o autonomie de administraţie în materie culturală.

Recunoaşterea ca subiecte de drept a grupurilor etnice implică, în concepţia naţional-socialistă, în acelaşi timp acordarea unei foarte largi autonomii pe seama lor: autonomie în materie culturală în primul rând, dar autonomie — în măsura în care piedeci de neînlăturat nu

se opun — şi în materie de ocrotire socială, de organizare sanitară şi economică, precum şi în justiţie şi administraţie.

Se pare însă că doctrina germană nu tinde atât să acorde minorităţilor dreptul de a se organiza în grupări investite cu un drept de comandă asupra unei porţiuni anumite a teritoriului Statului şi cu o largă independenţă faţă de Statul care le adăposteşte (autonomie locală), cât mai ales să cuprindă într'o organizaţie comună, dotată cu personalitate juridică şi cu întinse atribuţii asupra membrilor ei, pe toţi cetăţenii Statului aparţinând unui grup etnic, indiferent de locul unde îşi au reşedinţa şi fără ca aceste largi atribuţii să implice recunoaşterea unei competenţe de ordin teritorial (autonomie personală), (Theodor Veiter, Nationale Autonomie, Wien, 1938).

Nu mai rămâne acestei doctrine decât să găsească criteriul după care urmează să se stabilească, dacă un individ aparţine unui anumit grup etnic şi nu altuia. In această privinţă, — spune Rabl, — este decisivă mărturisirea (Bekenntnis) personală a individului, adică manifestarea sinceră a convingerii că aparţine unui anumit grup etnic. „Cum însă această mărturisire nu este ceva arbitrar, ci „sublinierea voluntară" (Raschhofer) a unei stări existente (anume a apartenenţei la un popor, indisolubilă din punct de vedere moral),[1]) trebue — adaugă Rabl — să existe posibilitatea de a decide asupra existenţei reale a criteriilor de apartenenţă la popor, pentru a se împiedeca mărturisiri de apartenenţă abuzive. Mărturisirea de apartenenţă însăşi este unică, irevocabilă şi definitivă. Intrarea sau ieşirea fără alegere sau neregulată este contrară bunelor moravuri şi trebue făcută imposibilă prin legiuiri conforme acestui scop. Competenţa de a decide asupra mărturisirii de apartenenţă aparţine grupului etnic însuşi..." [2])

Trebue să mai menţionăm, în sfârşit, că concepţia comunitară care stă la baza ideologiei naţional-socialiste determină importante consecinţe şi pentru felul cum se preconizează pe plan internaţional viitorul Drept al naţionalităţilor.

Pe de o parte, aşezând la baza Dreptului naţionalităţilor ideia de comunitate şi concepând această comunitate ca o singură unitate de sânge, care cuprinde şi elementele etnice din afară de graniţele unui Stat, doctrina naţional-socialistă ajunge în mod logic la concluzia că trebue să se recunoască acelei părţi a comunităţii naţionale, care s'a putut constitui într'o organizaţie etatică proprie, un drept de a se interesa de soarta conaţionalilor ei aşezaţi pe pământul unui Stat străin.

---

[1]) In acelaş sens şi Th. Veiter, *op. cit.*

[2]) K. O. Rabl, *op. cit.*, pag. 30—31.

Astfel, deosebindu-se de sistemul tratatelor minorităţilor, doctrina naţional-socialistă recunoaşte Statului conaţional un drept propriu de a reprezenta interesele grupurilor etnice pe lângă Statul care le adăposteşte. Apărarea drepturilor grupurilor etnice nu se va face însă pe calea unei reglementări colective, ca în sistemul genevez, ci prin încheierea unor pacte bilaterale între Statele interesate.

Pe de altă parte, din ideia că comunitatea naţională formează o singură unitate de sânge, indiferent de hotare, doctrina naţional-socialistă deduce, în profitul membrilor acestei comunităţi, un drept de a întreţine şi desvolta raporturile lor naţionale pe deasupra şi cu ignorarea graniţelor ce separă diferitele State cărora le aparţin. Frontierele Statelor nu pot fi, — spune W. Hamel, — piedeci în calea stabilirii şi consolidării legăturilor de comunitate care unesc pe membrii aceleaşi naţiuni.

Aceasta este, schiţată în câteva linii generale, concepţia naţional-socialistă a Dreptului naţionalităţilor, concepţie întemeiată, după cum se vede, pe principii fundamental deosebite de acelea care au inspirat tratatele minorităţilor din 1919—1920.

Victoriile recente ale armatei germane, au creat condiţiile necesare pentruca revendicările formulate în materia Dreptului naţionalităţilor de doctrina naţional-socialistă să se concretizeze în texte de drept pozitiv. In România, această materializare în norme legislative a ideologiei naţional-socialiste s'a efectuat prin decretul-lege nr. 3884 din 21 Noemvrie 1940 pentru constituirea Grupului etnic german din România.

Decretul-lege citat nu este însă singurul izvor de drept pe care se întemeiază noul statut al Grupului etnic german din România.

Un izvor tot atât de important pentru cunoaşterea situaţiei juridice actuale a minorităţii germane este protocolul dela Viena, încheiat la 30 August 1940 între Guvernul Reichului şi Guvernul român.

Pe baza acestui protocol, Guvernul român s'a obligat să pună în toate privinţele în stare de egalitate pe membrii Grupului etnic german din România, cu cei ce aparţin din punct de vedere etnic naţionalităţii române şi să completeze statutul Grupului etnic german în sensul hotărîrilor dela Alba-Iulia din 1 Decemvrie 1918, în scopul menţinerii naţionalităţii germane.

In sfârşit, un ultim izvor de drept în această materie este decretul-lege nr. 3097 din 8 Noemvrie 1941, prin care s'a dat o nouă organizare învăţământului german din România.

Noua reglementare legislativă a situaţiei juridice a Grupului etnic german din România, înfăptuită sub semnul influenţei crescânde a pu-

terii germane în Europa, poartă până în cele mai mici amănunte pecetea concepției național-socialiste de protecție a minorităților naționale.

Îndepărtându-se de spiritul individualist, care prezidase la reglementarea internațională a problemei naționalităților, înfăptuită după războiul mondial, principala preocupare a decretului-lege din 21 Noemvrie 1940 (care ne va preocupa în special în acest loc, deoarece constitue astăzi principalul izvor al dreptului nostru în această materie) nu este garantarea drepturilor indivizilor aparținând Grupului etnic german din România, ci ocrotirea Grupului etnic ca atare. Fără îndoială, asigurarea unei depline egalități de drept cu populația românească a cetățenilor de origine etnică germană constitue și pentru noul statut juridic o preocupare de căpetenie, preocupare care a și dus, de altfel, la reactualizarea hotărîrilor dela Alba-Iulia prin protocolul dela Viena din 30 August 1940. Dar ceea ce constitue inovația fundamentală a acestui statut, ceea ce îl separă în mod hotărît de sistemul tratatelor minorităților, este ideia că egalitatea de drept a indivizilor trebue întregită prin organizarea comunității etnice ca persoană juridică și prin învestirea ei cu largi atribuții în ce privește luarea măsurilor necesare pentru menținerea și consolidarea vieții naționale.

Tocmai pentru a sublinia noua concepție pe care o adoptă, decretul-lege din 21 Noemvrie 1940 a ținut să recunoască prin chiar primul său articol calitatea de persoană juridică română de drept public a Grupului etnic german din România.

In acest fel, s'a dat consacrare legală acelei idei, susținute de doctrina național-socialistă, potrivit căreia, pentru a se putea ocroti în mod eficace specificul etnic al fiecărei naționalități, este trebuitor ca acestea să fie recunoscute ca persoane juridice și, astfel, înzestrate cu organe, chemate să apere interesele și drepturile comunităților naționale ca entități superioare indivizilor.

Decretul-lege citat nu merge însă așa de departe, încât să confere Grupului etnic german personalitate de drept internațional. Dimpotrivă, el subliniază că acest grup este „persoană juridică *română* de drept public". De altfel, după cum s'a văzut mai sus, acordarea unei personalități de drept internațional grupurilor etnice nu este socotită o necesitate de toți doctrinarii național-socialiști.

Recunoașterea Grupului etnic german din România ca persoană juridică publică are o deosebită însemnătate pentru problema care ne preocupă în acest loc.

Consecințele acestei dispoziții a decretului-lege din 21 Noemvrie 1940 se desprind, în mod limpede, din simpla precizare a deosebirii ce există între persoanele juridice private și cele publice.

După Walter Jellinek, din faza actuală de desvoltare a dreptului, rezultă următoarea deosebire între persoanele juridice private şi persoanele juridice publice:

a) Pe când persoana juridică privată poate oricând să-şi înceteze funcţionarea, o persoană juridică publică, bunăoară comuna, nu poate să se dizolve în mod liber, căci ea este încadrată în organizaţia publică şi, astfel, este obligată să existe.

b) Asupra persoanelor juridice private, Statul nu are decât un control negativ, supraveghlind ca activitatea lor să nu aducă atingere ordinei publice sau bunelor moravuri şi să nu aibă un scop ilicit. In schimb, controlul asupra persoanelor juridice publice are un caracter pozitiv, Statul putând să le constrângă să-şi îndeplinească activitatea conform scopului pentru care au fost constituite.

c) Pe când intrarea şi ieşirea din asociaţie a membrilor unei persoane juridice private este liberă, în cazul persoanelor juridice publice poate exista o obligaţiune de a fi membrul lor, dacă anumite condiţiuni sunt date. Astfel, de pildă, acei care au domiciliul sau reşedinţa într'o comună sunt în mod obligator supuşi autorităţii acesteia.

d) Persoana juridică publică are competenţa de a elabora regule de drept, susceptibile de a fi impuse prin constrângere. Această posibilitate lipseşte însă persoanelor juridice private.

e) Persoana juridică publică poate face anumite acte administrative în care să se manifeste cel puţin o părticică de putere suverană: o putere de comandă superioară voinţelor individuale. Aceste acte se execută de persoana juridică publică prin propria ei forţă, fără ca pentru aceasta să fie necesar să se recurgă la procedura judiciară obişnuită. Dimpotrivă, această prerogativă lipseşte persoanelor juridice private, care nu pot constrânge, bunăoară, pe membrii lor să-şi execute obligaţiunea de cotizaţie, decât pe baza unei hotărîri judiciare.

f) Agenţii persoanelor juridice publice pot avea calitatea de funcţionari publici, pe când angajaţii persoanelor juridice private sunt simpli funcţionari particulari.

Trebue să subliniem însă că, pentru a se putea vorbi de o persoană juridică publică, nu este necesar ca toate criteriile menţionate mai sus să fie întrunite în fapt, ci este suficientă şi existenţa numai a unuia din ele. Astfel, la unele persoane juridice publice poate lipsi, de exemplu, fie criteriul rezultat din participarea obligatoare a membrilor, fie elementul de distincţie oferit de calitatea de funcţionari publici a angajaţilor lor, etc. Totuşi, aceste grupări umane vor fi socotite persoane juridice publice din moment ce cel puţin unul din elementele înşirate va exista în fapt.

Expunerea de mai sus a elementelor distinctive, pe care le înfățișează persoanele juridice publice, este menită să ne lămurească nu numai înțelesul unei noțiuni legale, ci să arate în același timp însemnătatea dispoziției decretului-lege din 21 Noemvrie 1940, prin care Grupul etnic german din România a fost declarat persoană juridică publică.

Cea dintâi consecință fundamentală care decurge din declararea Grupului etnic german ca persoană juridică publică este consacrarea, în art. 2 al decretului-lege citat, a dispoziției că toți cetățenii români recunoscuți de origine etnică germană aparțin *în mod obligator* Grupului etnic german din România. Astfel, spre deosebire de persoanele juridice private, la care intrarea și ieșirea membrilor se face în deplină libertate, în cazul Grupului etnic *există obligațiunea de a fi membru al acestui grup*, din moment ce condițiunea ca cetățeanul să fie de origine etnică germană este dată. Această dispoziție a decretului-lege din 21 Noemvrie 1940 voește să excludă posibilitatea ca cetățenii de origine etnică germană să se organizeze în mai multe grupări și este introdusă în scopul evident de a evita o diviziune de natură a slăbi rezistența lor națională.

Criteriul pe baza căruia se stabilește care cetățeni români aparțin Grupului etnic german, ca și procedura prevăzută în acest scop, arată de asemenea adânca influență pe care a exercitat-o doctrina național-socialistă asupra legiuitorului român.

In adevăr, decretul-lege din 21 Noemvrie 1940 hotărăște nu numai că elementul după care se constată dacă un cetățean aparține sau nu Grupului etnic german este „*confesia*" lui la poporul german, adică tocmai criteriul pe care am văzut că îl propune doctrina germană, dar adaugă, — în spiritul aceleiași doctrine, — că competența de a recunoaște valabilitatea acestei „confesii" este dată Grupului etnic german însuși. Această „mărturisire" a individului nu este însă ceva arbitrar. După cum rezultă din însuși termenul de „mărturisire" întrebuințat de decretul-lege menționat, — termen prin care nu se înțelege o declarațiune de voință făcută după bunul plac al fiecăruia, ci darea pe față sinceră a unor anumite fapte sau situațiuni de fapt, — cetățeanul care o face nu este liber să declare după bunul lui plac dacă aparține sau nu Grupului etnic, ci declarațiunea lui trebue să fie conformă cu realitatea etnică și biologică.

După ce stabilește acest criteriu pentru determinarea apartenenței la Grupul etnic german din România, decretul-lege din 21 Noemvrie 1940 mai adaugă că, pentru ca un cetățean român să fie considerat

ca făcând parte din acest grup, este necesar să fie înregistrat în registrul național al Grupului.

Măsura instituirii unui registru național, care să cuprindă numele tuturor cetățenilor români de origine etnică germană, este menită să servească nu numai la determinarea apartenenței etnice, dar, în același timp, să facă imposibilă, cu ajutorul unei evidențe precise a numelor membrilor Grupului etnic, o eventuală încercare de desnaționalizare. Este vădit că o asemenea măsură poate deveni bogată în consecințe în special în acele țări, unde se practică și acum, ca și în trecut, o intensă politică de desnaționalizare prin constrângerea minoritarilor de a-și schimba numele. Ea are însă o importanță cu mult mai mică pentru Statul român, care nu a urmat nici când o astfel de politică.

A doua consecință importantă a investirii Grupului etnic german din România cu caracter de persoană publică constă în faptul că art. 4 al decretului-lege din 21 Noemvrie 1940 îi recunoaște competența de a edicta, în anumite materii, regule de drept. In această privință, articolul citat prevede că, pentru menținerea și consolidarea vieții naționale, Grupul etnic german poate lua, cu aprobarea Conducătorului Statului dispoziții obligatoare pentru membrii lui. Atunci când aceste dispoziții vor fi luate pe cale generală și impersonală, adică vor obliga pe toți membrii Grupului etnic sau un număr nedeterminat de membrii ai acestui Grup, ele vor avea fără îndoială caracterul unor norme de drept, căci ceea ce deosebește norma de drept de alte acte juridice este tocmai caracterul ei general, impersonal și obligator.

Mai mult, Grupului etnic german i se recunoaște de art. 3 al decretului-lege citat chiar și o „voință națională", al cărei reprezentant este „Partidul muncitoresc național-socialist al Grupului etnic german din România".

S'ar părea, la prima vedere, că această ultimă dispoziție, făcând apel la o concepțiune ce stă la temelia sistemului politic, — atât de aspru combătut de național-socialism, — al Revoluției franceze: la teoria suveranității naționale, este inspirată de o ideologie deosebită de a național-socialismului. Nu trebue însă uitată declarația Führerului Adolf Hitler, făcută în discursul său din 30 Ianuarie 1937: „nu este în poporul german decât un singur suveran, acest suveran este poporul însuși", declarație pe care a completat-o spunând: „voința poporului se exprimă prin partid, organizația politică a poporului".

Prin urmare, conform acestei declarații, doctrina oficială național-socialistă, departe de a fi contrară teoriei suveranității poporului, o consacră. Dar, spre deosebire de teoria tradițională conform căreia voința generală se exprimă fie direct de națiune, fie prin reprezentanți

liber aleşi, doctrina celui de al treilea Reich face din partidul naţional-socialist organul de exprimare al voinţei naţionale.

Aceasta este situaţia şi în cazul dispoziţiunii art. 3 al decretului-lege din 21 Noemvrie 1940: se recunoaşte Grupului etnic german din România o voinţă naţională, dar se crează în acelaşi timp un organ chemat să o exprime: partidul, care este, după modelul doctrinei naţional-socialiste, organizaţia politică a Grupului etnic.

In legătură cu această chestiune, trebue să accentuăm asupra importantei dispoziţiuni a decretului-lege din 21 Noemvrie 1940, prin care se prevede că dispoziţiunile luate de Grupul etnic în scopul menţinerii şi întăririi vieţii naţionale nu vor avea caracter obligator pentru membrii lui, decât dacă vor avea aprobarea Conducătorului Statului. Fără o asemenea dispoziţiune, larga autonomie, care se recunoaşte Grupului etnic, ar putea sdruncina însuşi principiul unităţii Statului român. In aceste condiţiuni, este evident că dreptul de control al Conducătorului Statului asupra Grupului etnic are tocmai menirea de a salvgarda caracterul unitar al Statului nostru.

Dar înafară de aceste norme cu caracter general şi impersonal, pe care le poate lua cu aprobarea Conducătorului Statului în materia menţinerii şi consolidării vieţii naţionale, Grupul etnic german poate face şi anumite acte aplicabile unui singur individ sau unei categorii determinate de indivizi, acte cu caracter individual deci, în care această persoană juridică să apară ca fiind învestită cu o putere de comandă asupra voinţelor individuale.

Decretul-lege pentru constituirea Grupului etnic german prevede un singur caz când acest Grup poate săvârşi asemenea acte individuale de putere publică. Acesta este cazul actului (prevăzut de art. 2), prin care Grupul etnic recunoaşte sau refuză recunoaşterea originei etnice germane a unui cetăţean român şi, în consecinţă, dispune sau refuză înregistrarea lui în registrul naţional al Grupului etnic. Acest act, ale cărui efecte juridice sunt deosebit de însemnate, deoarece, pe baza lui, individul dobândeşte un complex de drepturi şi de datorii, care caracterizează situaţia juridică a membrilor Grupului etnic, are fără îndoială caracterul unui act făcut de Grupul etnic în calitate de putere publică, dat fiind că valabilitatea lui nu este subordonată voinţei concordante a particularului, ci se impune acestuia graţie dreptului de comandă pe care Grupul etnic îl are asupra cetăţenilor români de origine germană.

Acestea sunt elementele caracteristice persoanelor juridice publice, pe care le posedă Grupul etnic german din România.

Trebue să subliniem însă, înainte de a trece mai departe, că — la fel cu numeroase alte persoane juridice publice, — Grupul etnic

german nu are toate criteriile distinctive arătate mai sus. Astfel, pe baza decretului-lege din 21 Noemvrie 1940, Statul nu are un drept de control pozitiv asupra Grupului etnic, căci nu poate să-i dea directive de activitate sau să-i reformeze actele. Pe de altă parte, Grupului etnic îi lipseşte şi criteriul distinctiv rezultat din calitatea de funcţionari publici a angajaţilor persoanelor juridice publice. Intr'adevăr, în lipsa unei dispoziţiuni, care să confere angajaţilor Grupului etnic calitatea de funcţionari publici, este evident că aceştia nu se vor bucura de regimu special al statutului funcţionarilor publici, ci vor fi consideraţi simpli angajaţi particulari. Lipsa acestor criterii distinctive nu prejudiciază însă asupra caracterului de persoană juridică publică a Grupului etnic, căci, cum am arătat, pentru a se putea vorbi de o persoană juridică publică este suficientă şi numai existenţa unuia din elementele menţionate.

Organul reprezentativ al Grupului etnic german este, conform art. 3 al decretului-lege din 21 Noemvrie 1940, Partidul muncitoresc naţional-socialist german al Grupului etnic german din România.

Acest partid a fost constituit în mod solemn abia la 9 Noemvrie 1940, într'o mare adunare populară ţinută la Mediaş sub preşedinţia d-lui Andreas Schmidt, Conducătorul Partidului, ca o consecinţă a unei mişcări ce luase naştere încă mai demult printre Saşi şi Şvabi în vederea transformării vechiului partid al Germanilor din România într'un partid aşezat pe baza principiilor naţional-socialiste.

Noul partid, ca şi cel vechiu, al cărui loc l-a luat, are caracterul unui partid naţional, menit să grupeze în aceeaşi asociaţie politică pe toţi cetăţenii români de origine etnică germană. Cu toate acestea, cele două partide germane, ce s'au succedat în timp, sunt fundamental deosebite prin spiritul care a prezidat la reglementarea organizării şi funcţionării lor.

Ele se deosebesc, în primul rând, prin faptul că fostul partid al Germanilor din România pornia, în organizarea lui, dela o concepţie democratică. In democraţie, partidele politice au mai ales rolul de a exprima diferitele curente care există în opinia publică cu privire la conducerea generală a Statului.[1]) Constituit în acest spirit, fostul partid al Germanilor din România era prin excelenţă un organ de exprimare al opiniei publice, un organ al cărui rol era să asigure manifestarea voinţei politice a unei anumite naţionalităţi. Dimpotrivă, partidul muncitoresc naţional-socialist german al Grupului etnic german din România nu este un simplu organ de exprimare al opiniei publice, ci are ca scop prin-

[1]) In ce priveşte acest rol al partidelor politice, vezi R. Bonnard, Le droit et l'état dans la doctrine nationale-socialiste, ed. II, Paris, 1939, pag. 169.

cipal educaţia maselor populare, în spiritul ideilor naţional-socialiste. El caută să înlăture din sufletele indivizilor exagerările unui individualism prea egocentric şi a le insufla o conştiinţă comunitară.

O altă particularitate ce le separă constă în faptul că, spre deosebire de vechiul partid al Germanilor din România, care, constituit în spiritul liberalismului individualist, era o simplă asociaţie, o *grupă* de indivizi legaţi prin aceleaşi interese, noul partid muncitoresc naţional-socialist german vrea să fie o *trupă*, adică o reunire de luptători în serviciul realizării aceluiaşi ideal. Acest partid refuză de a mai fi o asociaţie de indivizi având interese identice şi tinde să devină o comunitate care urmăreşte înfăptuirea, în scopul desăvârşirii unităţii poporului german, a concepţiei naţional-socialiste despre lume şi vieaţă. In această ordine de idei, un important punct al programului lui este menţinerea şi desvoltarea conştiinţei treze a unităţii etnice a Grupului etnic german cu marele popor german. Constituind o comunitate coordonată şi unită prin legături de rasă, noul partid este organizat pe baza aşa numitului „Führer-prinzip". Aceasta însemnează că, spre deosebire de obişnuitele asociaţii, al căror organ principal este adunarea generală, organul esenţial al partidului naţional-socialist este conducătorul partidului. Führer-ul nu este un simplu preşedinte al unei grupări de indivizi juxta-puşi, ci este chemat să arate comunităţii calea pe care să meargă, iar aceasta îl urmează în temeiul încrederii reciproce, a legăturilor de sânge care îi unesc şi a faptului că Führer-ul este socotit că personifică în modul cel mai fidel năzuinţele generale.[1])

Organizarea Partidului muncitoresc naţional-socialist german al Grupului etnic german din România prezintă o mare asemănare cu aceea a Partidului naţional-socialist al Marelui Reich german.

Ca şi acesta, Partidul Grupului etnic german din România are un Führer (Volksgruppenführer), care este organul suprem de conducere.

Partidul Grupului etnic are, deasemenea, o serie de subdiviziuni teritoriale, care sunt aceleaşi ca şi ale Partidului din Reich. Aceste subdiviziuni teritoriale sunt: 1. die Gauleitung (direcţiunea regională), 2. die Kreisleitung (direcţiunea de circumscripţie) şi 3. die Ortsgruppenleitung (direcţiunea grupului local).

Astăzi, Partidul muncitoresc naţional-socialist german al Grupului etnic german din România este împărţit în următoarele patru regiuni: 1. Gau Altreich (Vechiul Regat), 2. Gau Siebenbürgen (Transilvania), 3. Gau Banat (Banat) şi 4. Gau Bergland, cu sediul la Deva.

[1]) Vezi pentru Germania, R. Bonnard, *op. cit.*, pag. 189 şi 88.

Pe lângă Partidul Grupului etnic german din România există, ca și în cadrul Partidului național-socialist al Reichului, o serie de alte formațiuni, create de partid și în legătură cu acesta.

Principalele formațiuni de acest fel sunt: die Einsatzstaffel și die Deutsche Mannschaft, care sunt organizațiuni cu caracter paramilitar, precum și Deutsche Jugend, Deutsche Lehrerschaft, Camera de cultură a Grupului etnic, Institutul de cercetări, Frauenwerk, Winterhilfswerk, Deutsche Arbeiterschaft, Landesbauernschaft, etc., care sunt fie asociațiuni cu scop educativ, cultural sau de asistență socială, fie grupări cu caracter economic sau profesional.

O ultimă dispoziție a decretului-lege din 21 Noemvrie 1940, care rămâne a fi menționată în acest loc, este permisiunea acordată Grupului etnic german prin art. 5, de a arbora, pe lângă drapelul Statului român, și drapelul poporului german. Această dispoziție, acordând cetățenilor români de origine etnică germană dreptul de a utiliza însuși simbolul poporului german, consfințește în mod limpede acea idee a doctrinei național-socialiste, potrivit căreia membrii comunității poporului german au dreptul de a întreține și desvolta raporturile lor naționale peste granițele Statelor cărora le aparțin.

Trebue să mai amintim că printr'un decret-lege din 8 Noemvrie 1941 (decretul-lege nr. 3097 pentru organizarea învățământului german din România) s'a dat o nouă reglementare învățământului german din țara noastră.

Fără a intra în analiza sa amănunțită, vom constata că acest decret-lege, dând Grupului etnic german dreptul de a înființa și conduce școli de grad primar, secundar, teoretic și practic, precum și institute de cultură germane de orice categorie, și investind secția școlară a Grupului cu atribuția de a pregăti învățători, de a propune pentru numire Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor profesorii de specialitate de grad secundar și învățătorii, de a alcătui programele de învățământ care vor fi supuse spre aprobare Ministerului, etc., satisface o revendicare recent formulată de partidul național-socialist german din România, în sensul căreia se cere crearea așa numitelor „școli etnice", în locul vechilor școli germane confesionale (evanghelice și catolice) sau de Stat. Deosebirea între „școlile etnice" și școlile confesionale sau de Stat trebue să fie, potrivit acestor revendicări, următoarea: pe când școlile confesionale se găsesc sub conducerea și administrația autorităților eclesiastice, iar cele de Stat sub conducerea și administrația exclusivă a organelor etatice, „școlile etnice" urmează a fi așezate sub conducerea și controlul propriu al poporului german din România, organizat ca persoană juridică publică, conform decretului-

lege menționat, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor păstrează însă în privința acestor școli etnice un suprem drept de control.

Acesta este, în linii generale, noul statut al Grupului etnic german din România.

In temeiul lui, minoritatea germană formează o persoană juridică publică, din care fac parte în mod obligator toți cetățenii români de origine etnică germană. Mai mult, această persoană juridică publică primește misiunea de a menține și consolida viața națională a comunității etnice și, în acest scop, are competența de a lua, cu aprobarea Conducătorului Statului român, dispoziții cu caracter de obligativitate pentru membrii lui.

In acest fel, Grupul etnic german dobândește o anumită independență față de organele Statului, independență care are toate caracterele unei veritabile autonomii.

Intinsa competență a Grupului etnic, neexercitându-se însă asupra unei porțiuni oarecare din teritoriul Statului, nu îmbracă haina unei autonomii locale, ci se înfățișează sub forma unei autonomii personale, adică a unei organizațiuni înzestrate cu o largă independență față de Stat, care grupează pe toți cetățenii români de origine etnică germană din cuprinsul țării noastre. Nici nu era posibil, de altfel, ca organizațiunea Grupului etnic să ia forma unei autonomii locale, căci elementul german din țara noastră fiind răspândit pe întreg teritoriul Statului și amestecat cu populațiunea românească, o grupare a lui pe bază teritorială s'ar fi putut realiza numai în circumscripțiuni reduse ca întindere și ar fi trebuit să lase în afara cadrelor ei un însemnat număr de cetățeni români de origine etnică germană, a căror reședință se găsește în comune cu o populațiune mixtă.

Autonomia Grupului etnic nu este însă completă. Ea este limitată din două puncte de vedere.

In primul rând, autonomia acestui Grup se mărginește la dispozițiunile luate în scopul menținerii și consolidării vieții naționale. Numai în această materie Grupul etnic german poate lua măsuri cu caracter obligator pentru membrii lui.

In al doilea rând, dispozițiunile luate de conducerea Grupului etnic german în vederea menținerii și consolidării vieții naționale nu sunt obligatorii pentru membrii lui decât cu aprobarea Conducătorului Statului.

Prin urmare, conform prevederilor decretului-lege din 21 Noemvrie 1940, dacă Grupul etnic se bucură de o deplină libertate în stabilirea conținutului dispozițiunilor rezervate competenței sale, în schimb aceste dispoziții nu devin obligatoare decât cu prealabila aprobare a Conducătorului Statului.

Această ultimă limitare nu prejudiciază însă asupra însuși caracterului autonom al Grupului etnic. Într'adevăr, potrivit decretului-lege citat, atunci când o dispoziţiune a Grupului etnic este supusă aprecierii Conducătorului Statului, Conducătorul nu poate decât fie să o aprobe, fie să-i refuze aprobarea, dar nu este în drept să o reformeze sau să o înlocuiască printr'o altă măsură, ceea ce însemnează că conţinutul material al dispoziţiunii este întotdeauna opera exclusivă a organelor Grupului.

Cu aceasta am încheiat fugara examinare pe care ne-am propus să o facem în acest loc noului statut juridic al minorităţii noastre germane.

De sigur că, la sfârşitul analizei noastre, formularea unei judecăţi de valoare asupra decretului-lege din 21 Noemvrie 1940 ar fi nu numai firească, dar şi necesară. Dacă cu toate acestea nu vom adăuga nimic în acest sens, aceasta se datoreşte faptului că o apreciere de această natură, prin numeroasele şi gingaşele probleme pe care le-ar ridica, ar depăşi cu mult cadrele restrânse ale unui articol, al cărui singur scop a fost să înfăţişeze cu titlu informativ, iar nu să discute. o problemă, a cărei cunoaştere este cu atât mai necesară, cu cât felul cum ea a fost reglementată prin decretul-lege citat contrastează adânc cu tratamentul vitreg la care sunt supuse grupurile etnice de către un Stat vecin.*)

TUDOR DRĂGANU

*) Articolul de faţă reproduce rezumativ câteva din ideile şi faptele înfăţişate pe larg într'un studiu mai desvoltat al autorului, întitulat: *Influenţa doctrinei naţional-socialiste asupra noului statut al Grupului etnic german din România*, Bucureşti, 1941. Pentru indicaţiile bibliografice, cetitorul este trimis la acel studiu.

MIORIŢA ŞI MEŞTERUL MANOLE ÎN FOLKLORUL SĂLAJULUI

Ţinutul Sălajului, — Ţara Silvaniei, — este din punct de vedere folkoric, ca de altfel din multe alte puncte de vedere, unul dintre cele mai puţin cunoscute ţinuturi ale pământului românesc. Şi e păcat, pentrucă literatura poporală a acestui ţinut prezintă câteva elemente de interes considerabil pentru folklorul românesc.

In culegerile folklorice pe care le-am făcut în Sălaj în cursul anilor 1925—1929, — în timpul pe care ocupaţiile multiple ale serviciului mi l-au lăsat liber, — am găsit multe particularităţi, care dau un aspect deosebit folklorului acestui ţinut. Literatura poporală a regiunii, deşi e poate mai săracă decât în alte părţi, are totuşi elemente, care sunt vrednice de remarcat.

Nu am intenţia de a face aci un studiu asupra folklorului sălăjan. Vreau doar să semnalez câteva bucăţi specifice ale lui, aşa cum le-am notat în colecţia mea, pe care poate voiu avea norocul să o public cândva întreagă, ca o modestă contribuţie la cunoaşterea deplină a folklorului nostru naţional. Până atunci dau la lumină bucăţile de mai jos, din care cercetătorii folklorişti vor putea desprinde câteva concluzii. Unele dintre texte, acelea care tratează tema Mioriţei, se găsesc, cu oarecari schimbări şi în alte părţi. Le public totuşi, pentrucă ele sunt variante specifice sălăjeneşti şi deci pot prezenta oarecare interes. Bucata care tratează tema legendii Mânăstirii Argeşului, sau mai bine zis a Meşterului Manole, nu am găsit-o în forma aceasta în niciuna dintre colecţiile de folklor care mi-au ajuns în mână. Dar n'am găsit-o nici în Sălaj, decât în două comune învecinate, unde mai este cunoscută abia de câţiva bătrâni şi de membrii familiilor lor: în com. Borza şi Lupoia.

Textele pe care le public se întrebuinţează în Sălaj în formă de colinde, sau „corinde", cum se spune în partea locului. E interesant

că, în ținutul de care mă ocup, balada populară sau cântecul bătrânesc este inexistent. Doar fragmente din baladele vechi dacă se mai găsesc, însă și acestea sporadic și intercalate în alte specii, mai ales în colinde, formând o parte importantă a colindelor cu teme profane. Fenomenul acesta nu e izolat. El se găsește și în folklorul altor ținuturi, în special al regiunii de Nord-Vest. D-l Ion Mușlea l-a semnalat pentru folklorul din Țara Oașului. („Cercetări folklorice din Țara Oașului", în *Anuarul arhivei de folklor*, I. Cluj, 1932).

E interesant de notat că bucățile pe care le public nu se cunosc în întreg cuprinsul Sălajului. Aria lor de extindere este partea muntoasă a județului Zălau, spre Codru și amândouă versantele Meseșului. Nu se cunosc în regiunea Rezului, deși e ținut muntos și sunt necunoscute în spre șes, unde de altfel au început să dispară și colindele și obiceiul de a colinda.

Textele pe care le public sunt transcrise fără semne fonetice. Ele deci nu reoglindesc graiul sălăjenesc. Dacă ici-colo am transcris câteo particularitate de graiu, am făcut-o pentru a păstra ritmul și rima versurilor.

Informatorul trecut la sfârșitul textului este acela dela care l-am auzit pentru întâia dată. Aceasta nu însemnează că textele nu se cunosc și în alte comune și de alte persoane din aceleași comune.

Iată textele:

I.

Trei păcurărei,
Trei turme de oi,
Suiră la munte
S'aduie [1]) mai multe.
Văzură-și văzură
Fată de maior [2])
Cu galbăn baior.[3])
— Dați, frați, s'o luăm,
Să ne cununăm!
— Tu de i lua,
Noi te-om împușca!...
— Nu mă împușcați,
Că eu ce voiu da?...
Sumănașul meu.
— Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Suman cași-a tău...
Noi te-om împușca!
— Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?...
Boticuța [4]) mea.
— Nouă nu ne trebe
Că și noi avem
Botă cași-a ta...
Noi te-om împușca!
— Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?...
Fluierașul meu.
— Nouă nu ne trebe
Că și noi avem
Fluier cași-a tău.
— Dacă mă 'mpușcați,
Voi să mă 'ngropați
La staul de oi
Unde-i joc de miei.
Lancea [5]) mea cea dulce [6])
Mi-o puneți de cruce.
Fluierul cel drag
Mi-l puneți de steag.[7])
Oile-or juca
Fluieru-a cânta.

(Andrei Virgil, 17 ani, Orțița).

Pe costiță [7]) de munți grei
Suntu-și trei păcurărei
Cu trei turmuțe de oi.
Ei s'apuc'a [8]) se 'ntreba
Care de pe unde sunt...
Unu-i negru [9]) de străin.
— Măi, negrule de străin,
Du-te 'ntoarnă turmuța
Până legea ți-'om găta: [9])
Te-om tăia? Te-om împușca?...
— Pe mine nu mă tăiați,
Ci pe mine mă 'mpușcați
Și pe mine mă 'gropați
In staorul [11]) oilor,
La umbra copacilor,
Pe mine nu puneți lut,
Ci puneți gubița [12]) mea.

Pe-un picior de munte
S'aude, s'aude,
Trei păcurărei,
Trei turme de oi.
Nainte-i ieșea
Fată de maior
Cu brâu de fuior.
Care s'o aleagă?
Cel mai mititel
Că-i mai frumușel
Și-i mai străinel.
Pân' o alegea
Grea lege-i făcea:
Pe el să-l omoare.
Cu graiu a grăit:
— Nu mă omoriți
Că eu, da, voiu da
Turmulica mea.

Trei păcurărei,
Trei turme de oi,
S'au suit la munte
S'aduie mai multe.
Și-acolo-și văzură
Fată de maior
Cu galbân baior.
— Dați, frați, s'o luăm!
— Tu de i lua,
Noi te-om împușca!
De mi-ți împușca,
Faceți-mi groapa

II.

Fluieraşul meu cel dulce
Mi-l puneți în loc de cruce,
Boticuța mea cea dragă
Mi-o puneți în loc de steag [13]).
Și când vântul va sufla,
Fluierul a fluiera,
Gubița s'a scutura,
Toate oileor-juca.
Oile cele bălăi
Mândru [14]) m'or cânta [15]) pe văi.
Oile cele seine [16])
Mândru m'or jeli pe mine.
Oile cele cornute
Mândru m'or cânta pe munte.
(Neagota Ioan. 43 ani, Ciocmani).

III.

— Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Turmă cași-a ta.
— De mi-ți împușca
Voi mi-ți și 'ngropa
In strungă de oi,
In d'ales de miei.
Câte oi bălăi
M'or cânta pe văi,
Iar cele mai multe
M'or cânta pe munte,
Cele ochișele [17])
M'or plânge cu jele.
Fluieraşul drag
Mi-li-ți pune steag,
Bota mea cea luce [18])
Mi îți pune cruce.
(Goron Gheorghe, 16 ani, Brusturi).

IV.

In duriș [19]) de oi
Și 'n jocuț [20]) de mei.
Când afar' a ninge,
Oile m'or plânge,
Și-afar' a ploua,
Mie-ii mi-or juca.
Bota mea cea luce
Mi-o pune-ți de cruce,
Fluieru cel drag
Mi-l pune-ți de steag.
(Chereches Ambroziu. 33 ani, Brebi).

V.

Trei păcurărei pe munte
Unu-i mai înstrăinatu
Și lui lege i-o făcutu:
O să-l puște, o să-l taie.
— Nu mă pușcați, nu mă tăiați
Numai capul mi-l luați
Și pe mine mă 'ngropați
In staurul oilor
La umbra copacilor,
Și fluierul meu cel dulce
Voi mi-l iți pune de cruce
Și fluierul meu cel drag
Voi mi-l iți pune de steag
Două oi mândre bălăi
Mândru m'or cânta pe văi,
Două oi mândre cornute
Mândru m'or cânta pe munte.

(Cosma M. 19 ani, Năpradea).

VI.

Trei păcurărei
Și-o turmă de oi.
P'acolea trecea
Fată de maior
Cu galben baier.
Pe ea o 'ntrebară:
— Care ți-i mai drag?
— Cel mai mititel
Că-i mai străinel
Și-i mai frumușel.
Cei doi păcurărei
Ei din graiu grăiră
Celui străinel
Și mai mititel:
— Noi te-om omorî!...
— Nu mă omoriți,
Că eu că voiu da
Boticuța mea.
— Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Botă cași-a ta
Noi te-om omorî!...
Iară el a zis,
Cel mai mititel
Și mai frumușel:
— Nu mă omoriți,
Că eu vă voiu da
Flueraşul meu.
— Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Fluier cași-a tău.
Noi te-om omorî!...
Iară el a zis,
Cel mai mititel
Și mai frumușel:
— Nu mă omoriți,
Că eu că voiu da
Turmulița mea.
— Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Turmă ca și-a ta.
Noi te-om omorî!...
Iară el a zis:
— Pe mine mă omoriți
Și pe mine mă 'ngropați
In strunguța oilor
In jocuțul mieilor.
Boticuța mea cea dulce
Mi-o puneți în loc de cruce,
Fluieraşul meu cel drag
Mi-l puneți în loc de steag.
Bine m'or plânge pe munte
Cele mândre oi cornute,
Bine m'or plânge pe văi
Cele mândre oi bălăi.

(Ioan Lungu-Schiopu. 60 ani, Lupoaia).

•

VII.

Zidar, zidar zidueşte [21])
Și zidu se tot hâeşte.[23])
Dar zidaru cel mai mare
Ies' afară 'n preumblare,
Spre răsărit să uita
Și din gur' aşa grăia:
— Care nevast'a veni
Dimineața cu prânzu [23])
Toată în zid om zidi...
Nevasta zidarului
Dimineața s'a sculat
Și prânzu și l-a gătat

Şi prin curţi şi-a măturat
Şi fiu şi l-a dăicat [24])
Şi cu prânzu-a alergat.
Şi zîdaru cel mai mare
Ies' afară 'npreumblare,
Se uită spre răsărit
Şi-şi văzu mândra viind...[25])
El din gur', aşa grăieşte:
— Crească rugul [26]) cât casa,
Da de [27]) ea s'a 'mpedeca
Şi prânzul şi l-a vărsa
Şi la fiuţ s'a 'nturna!...
Şi-acolo dac'a sosit,
El în braţe o-a luat
Şi 'n gură o-a sărutat
Şi pe zid o-a ridicat.
Şi-o zidiră până 'n glesne
Şi văzu că-i lucru lesne,[28])
Şi-o zidi până 'n gerunte
Şi-o văzu că-i lucru iute,[29])
Şi-o zidiră până 'n brâu
Şi-o văzut că-i lucru greu.
Şi zâmbi zîdaru-a râde
Şi nevasta lui a plânge:
— Eu am gândit[30]) că-i numai şagă[31])
Pentrucă v'am fost eu dragă.
Dragilor, zîdarilor,
Lăsaţi ţâţele afară,
Că am fiuţ mititel
Şi cine-a 'ngriji de el?
Şi cine mi l-a scălda?
— Ia, ploaia când a ploua!
— Şi pe cap cine l-a unge?
— Ia, omătu [32]) când a ninge!
— Şi cine l-a legăna?
— Ia, vântu când a sufla!...
Suflă vântul de pe deal,
Se leagănă 'ncet şi rar;
Suflă vântul de pe şes
Se leagănă 'ncet şi des;
Suflă vântul de pe vale
Se leagănă 'ncet şi tare.

(Vodă Aurel. 15 ani Borza).

Am dat publicităţii textele de mai sus în credinţa că prin ele am descoperit câteva elemente necunoscute până azi în folklorul românesc. Ele sunt fără îndoială binevenite pentru aceia care studiază specificul regional al creaţiilor din literatura noastră poporală.

Asemănate textele acestea cu variantele aceleaşi teme, care se găsesc în judeţele învecinate şi au fost publicate de alţii, ele mi se par mult mai închegate şi mai literare, mai poetice. Poate suntem mai aproape în Sălaj de locul de naştere al acestor texte. Codrii mari ai Silvaniei, cu văi proprii pentru păşunat, cu climă mai blândă, cu terenul mai puţin accidentat, decât în multe alte părţi, a servit până bine de curând ca loc pe care îl cercetau cu multă predilecţie, cu turmele lor, oierii din mari depărtări, de pe la Sibiu şi Făgăraş. Ţinutul acesta va fi fost şi mai demult, cu multe sute de ani în urmă, loc de păşunat pentru turmele de oi şi aici probabil s'au născut textele de care ne ocupăm. De aici vor fi trecut apoi mai departe, urmând aria de expansiune a neamului nostru. Cercetările ce se vor mai face urmează să verifice adevărul acestor afirmaţii.

L. GHERGARIU

Notă. In textele reproduse sunt câteva cuvinte care necesită explicare: [1]) S'adute = să facă să se înmulţească. Ex. Cutare s'a adunat = s'a îmbogăţit. — [2]) Maior? Nu i-am putut găsi înţelesul. Nu cred să însemne grad militar în armată. Poate să fie

luat din ungurescul „major" = fermă, moșie. In acest caz ar însemna conducător de moșie, vechil. — [3]) Baior = baier. — [4]) Boticuță, diminutiv din botă = bâtă, băț. — [5]) Lance = bățul, cu care umblă ciobanii, având la un capăt mâner de fier. — [6]) Dulce = drag. — [7]) Costiță, diminutiv din coastă = clina unui deal. — [8]) S'apucă = începe. — [9]) Negru de străin = foarte străin. — [10]) Ți-om găta legea = te vom judeca. Vom hotărî ce vom face cu tine. — [11]) Staor, staur = staul. — [12]) Gubiță, diminutiv din gubă = sarică. — [13]) Steag = obiceiu local de a pune la groapa unui tânăr, alături de cruce și un steguleț făcut din o batistă albă, decorată cu diverse floricele. — [14]) Mândru = frumos. — [15]) M'or cânta = mă vor jeli, mă vor boci. — [16]) Seine = sure. — [17]) Ochișele, diminutiv din oacheș. — [18]) Luce = lucitoare, netedă. — [19]) Duriș = duruit, din a durui, a trece făcând sgomot. — [20]) Jocuț, diminutiv din joc = dans, sburdat. — [21]) Ziduește = zidește. — [22]) Se hâește = se surpă, se năruie. — [23]) Prânzul = micul dejun, mâncarea de dimineața. — [24]) Dăicat, din a dăica = a doicii, a alăpta. [25]) Viind = venind. — [26]) Rug = măcieș. — [27]) Da de = poate că. — [28]) Lesne = ușor. [29]) Iute = repede. — [30]) Am gândit = am crezut. — [31]) Șagă = glumă. — [32]) Omăt = zăpadă.

CRONICI

COPIII MUNTELUI

O salbă de piscuri şi lespezi. In căuşul dintre ele ochiul limpede al iezărului îşi plânge într'un pârâiaş subţire aleanul după vremurile demult petrecute, când — gheţar năpraznic — privea trufaş peste buza culmilor spre văile, cărora le trimetea din când în când câte un sloiu să le vestească atotputernicia lui.

Pârâul firav îşi şerpueşte dunga de argint peste cătrinţa de iarbă, pe care şi-a prins-o peste şolduri povârnişul. Se tot duce gâlgâind până la poale — poale de munte sau de cătrinţă — unde îl înghite pădurea.

Ziua se smulge din noapte. Negurile fierb pe culme. Le-au învolburat săgeţile costişe ale soarelui. Le-au stârnit şi le-au înspăimântat. În vălmăşagul lor, se reped prin văgăuni, se năpustesc măturând lacul, se preling pe povârniş la vale. Dar nu găsesc hodina. Nici muntele nu le vrea. Văgăunile vuiesc, lacul îşi încreţeşte supărat fruntea, povârnişul îşi sburleşte iarba, brazii din vale şueră mânioşi. Nu le rămâne decât nemărginirea slavei. Se răsucesc fuioare, se umflă caiere, se risipesc strămătură şi urcă, urcă, până se fac nouri.

Muntele răsuflă uşurat şi se primeneşte, aşa cum se cuvine să primească soarele. Stâncile schimbă feţe, feţe. Acum sunt vinete, acum roşcate, acum verzui. Iezărul îşi joacă faţa în mii de oglinzi. Pajiştea îşi scoate găteala de mărgele şi atârnă în vârful fiecărui firicel de iarbă câte un bob de rouă. Jnepenii îngenunchiază şi-şi pleacă fruntea la pământ ca pentru rugăciune. Numai brazii stau drepţi, cu fruntea semeaţă şi privesc soarele oblu în faţă.

Dar soarele se uită nepăsător la găteala aceasta deşartă. O vede din slava lui la fiecare pas. Pe tot rotundul lumii o întâlneşte de nenumărate ori decând răsare şi până când apune în cellalt răsărit. Aici în căldarea aceasta de iezăr aşteaptă altceva.

Ascultă.

Strigătele vulturilor, cântecele picurate ale păsărelelor fără număr, boncăluitul cerbului din rariştea dela poale, le-a auzit pretutindeni. Porunceşte dogoritor tăcere. Muntele şi făpturile se supun poruncii.

Ascultă soarele, ascultă munții.

Sfios și mulcom un cântec de fluier isvorește de undeva și-și undueşte jalea peste înălțimi. Cântecul sare sprinteior peste stânci, se clătește în argintul pârâului, se strecoară printre cetina înmiresmată a brazilor, apoi creşte, creşte drept ca o șuviță nevăzută până la palatele cerului.

Soarele râde mulțumit.

Cântecul fură și el puțin din bucuria soarelui și se prăvale săltăreț printre lespezile vârfului, încingând cu ele, cu iezărul, cu pajiștea și cu jnepenii o horă ca Dumineca în sat.

Acum îi place și soarelui muntele. Dacă n'ar fi aşternut din veac pe cale lungă și dacă n'ar fi aşa de bătrân, mai că s'ar prinde și el în horă. Aşa, își trimite numai razele să joace poleind vârfurile, iar el priveşe și caută să descopere isvorul cântecului.

Din umbra unei colibe apare cântărețul. Soarele îl cunoaşte bine. E acelaşi cioban de acum două mii de ani. Aceleaşi opinci cu vârful în sus, aceiaşi cioareci de pănură albă, aceeaşi cămaşă încrețită, strânsă în acelaşi şerpar lat de piele. Şi acum două mii de ani purta cojocul cu mițele în afară și căciula țuguiată.

Pe atunci îi zicea Dac; acum și-a schimbat numele în Român. Dar el tot cel vechiu a rămas.

— —

Iată de ce e nespus de greu să lămureşti înrâurirea muntelui asupra neamului nostru. Inrâurire înseamnează schimbare. Presupune deci o altă stare inițială. Dar Românul nu a putut fi altfel, înainte de a cunoaşte munții, pentrucă el în munți s'a născut. El nu a venit în munți. Aniversări, milenii nu serbează decât cei ce au fost odată altundeva. Inceputul începutului nu are aniversare.

Acesta e un adevăr nu numai pentru cei ce se află *astăzi* în munți. În granițele între cari a văzut lumina soarelui, neamul nostru n'a stat pe loc. S'a frământat, s'a amestecat, a furnicat în toate părțile. Transhumanța e o caracteristică etnică și nu se aplică numai ciobanilor.

Oare dece graiul din Răsărit al Moldovenilor are aceeaşi melodie și dulceață potolită ca al Bănățenilor din Apusul cel mai depărtat al țării? Oare dece începuturile de înfiripări politice ale Moldovei și Munteniei se cheamă descălecări? Această descălecare nu însemnează oare coborîre din munte? Dar oare în timpul năvălirilor, Românii unde și-au ascuns viața și avutul, dacă nu în munți? Mai târziu, când fanarioții și alte lifte sugeau vlaga neamului, de unde au coborît haiducii aducători de dreptate?

Munții nu pot fi despărțiți nici o clipă de viața prin veacuri a neamului nostru. Acolo între lespezile lui, în văgăunile în cari nici soarele, dar mite duşmanul, nu poate răsbate, a zăcut mereu comoara nesecată de viață, din care și-au împrospătat străbunii puterile, asemenea lui Făt Frumos, care se înviora oridecâteori îl trântea la pământ smeul. De unde au pornit Horia și Iancu?

Năvălitorii și coloniștii de mai târziu au isbutit să-și facă sate și cetăți prin văi și pe dealuri. În munte însă n'au putut pătrunde decât

ca turişti. Salba de sate de pe coastele sau dela poalele nemijlocite ale muntelui au rămas până în zilele noastre curat româneşti.

Dar Românul nu a trăit numai *pe* munţi. A trăit *în* ei, *cu* ei. Sau poate munţii au trăit în el. Vieaţa lor s'a întreţesut clipă cu clipă. Românul s'a înrudit, s'a înfrăţit cu muntele. Pentru el cutare vârf nu era o ridicătură de stâncă moartă. Muntele trăia şi avea un nume. Piscul acela era Omul, sau Baba, sau Morarul, sau Bucura, sau Păpuşa, sau Bătrâna. Nu erau nume date la întâmplare. Baba cu colţii ştirbiţi de vânt, nu putea să fie decât Babă. Cine a văzut cum se găteşte Păpuşa la răsăritul soarelui, ştie de ce o cheamă aşa. Iar colţii Morarului macină într'adevăr cerul şi nourii. Nu e mândră Mândra ? Nu e pleşuvă Pleaşa ? Nu-ţi vine să te culci pe Laiţa de lângă Negoiul, când o vezi cum se întinde spre ţara Oltului ? Când urci Bucegii, nu-ţi vine să iei un furcoiu uriaş şi să dai Claia la o parte din drum ? Vânătarea (nu Vânătoarea, cum o numesc greşit turiştii) lui Buteanu nu e vânătă oricât de senin ar fi cerul deasupra ei ?

Şirul lor e nesfârşit : Unghia mare care sgârie cerul, Fedeleşul din care ies mereu aburii unei mămăliga cât toate zilelele, Urechia care ascultă şoaptele văii Azugei, Şeaua Iepei pe care o fi călărit odată uriaşul care a rătezat cu paloşul vârful Rătezatului, Doamnele, cari te privesc îmbuibate şi trufaşe... Şi atâtea, atâtea altele.

Apoi legendele piscurilor şi văilor. Povestea Rătezatului şi a Bucurei, a Vârfului cu dor şi a Pietrei arse. Puţine sunt scrise, dar cine înoptează într'o stână cu baciul sfătos, pleacă a doua zi mai departe, nu prin munţi cu nume cetite din hartă, ci printre fiinţe, cari au fost aevea şi cari — dacă şi-ar potrivi mintea cu cele ce i-a spus baciul — poate mai sunt şi acum acolo sub cămaşa de piatră.

Dar cadrul basmelor noastre ? Oare nu se simt mereu de faţă codrul şi stânca ? Sfarmă-piatră, Strâmbă-lemne oare pe unde or fi trăit ?

Şi e firesc să fie aşa. Cine şi-a încredinţat vreodată vieaţa unui perete de stâncă, drept şi năvalnic spre slavă, la poalele căruia prăpastia te cheamă, te soarbe pătimaşă, cine a îmbrăţişat atunci cu încordare lespedea, a simţit de bună seamă bătând inima muntelui. Când nu ai alt sprijin şi prieten decât o crăpătură sau un colţişor cât o nucă, unde să-ţi încleştezi degetele, şi un prag sau o brână subţire, unde să-ţi sprijineşti vârful încălţărilor, simţi că stânca începe să trăiască, să te primească, sau să te respingă ; muntele creşte din tine sau tu te topeşti în el. Abia atunci ajungi să-l cunoşti, să-l îndrăgeşti sau să-l urăşti. Nu mai e lespede. E munte. Muntele tău. Vieaţa ta. Munte, aşa cum îl înţeleg ciobanii.

Ei nu fac asemenea căţărături din motive turistice ; ei îşi spânzură vieaţa pe brânege sau prin hornuri pentrucă aşa e rostul lor. Oaia e un copil prost şi neastâmpărat. Picioarele subţiri şi ochiul lacom după un smoc mai proaspăt de iarbă o duc pe unde nu gândeşti. Şi-apoi, când s'a rătăcit, începe — proasta — să behăie. Şi ciobanul se duce după ea şi şi-o aduce la turmă. Şi nici prin cap nu-i trece că a făcut „traversarea feţei de apus a peretelui Gălbinelelor", cum s'ar lăuda cu ifose, seara la cabană, turistul.

Se întâmplă — nu arare — ca să-i alunece opinca şi să plece în prăpastia, care l-a pândit cu răbdare de când îl ştie. Totuşi ciobanul nu urăşte muntele. Îşi primeşte soarta senin, pentrucă aşa a moştenit-o de pe vremea când nu era Român, ci Dac.

Aproape de Bătrâna, deasupra Păltinişului am întâlnit mai ani o cruce din două ramuri de brad, curăţite de coajă cu cuţitul. Şi acelaşi cuţit a săpat în braţele crucii cu litere nemeşteşugite o poveste tot aşa de nemeşteşugit spusă:

ACI ŞI-AU PUS VIEAŢA DUPĂ OI PE VREME GREA IONU BUCUR

M'am închinat şi bradul mi-a spus toată povestea de-a fir a păr. Şi-am priceput că nu ascultam povestea lui Ionu Bucur, ci a neamului acestuia de copii ai muntelui.

CORNELIU AXENTE

DOUĂ ROMANE DE ION AGÂRBICEANU [1])

Literatura română are astăzi în pr. Ion Agârbiceanu un povestitor de o fecunditate neistovită. Inaintarea în vârstă, departe de a-i scădea puterea de creaţie, i-o intensifică, îi deschide noi perspective, îi dă alte tonalităţi scrisului, îl ridică spre treapta de desăvârşire a propriilor sale mijloace artistice. Cu toate că scrisul său curge fără întrerupere de patru decenii, ca o apă care se hrăneşte din resursele inepuizabile ale adâncurilor, el ne aduce mereu surprize. O astfel de surpriză a fost *Amintirile*, carte scăldată în lumina blândă şi resemnată a unei bătrâneţi înţelepte.

Pe când însă orice lucrare a scriitorilor din capitală este comentată pe larg de critica noastră, volumele lui Ion Agârbiceanu rar dacă întâlnesc un ecou palid sau o înţelegere dreaptă. Un volum ca *Amintirile*, cu care puţine se pot compara în literatura noastră, doar în paginile revistelor ardelene dacă s'a împărtăşit de câteva cronici mai remarcabile.

Nu e momentul să arătăm acum pricinile acestei atitudini faţă de unul din cei mai reprezentativi scriitori români de astăzi. Ar trebui să revizuim un proces literar, ale cărui desbateri au început în întâiul deceniu al veacului nostru şi continuă şi astăzi, cu destulă intensitate. Ne mulţumim să spunem deocamdată atât că, datorită accentului tot mai precumpănitor pe care l-a pus critica noastră în ultimul timp pe valorile formale, chiar cu preţul sacrificării fondului, valori pe care — trebue să o recunoaştem, — scriitorul ardelean nu le-a respectat prea mult, pr. Ion Agârbiceanu a fost izolat în grupul scriitorilor care nu au „arta compoziţiei" sau „scriu rău". S'a mai adăugat apoi la aceste capete de acuzaţie atmosfera şi uneori tendinţa etică a literaturii prozatorului nostru. Criticul român este foarte îngăduitor pentru toate aromele şi mirosurile, caută chiar esenţe excitante, nu poate suferi însă mirosul de tămâie. Fuge de el ca dracul...

---

[1]) *Jandarmul*, Buc. f. a. [1940] Editura „Dacia". „Colecţia pentru toată lumea". — *Domnişoara Ana*, Buc. f. a. Editura Naţională Gh. Mecu.

Ca și când năzuința spre puritatea morală, convertirea pe căile Domnului sau ispășirea păcatului n'ar fi vrednice de zugrăvit într'o operă de artă. De bună seamă că se găsesc exemple, în literatura părintelui Agârbiceanu, în care predica este prea evidentă și prea insistentă, sau în care procesele sufletești se convertesc cu prea multă ușurință și într'un mod nefiresc pe linia poruncilor evanghelice. Alături de acestea întâlnim însă destule altele, în care crizele de conștiință și profunda umanitate creștină pentru năpăstuiții vieții sunt prezentate cu o iscusință de adevărat maestru. Mai mult decât alți scriitori români, Ion Agârbiceanu este apoi inegal, nu numai dela o operă la alta, ci uneori chiar în cadrul aceleiași opere. Totdeauna te răsplătește însă cu reale și puternice satisfacții estetice, lăsându-ți impresia că te afli în fața unui scriitor de excepțional talent, care nu-și prea bate însă capul cu destilarea valorilor lui.

O astfel de impresie ne-a lăsat și romanul *Jandarmul*, apărut acum doi ani într'una din acele obscure edituri din capitală, despre care niciodată nu știi, cum se înfiripă și ce scopuri urmărește (pe lângă cele comerciale). Ieșind de sub tipar în toamna anului 1940, când cumplitul dezastru național ne-a smuls într'un mod atât de brutal și de neașteptat din viața tihnită de altădată, îndepărtându-ne preocupările dela plăcerile spirituale, spre frontierele ciuntite și frații batjocoriți și pribegi, cartea a trecut cu totul neobservată.

Literatura română numără puține pagini în care iubirea să se desfășoare, ca în această aspră povestire țărănească, cu puterea unei patimi atât de prăvălitoare, zugrăvită totuși cu mijloace de o rară simplitate, în care realul se pierde în fantastic și straniu, fără să ni se pară acest procedeu — cum se întâmplă adesea — de o valoare pur literară.

In satul maramureșan Vârtopi, apare, într'o dimineață, un om îmbrăcat în straie nemțești. Streinul acesta, care pune în mare fierbere pe Vârtopeni prin apariția lui misterioasă, nu este altul decât Dumitru Bogdan, despre care se știa doar atât că a fost jandarm unguresc, undeva, departe, pe unde trebue să fi făcut bani mulți. El se întoarce acasă pentru a deveni iarăși țăran, așa cum au fost înaintașii lui. Când a lăpădat hainele streine și a îmbrăcat portul de acasă, a uimit pe toți prin apariția lui singulară:

„Era un bujor de Român cum nu se afla altul în sat. Drept ca un brad, dar cu trupul vârtos, cu priviri tari, sure ca de oțel, cu mustața răsucită. Fața bronzată avea linii aspre, întunecate. O paliditate ciudată pătrundea de sub arămiul obrajilor. Gura-i părea pecetluită cu o nuanță de strânsoare".

In acest portret sumar, dar atât de sigur, stă toată vraja de o stranie virilitate a Jandarmului, care are să devină acum „un semn greu și negru de întrebare pentru întreg satul". In deosebi femeile sunt turburate de această vrajă. Două din ele vor cădea curând în plasa ei. Romanul — sau, mai potrivit, nuvela — nu este altceva decât sbaterea acestor două femei în patima tragică pentru Dumitru Bogdan.

Cea dintâi Veronica, este o nevastă de abia măritată, „sveltă ca o viespe, cu ochii negri pătimași, sprintenă ca o suveică". Iată cum ne este prezentată căderea ei în vârtejul pasiunei:

„Într'o seară ducea apă dela fântâna din uliță. Când simți deodată cofele prea grele și avu sensația că i se pironesc în ceafă două cuie înroșite în foc. Puse cofele jos, răsuflă din greu și, întorcându-și capul, se uită în urma ei. La a treia casă, dinaintea porții, stătea drept ca un brad Dumitru Bogdan și o ațintea cu privirile. Femeia înfiorată, își întoarse repede capul, păli ca o moartă și abia mai avu putere să-și ridice cofele. O spaimă rece îi cuprinse toate mădularele și, după ce intră în casă, își șterse sudorile de pe frunte.

Își făcu cruce, spunând parcă în neștire: „Doamne ferește și apără". Apoi începu să se închine la icoane. Era singură acasă. Bărbatul încă nu sosi dela plug.

„Dar, închinându-se, simți ca o răscolire de foc în tot trupul, în locul spaimei de mai înainte. Chipul lui Dumitru i se năzărea mereu. Ce ochi frumoși și triști avea! Și câtă patimă în ei!

— Nu, strigă ea tare în fața icoanelor. M'a privit ca pe o pradă! S'a uitat la mine ca un strigoiu care-ți ia sânge! Nu!

Și iar începu să se închine, bătând mătănii: „Doamne ferește și apără de rău".

O durea capul. Își stinse cărbuni și se spălă cu apa de leac. Zadarnic. Toată noaptea s'a svârcolit ca pe jar".

Cu toate încercările ei de a scăpa, Veronica este cuprinsă în scurt timp în ghiarele „strigoiului". Dragostea aceasta însemnează însă pentru ea o nouă viață, care o face parcă mai frumoasă, mai încrezătoare în sine. „Acum se desprindea din întreaga ei ființă o mândrie mare. Parcă vrea să întreacă cu capul pe toată lumea".

Într'o bună zi, Ion Roșu, bărbatul Veronicăi, moare otrăvit cu ciuperci, gătite de propria lui soție. Cum Veronica însăși mănâncă din ele, îmbolnăvindu-se greu, nimeni nu știe dacă ea a vrut sau nu să-și otrăvească bărbatul. Cu toate că justiția o găsește nevinovată, până către sfârșitul povestirii, plutește deasupra acestei femei bănuiala crimei, fapt care mărește interesul acțiunii.

A doua femeie care intră în cercul de foc al lui Dumitru Bogdan este Catarina, fiica lui Gligor Albu, devenită soția Jandarmului. Toată lumea din sat o invidiază pentru acest succes. Dumitru era bogat și frumos. Nu trece însă o săptămână și începe calvarul tinerei soții. Jandarmul o bate cumplit, seară de seară. Reîncep relațiile dintre el și Veronica, ce abia se ridicase din boala care era să o ducă o mormânt. Dragostea îi îmbujorează însă iar obrajii, o face iarăș „sprintenă ca o suveică". Cu toată această suferință și umilire, Catarina își iubește cu patimă bărbatul. „L-ar fi luat de ar fi fost gol ca degetul".

Suntem în vara anului 1914. Isbucnirea războiului dă alt ritm și alt curs povestirii. Jandarmul trebue să plece și el la unitate. Unul dintre cele mai puternice momente ale nuvelei este plecarea aceasta, deodată cu ceilalți mobilizați, petrecuți la gară de întreg satul. Firește că sunt de față și cele două femei, Catarina alăturea de soț, iar Veronica pierdută în mulțime. Dar:

„Când să se urce în tren, Dumitru Bogdan abia se descleștă din brațele Catarinei și puse piciorul pe scară, când din mulțime isbucni un răcnet de groază:

— Mitre! Mitre! Mitre!

Din două sărituri, Veronica fu lângă jandarm, dar se trezi cu Catarina în față:

— Aici ești câțea? Ce ai cu el?

Catarina era galbenă ca moartea. Gele două femei săriră ca furiile una asupra alteia și până să apuce oamenii să le despartă, se despletiră și-și însângerară fețele cu unghiile".

Ceea ce măreşte puterea de vrajă a lui Dumitru Bogdan este tăcerea lui, legată parcă cu şapte peceţi. Până la plecarea în războiu, din gura lui nu se aud decât vreo câteva porunci aspre şi scurte, iar odată plecat, „parcă l-a înghiţit pământul". Niciun cuvânt dela el pentru cele două femei, nici măcar unitatea nu i se cunoaşte. O mare parte din povestire nu este decât frământarea Veronicăi şi a Catarinei pentru a-i da de urmă şi a-i smulge un semn de vieaţă. Cea care îi află mai întâi adresa, este Veronica. Soţia descopere acest lucru, dar cu toată umilirea şi gelozia ei, vine să ceară acesteia adresa. Cuprinsă de furie, ridică asupra Veronicăi barda să o omoare. Aceasta o copleşeşte însă, în aşa măsură cu povestea sinceră a dragostei ei, încât braţul îi cade jos, neputincios. „Convingerea cât de mult îl iubeşte Veronica, mai îngrozitor ca ea, o făcu să se simtă, în drum spre casă, ca o femeie lăpădată, ca o piatră din marginea drumului, ca o sdreanţă".

Trec lunile, trec şi anii şi Dumitru rămâne pecetluit în muţenia lui. Cele două femei primesc ştiri vagi despre rănirea lui gravă. O îngrijorare mare le cuprinde. Peste sat trece apoi valul războiului şi al ocupaţiei ruseşti, lăsându-şi urmele şi pe gospodăria Jandarmului, care apare acum şi mai stranie în pustietatea şi ruina ei. In sfârşit, tot Veronica primeşte cea dintâi ştire dela el: o invitaţie la una din acele întâlniri nocturne în care s'a mistuit dragostea lor. Ea aleargă să-l vadă, cu tot dorul pasiunei sale nemărginite. Găseşte însă un Dumitru cu totul schimbat: un dezertor, care trăieşte ascuns prin păduri, cu o barbă mare şi cu o tăietură adâncă în frunte, urmele unei răni după care a rămas cu minţile rătăcite. El n'a venit acum la o întâlnire de dragoste, ci pentru ca, odată pentru totdeauna, să fie lămurit de însăşi Veronica, dacă e adevărat sau nu că şi-a otrăvit bărbatul cu bureţi. Tot timpul el a fost chinuit de acestă întrebare, simţea că asupra iubirii lor vinovate apasă blestemul unei crime. Acum această bănuială a devenit obsesia lui, forma nebuniei lui, căci jandarmul nu face altceva decât aleargă prin păduri, întrebându-se care din bureţi sunt veninoşi şi care nu. Intr'o zi îl descopăr spânzurat în podul casei lui.

Pentru Veronica Roşu, care se simte nevinovată, această acuzaţie, venită dela acela pe care-l iubea mai mult decât propria ei vieaţă, a fost o lovitură de măciucă. Ea-l scuipă în faţă şi-l pălmuieşte, elibeberându-se astfel, încetul pe încetul, în cursul unei boale grele, de lanţul patimei sale. Se recăsătoreşte apoi cu un invalid văduv, cu doi copii, redevenind femeie stimată. Fără o suficientă motivare psihologică, Catarina, soţia lui Dumitru Bogdan, se scutură şi ea de dragostea pentru „strigoiu", măritându-se.

Nuvela însă nu se termină aici, cum ar fi fost firesc. Autorul brodează acum o povestire în jurul casei lui Dumitru Bogdan, asupra căreia plutea blestemul păcatului aceluia care a stăpânit-o. Vârtopenii nu se încumetă să cumpere această gospodărie frumoasă, în care noaptea umblă stafiile, iar câinii urlă în jurul ei, umplând de groază întreg satul. Dacă Vârtopenii nu au acest curaj, povestea ei nu sperie pe Mărgineanul Dumitru Oprea, om întreprinzător care vrea să deschidă o prăvălie în sat. Până la urmă acesta răpune stafiile, care nu sunt decât

înscenări ale Evreilor din sat, ce vedeau în el un concurent. Munca îndrăzneață și cinstită a Românului spală păcatul, nu numai de pe casă, ci de pe întreg satul. Evreii înșiși sunt nevoiți să plece din comună. „Par'că se ridicase un nor greu de peste sat" — sunt ultimele cuvinte ale povestirii.

Astfel, după ce nuvela intră dela început într'un ritm încordat, care crește în intensitate prin puterea de analiză și realismul, împins uneori până la fantastic, se desacordă în ultimele treizeci de pagini și ia un drum cu totul nefiresc. Într'o nouă ediție, autorul ar trebui să renunțe la acest final și să revadă unele impurități de stil și greșeli de tipar, datorite probabil și editorului. Am avea atunci una din cele mai puternice nuvele din literatura noastră.

Ea nu este lipsită de un adânc sens moral, firesc la un autor care caută pretutindeni astfel de semnificații. Bărbatul care turbură cu farmecul lui pe cele două femei, este personificarea însăși a păcatului. El are ceva diavolesc în el. Când e gata să facă o crimă din pricina iubirii ei, Catarina exclamă: „A intrat dracul în mine!" Iar când Veronica se eliberează, printr'o boală, care era să o coste viața, de patima ei, se întrebă: „A fost om sau diavol?" Când îl revedea apoi ca dezertor, are impresia că are înainte un strigoiu. O țigancă ce îl observă, culegând ciuperci prin pădure povestește, cu groază, cum a simțit că „a pălit-o aerul iadului... Ochii lui erau căzuți în două găuri adânci și de acolo ardeau, cum ard noaptea ochii motanului... Trecu pe lângă mine în salturi mari, ca o sălbătăciune"...

E evident că preotul Agârbiceanu a voit să zugrăvească aici păcatul cărnii, cu toată puterea lui destructivă, dar și cu farmecul lui, aproape iresistibil. Și a reușit să o facă într'un mod magistral.

•

Jandarmul face parte din grupul povestirilor mai lungi, al așa numitelor „romane mici" ale pr. Agârbiceanu, din care mai amintim pe *Popa Man*, *Stana* și *Dolor*. E poate cea mai interesantă zonă psihologică, din vasta întindere a operei scriitorului ardelean. Celalalt roman, *Domnișoara Ana*, apărut la sfârșitul anului trecut, intră în rândul romanelor propriu zise, în care păr. Agârbiceanu a căutat să zugrăvească anumite aspecte ale societății românești, mai ales crizele morale ale intelectualilor. Eroina acestui roman, Ana Muja, este o fiică de țăran, care urmează liceul, rupându-se astfel din mediul rural, pentru a intra în societatea urbană. Autorul a atins astfel unul din cele mai delicate și mai grave procese de adaptare ale societății românești ardelene de după războiu: desprinderea femeii din cercul cu puternice tradiții al satului și încadrarea ei în viața burgheză, ușurința morală a căreia a dat cu siguranță mult de gândit preotului Agârbiceanu. Acest proces nu duce însă, la prozatorul ardelean, la o înfrângere, așa cum ne-au obișnuit unii din scriitorii noștri, ci la victorie, mai bine zis la fuziunea între fondul sănătos dela țară, reprezentat prin d-șoara Ana și elementul bun al burgheziei Vechiului Regat, al cărui reprezentant este inginerul Dinu Marinescu. Romanul se încheie prin căsătoria, cam

facilă, cam de film american, a celor doi tineri. Evoluția psihologică a eroinei principale este urmărită și analizată cu o siguranță și pătrundere care ne dovedesc încăodată, cât de adânc cunoscător al sufletului omenesc este pr. Agârbiceanu.

ION BREAZU

„STUDII LITERARE"

Întâiul volum, apărut în anul acesta al Buletinului Seminarului de Istoria literaturii române moderne dela Universtitatea din Cluj-Sibiu[1]) cuprinde un material bogat atât în studii, cât și 'n note, documente și recenzii. Vicisitudinele ce-au urmat după „cea mai dureroasă lovitură" primită de universitatea clujană în toamna anului 1940, au zădărnicit apariția lui până 'n anul prezent și au silit pe editori să elimine o bună parte din recenzii, note și documente, ca și bibliografia și prezentarea revistelor. Volumul, închinat memoriei lui Gh. Bogdan-Duică și N. Drăganu, „cei dintâi profesori de Literatură Română la Universitatea Românească a Clujului" este mai mult decât un *omagiu.* Metoda științifică și minuțioasă, ca și munca neobosită, care au fost depuse la alcătuirea lui, mărturisesc despre spiritul viu încă al regretaților profesori la colaboratorii publicației. În prefață se precizează astfel această metodă: „Obiectul de studiu pe care ni-l propunem este Literatura română modernă, privită atât în desvoltarea internă a valorilor ei artistice și ideologice, cât și în raporturile sale cu literaturile străine. Va fi deci o revistă de Istorie literară națională și de Literatură comparată pe bază românească. Se va acorda în același timp toată atenția problemelor referitoare la metodele de cercetare și se va înfățișa, în lumină critică, întreaga mișcare științifică de specialitate. Faptul acesta ne apare cu atât mai indicat astăzi, când cercetarea simte trebuința unei orientări noua și când, smulsă din congelarea pozitivistă, Istoria noastră literară este aruncată din nou pe apele dulci ale impresionismului, pe care ea a mai plutit pe vremuri (D. Popovici)."

Deși planul *formal* sau *extern* cunoaște o diviziune în I. *Studii,* II. *Note și documente* și III. *Recenzii,* problemele tratate se întind peste tot cuprinsul secolului al XIX-lea, grupându-se în mod organic în jurul câtorva momente capitale pentru literatura și cultura românească, în deosebi subt aspectul *procesului de unificare culturală și literară* între Ardeal și Vechiul Regat.

Volumul se deschide cu contribuția lui D. Popovici: *Studii franco-române,* care proectează noi și interesante lumini asupra evoluției spiritului public din Muntenia post-revoluționară. Cultura și literatura română din Principatele trezite din letargie la conștiință națională, prin activitatea prodigioasă a dascălilor școalei ardelene, nu și-ar fi putut împlini chemarea fără pătrunderea și asimilarea culturii franceze în mediul social boieresc și mai târziu în cel burghez și popular dela orașe. Studiile clasice în privința aceasta ale lui Pompiliu Eliade

[1]) *Studii Literare.* Vol. I. Director D. Popovici. Universitatea „Regele Ferdinand I", Cluj-Sibiu. Tipografia „Cartea românească din Cluj", 1942.

își găsesc astfel o continuare firească în meticuloasele cercetări istorice ale lui D. Popovici. După ce în *Ideologia literară a lui Eliade Rădulescu* autorul analizează cu multă sagacitate diferitele resfrângeri ale unei ideologii socialiste — utopică, mesianică și mistică în aceeași măsură — în formația intelectuală, ca și răsunetul romantismului și al ideologiei literare franceze în opera „părintelui literaturii românești", cu cercetările de față se pătrunde în epoca de după revoluția din 1848, analizându-se activitatea socială, culturală și poetică a unor profesori și ziariști, membri ai coloniei franceze din București. Documentația se scoate din ziarele și revistele franceze și românești, care au apărut la București între 1848—1870, ca: *Journal de Bucarest, Buciumul, La Voix de la Roumanie, Le Courrier de Bucarest, Românul, Naționalul, Atheneul Român I, Le Moniteur Roumain* etc. Trecând mai sumar peste ciudatul Vaillant (în pensionatul căruia învățase carte franceză I. Ghica și Gr. Alexandrescu), a cărui *Epoptică*: „vederea cuvântului ceresc și pământesc" nu este decât tot un răsunet al romantismului vremii și — după modesta noastră părere — nu a putut avea alt merit decât să încurce și mai mult capetele și, alături de elucubrațiile similare ale lui Eliade — să creeze și să alimenteze un climat spiritual în evoluțiune și fermentare, necesar poate într'o epocă de prefaceri și răsturnări sociale și culturale; ca și peste profesorul de greacă Fr. Robin cu cele opt rădăcini ale sale: *Octo rizie ou le grec réduit à huit racines*, autorul se oprește și analizează mai pe larg opera lui Ulysse de Marsillac, „profesor la Universitatea din București, redactor al unor ziare foarte răspândite și istoric al armatei române", și a celui mai credincios dintre colaboratorii acestuia: Ange Pechméja, „polemist cu nerv și poet cu reale însușiri".

În ce privește pe primul, se stărue mai ales asupra rolului său de popularizator al literaturii franceze printre Români, de sigur aspectul acesta fiind cel mai important, pentrucă mai folositor, pentru literatura noastră. U. de Marsillac atât în lecțiile și conferințele sale, publicate în volum, cu titlul *Leçons de littérature*, Bucharest—Paris, 1859, cât și în cronicile publicate în „La Voix de la Roumanie", se ocupă de scriitorii vremii: Dumas, Sue, Beauvoir, Jean Reboul, pe care, șampion întârziat al clasicismului, îi repudiază, dar „dă unele pagini pline de înțelegere despre anumiți scriitori ai zilei sau din trecutul apropiat: Voltaire, Nerval, Chateaubriand, Benjamin Constant, M-me de Staël, George Sand, Jules Sandeau, Lamennais, Michelet, Sénancourt, Vigny, Musset, Balzac, Brizeux, Karr, Renan". În conferințele dela Atheneu vorbește despre teatrul lui Molière. Dintre toți scriitorii o atenție particulară acordă lui Lamartine și V. Hugo. Judecățile sale critice sunt sprintene și spirituale și dovedesc un gust sigur, ca de ex. cea despre Les Misérables: „c'est *Les Mystères de Paris*, plus le génie". Are observații judicioase și în legătură cu literatura populară și cu obiceiurile românești. „Ne cherchez pas trop de sens en ces mélopées naïves, ce n'est guère qu'une façon de mieux marquer le pas" sau: „Ce sont là des choses intraduisibles, car elles n'ont de sens que par l'harmonie des onomatopées qu'on y emploie", notează el în legătură cu mecanica armoniei dansurilor populare în *La fête de Moși et les danses*

roumaines (Le Moniteur Roumain, III, nr. 153). Şi când se ocupă cu literatura românească a timpului, ca s. ex. cu teatrul lui Alecsandri sau al lui Pantazi Ghica, pe care îi critică uneori, verva sa galică, combativă şi caustică, se drapează în elegante formule de politeţe.

Ange Pechméja, fără să aibă orizontul larg şi formaţia critică şi literară a lui Ulysse de Marsillac, este interesant ca poet francez pe pământ românesc şi, mai ales, pentru încetăţenirea la noi a poeziei lui Baudelaire. El se declară partizan al concepţiei idealiste în artă, profesată de Baudelaire: „L'artiste, le vrai poëte, ne doit peindre que selon qu'il voit et qu'il sent", şi este printre cei dintâi care adoptă accentul baudelairian. Totuşi, îl interesează şi realităţile româneşti, când găseşte prilej pentru unele „jonglerii spirituale", ca s. ex. sfatul în legătură cu descrierea străzilor bucureştene: *O Dembovitza, fleuve urbain, — Prends un bain.* (La Voix de la Roumanie, III). De asemeni traducerile sale din poezia populară românească sunt realizate cu multă artă (Miorița), iar alteori prevestesc în chip straniu unele poezii argheziene din „Flori de mucegai". Astfel este *Un drame,* traducerea unei balade populare auzită dela o servantă din Transilvania, pe care o analizează cu multă finețe şi care cuprinde versuri de un *crud realism,* ca următoarele. Le reproducem pentru comparaţie atât în franţuzeşte cât şi în transcrierea cu caractere fonetice franţuzeşti a originalului. Asasinul, un tâlhar de codru, după ce-şi ucide soţia, anunţă cu cinism omorul, soacrei sale:

— „Ma petite belle-mère,
„Veux-tu voir ta fille chère
„Qui repose sur un tas
„D'herbes épaisses... là-bas,
„Tout près d'une vieille souche,
„Sanglante jusqu'à la bouche,
„Contre une meule de grains,
„Pleine de sang jusqu'au reins...

Schtiou netzé fiika ta
La oun stogolian de greou
La oun sîndje poune în breou
La o rojina de iarba
La oun sîndje poune în barba...

Epoca literară studiată de D. Popovici este poate cea mai trecută cu vederea de istoricii literari ai secolului al XIX-lea. În răstimpul acesta de după revoluţia dela 1848 şi până la *Junimism,* pătrund în literatura noastră pe diferite căi, uneori cu întârziere, alteori cu 'n sincronism surprinzător, teoriile şi operele diferitelor şcoli, curente şi maniere literare din Franţa sau din Occident, în genere însă prin filieră franceză. Această penetraţie, decisivă pentru formarea spiritului public al scriitorilor şi al lumei culte, se datoreşte uneori capriciului modei, dar alteori şi unor factori mai complecşi de natură politică (v. s. ex. atitudinea literară a lui U. de Marsillac sau Ange Pechméja în funcţie de Napoleon III), temperamentală, în genere psihologică, care făcând parte din componenţa structurii intelectuale, a influenţat gustul estetic şi 'n consecinţă selecţia literară a emisarilor ideologiei franceze în Principate. Printre aceştia Ulysse de Marsillac şi Ange Pechméja atât prin orientarea vastă, cât şi prin multilateralitatea interesului şi a activităţii de conferenţiari şi ziarişti de mâna întâia deţin un rol principal. Sunt interesante sugestiile ce se desprind pentru studierea procesului de creaţie

al scriitorilor noştri prejunimişti, mari şi mărunţi, din cunoaşterea şi asimilarea operelor literare franceze, prezentate şi analizate de ei. Printre altele oare *beţia de cuvinte*, forma fără fond, declamaţia patriotică şi confuzia dintre social şi literar nu sunt oare *deviaţii* ale concepţiei despre menirea scriitorilor, *luptători sociali*, aşa cum reiese şi din profesiunea de credinţă a lui U. de Marsillac? — „Ah! je comprends ainsi la mission de l'écrivain politique. Je comprends les âpres bonheurs de la lutte quand on combat pour une conviction sainte et que l'on est porté sur le bras d'un peuple qui applaudit à vos efforts et qui sèche avec ses mains calleuses, bénies par le travail, le sueur qui vous vient au front!" *(La Voix de la Roumanie, I.)* —

Critica prea aspră a lui Maiorescu va trebui revizuită, pe de altă parte vor trebui abandonate şi multe prejudecăţi care persistă încă. Într'adevăr U. de Marsillec, ca şi de altfel, însă într'o măsură mai mică, Ange Pechméja, se călăuzeau în judecăţile lor literare de codul idealist al clasicismului, pe care-l aplicau atât în raport cu scriitorii francezi, cât şi cu cei români. Contestând realismului ca şi inspiraţiei politice în literatură orice valoare, ei anticipau oareşcum activitatea critică a lui Titu Maiorescu. Dar D. Popovici pare a-şi rezerva privirea sintetică pentru mai târziu, mulţumindu-se deocamdată cu indicaţii: „Datele concentrate aici ne arată că profesorul francez aducea o reală curiozitate pentru literatura zilei, dar că în analiza ei se lăsa condus încă, într'o largă măsură, de codul literar clasic. Pe linia aceasta el se întâlnia cu unul dintre spiritele române de elită ale timpului, Alexandru Odobescu. Luptând pentru păstrarea tradiţiei, pentru înlăturarea cruditătilor realiste şi a preocupărilor politice din poezie, el mergea pe o cale pe care în urma lui, avea să se îndrumeze şi să recolteze mari succese Titu Maiorescu. Activitatea literară a acestuia, anticipată pe plan teoretic, se dovedeşte astfel anticipată şi în ordinea luptei pentru literatură."

Cu studiul lui I. Verbină: *Aspecte din lupta junimistă în Transilvania*, preocupările literare trec asupra unei perioade mai bine adâncite de specialişti. În acelaşi timp problema se deplasează spre Transilvania, ceace era firesc pentru o revistă de specialitate a Universităţii ardelene.

Junimismul, direcţia nouă, a avut să întâmpine multe dificultăţi de răspândire în Transilvania, „cetatea păzită a latinismului, unde cuvintele lui T. Cipariu erau urmate cu sfinţenie". (I. Breazu.) Din destul de bogata bibliografie a chestiunii documentatul studiu al lui I. Breazu, *Literatura Tribunei (Dacoromania, VIII)* fixează cauzele şi căile de pătrundere ale noilor idei. El distinge în primul rând puterea şi priceperea de organizare ale lui T. Maiorescu şi I. Negruzzi, care au ştiut prin tactul şi strategia lor să capteze pe ardelenii cei mai talentaţi, câştigându-i pentru programul revistei şi publicându-le scrieri în coloanele ei. Cam tot aceşti talentaţi intelectuali erau şi agenţii harnici şi devotaţi, prin care se răspândea revista în Ardeal: profesorul I. Meşotă la Braşov, Ion Slavici la Arad şi Oradea, iar Il. Puşcariu la Sibiu. O altă cale de pătrundere a Junimismului a fost apariţia *Tribunei* şi activitatea lui Slavici la Sibiu. Societăţile de lectură din diferitele oraşe ardelene:

Blaj, Beiuş, Satu-Mare, Oradea, Orăştie, Caransebeş, Braşov, etc. au fost focare de răspândire mai ales printre tineret. Reluând problema în buletinul de care ne ocupăm, I. Breazu aduce noi contribuţii în legătură cu „I. Rolul lui I. C. Panţa la „România Junâ" din Viena" şi „II. Titu Maiorescu şi studenţii dela „Petru Maior".

Studiul lui I. Verbină adaogă un factor psihologic, de natură sentimentală. Răspunzând afirmaţiilor interesate ale cercetătorului maghiar L. Göbl-Gáldi că „şefii spirituali ai Junimei, T. Maiorescu şi I. Negruzzi au dus o luptă de exterminare împotriva valorilor din Ardeal şi s'au opus participării efective a Ardelenilor la renaşterea României", autorul reuşeşte să demonstreze prin noi cercetări, că departe de a ofensa pe Ardeleni şi de a-i elimina din renaşterea culturală, redactorii dela „Convorbrii" au arătat cea mai frăţească solicitudine pentru talentele transilvănene, atacurile lor adresându-se mai mult contra etimologismului exagerat, care de altfel slăbise în Ardeal. Însuşi Maiorescu, răspunzând lui Ar. Densuşianu *(Conv. Lit., III)*, se consideră dator a arăta că din cele 41 poezii rele date ca exemplu în studiul „Despre poezia română" numai 3 sunt extrase din „Versuinţii români", compilate de studenţii orădani. Dar mai mult decât Maiorescu au contribuit Alecsandri şi I. Negruzzi la îmblânzirea şi captarea spiritelor, primul prin prestigiul său de prinţ al poeziei, iar al doilea prin comunicativitatea şi tonul amabil al redactorului de revistă şi prin înleznirile făcute la abonamente. Chiar şi din polemicile cu fruntaşii ardeleni: S. Bărnuţiu, T. Cipariu şi Ar. Densuşianu, autorul desprinde pasagii din care se întrezăreşte o firească tendinţă spre înţelegere de ambele părţi ale Carpaţilor. Nici „idealismul estetic al lui Maiorescu şi al Junimii în general" nu a fost un obstacol pentru „integrarea literaturei române din Ardeal în viaţa literară de peste Carpaţi".

Cu scriitorii ardeleni, care au publicat la „Convorbiri" se ocupă I. Verbină în partea a doua a studiului. Exceptând pe Slavici (a cărui activitate a fost studiată de alţii), se arată valoarea de scriitori a lui Miron Pompiliu, a lui Ioniţă Scipione Bădescu, I. Popp Florentin şi Ar. Densuşianu. În concluzie se mai adaogă o cauză pentru explicarea atitudinii conciliative dintre Junimişti şi Ardeleni, împrumutată din sinteza lui D. Popovici: La littérature roumaine en Transylvanie au dixneuvième siècle, ceea ce ne pare de prisos pentru plenul studiului. După ce se citează cuvintele pline de căldură ale lui Iosif Vulcan *(Familia,* 1867) despre năzuinţele şi bucuriile comune ale fraţilor, cuvinte cari premerg numai cu puţin apariţiei *Convorbirilor,* autorul sintetizează astfel: „Încetăţenirea ideologiei junimiste aici (în Ardeal) a cunoscut totuşi unele împotriviri. Acestea sânt însă inerente progresului adevărurilor exprimate direct şi ironic, aşa cum făcea Titu Maiorescu. Dar criza anunţată de articolele sale, acută în numeroase momente, n'a dăinuit mult. Hotărîtoare pentru soluţionarea ei a fost activitatea lui Iacob Negruzzi, care a năzuit, într'o mai mare măsură decât colaboratorii săi, să întreţină în Ardeal cultul valorilor junimiste, iar la Iaşi să creeze o atmosferă prielnică manifestării talentelor ardelene. De altfel Bucureştii lucrau în aceeaşi direcţie şi în vederea unui ţel asemănător cu cel al Junimii: unitatea spirituală românească. Sub în-

fluența conjugată a celor două capitale, București și Iași, în Transilvania românească începe o nouă eră de propășire intelectuală și socială. Concepția de viață culturală și socială a Occidentului ajunsese să pătrundă adânc în țările de peste Carpați și era firesc ca Românii din Transilvania să caute acolo pulsul occidental, pe care, în cunoscutele împrejurări, nu-l puteau găsi în țara lor."

Duiliu Zamfirescu și Transilvania se intitulează amplul și documentatul studiu al lui I. Breazu, pentru care materialul informativ este cules din operele scriitorului, din revistele și ziarele vremii și 'n genere din literatura și desbaterile literare dela sfârșitul secolului trecut și din prima decadă a secolului nostru: *momentul* semănătorist, al *Luceafărului,* a treia etapă deci din evoluția literaturii ardelene în secolul al XIX-lea. Pe o scară vastă autorul reconstitue atmosfera literară și culturală din Ardealul de-atunci, mai ales prin reacția scriitorilor și a publicului mare, față cu diferitele atitudini, mai târziu atacuri ale romancierului aristocratic *„iubitor de sine și vano-glorios"*, cum se numește el însuși.

Studiul se compune din două părți. În prima parte se arată cum a ajuns să-l preocupe pe D. Zamfirescu problema Transilvaniei și se analizează opera sa din acest punct de vedere. Interesul său pentru Transilvania se trezește probabil prin anii 1882, când se afla în redacția ziarului *România liberă,* al cărui redactor-șef era Dimitrie Laurian, fiul istoricului și filologului latinist August Treboniu Laurian. Pe urmă îl găsim colaborator la *Familia,* cu cronici rimate și schițe. Tot cam pe atunci trece frontiera pentru prima dată, dela Slănicul-Moldovei și vizitează Satu-Mare. *Originea latină a neamului* este puntea de legătură între boierul, mândru de descendența noastră romană și Ardelenii, al căror crez național și dârzenie ne'nduplecată se întemeiau pe aceeași descendență. Șirul motivelor literare în legătură cu Roma datează dela nuvela *Străbunii noștri,* „care se petrece între întâiul și al doilea război dacic". Mai ales față de împăratul Traian autorul mărturisește o mare admirație. „Timp de 15 ani am trăit la Roma, adorând pe Traian", — scrie el în prefața la ed. V a romanului *Viața la țară,* iar lui I. Negruzzi îi scrie următoarele rânduri, după instalarea sa la Roma, la legație: „Eu singur râd câteodată de această flacără sfântă, care mă încinge ca pe frații *gheghincolo,* dar iar zic: se vede că, cu toată aparența mea nu sunt așa de blazat, sau poate tocmai pentrucă sunt, aceste rămășițe puternice și măreție nu mai au nimic ridicul și banal la Roma". Rezervele zeflemizătoare față de exagerările latiniste, însușite din contactul cu Junimiștii, dispar însă cu vremea. „Flacăra sfântă îl încinge tot mai mult până devine o convingere estetică și politică, temeiul patriotismului său."

Realizarea acestei *convingeri estetice* o urmărește I. Breazu în opera scriitorului, atât în partea ideologică, cât și 'n creațiile sale: *Lydda,* romanul *Îndreptări* și poemul *Miriță.* Cum era natural pentru iubitorul de blazoane D. Zamfirescu, mai ales puritatea sângelui și mândria de rasă îi sporesc entuziasmul, pe care-l justifică mai târziu și prin diferite teorii. Ultimele se mențin stăruitor, până 'n celebrul discurs academic, rostit la 1909. Fără ele nu poate fi înțeleasă nici geneza romanului

Îndreptări din ciclul *Comăneștenilor*. Pentru a se documenta el întreprinde o călătorie în Ardeal, în vara anului 1901, cu care ocazie vizitează Sibiul, Săliștea, Poiana Sibiului și „străbate provincia până la Arad". Dintre figurile întâlnite pe parcursul itinerarului își schițează unii eroi secundari ai romanului: „Ei intră uneori în roman doar cu numele schimbate. Mitropolitul dela Sibiu, pe care tânăra pereche îl vizitează, este de bună seamă Ioan Mețianu: „Un bărbat încă voinic, de statură mijlocie, alb ca zăpada, cu părul lung aruncat pe spate, cu fruntea înaltă, cu un aer original de vioiciune și tinerețe pe care i-l dă nasul așezat în mijlocul figurii, ca o pălărie pe o ureche." Protopopul Stamate din Săliște, cu soția sa Lena, sunt părintele Droc cu soția, iar notarul Zgurea nu este altcineva decât popularul notar Henț, al cărui bust se ridică astăzi în parcul acestui sat fruntaș. Mai mult l-a impresionat acesta, deoarece și reușește să facă din el una din puținele figuri vii ale romanului: tipul notarului ardelean, părinte al comunei, care știe tot ceea ce se întâmplă în fiecare familie, plin de nepoți, veri, fini și alte rubedenii, și totuși burlac prin definiție, iubitor de trai bun, plin de o energie bonomă. Păcat că D. Zamfirescu îi pune în gură teoriile sale despre originea noastră latină, care îi dau uneori un aer savant nefiresc."

Partea a doua a studiului se referă la polemicele dintre Duiliu Zamfirescu și scriitorii din Transilvania, care culminează cu discursul *Poporanismul în literatură*. Se analizează pe larg diferitele faze ale acestei polemici: rezervele față de Slavici, lauda la început și pe urmă contestarea lui I. Popovici-Bănățeanul, critica față de Coșbuc, precum și replicele lui Slavici, Chendi și Oct. Goga dintre ardeleni, T. Maiorescu și M. Dragomirescu dintre cei din vechiul Regat. Interesant pentru subiectivismul și vanitatea jignită a scriitorului este felul cum își schimbă părerile despre limba și 'n genere forma de exprimare a ardelenilor. În Italia aproape uitase de exagerările latiniste, ca mai târziu să nege orice valoare limbei și stilului scriitorilor transilvăneni. Mai ales nedrept apare față de Slavici și Coșbuc, care își însușiseră punctul de vedere junimist despre o limbă comună, general românească, idei împărtășite și de D. Zamfirescu.

Meritul studiului lui I. Breazu trebue căutat mai ales în expunerea obiectivă, strict științifică a faptelor, din care se desprinde *concepția de viață* și *psihologia de clasă* ale lui D. Zamfirescu. Admirând *din afară* virtuțile strămoșești și rasa pură din Transilvania, el a fost departe de-a înțelege mentalitatea de aici și atunci, când i s'a împărut că *poporanismul* scriitorilor ardeleni nu mai corespunde idealurilor sale *estetice*, conservative și aristocratice, a deslănțuit o pătimașe discuție, fertilă de altfel pentru literatura timpului și pentru clarificarea pozițiilor: „Cu idealul lui energetic și optimist, ar fi fost firesc ca D. Zamfiresc să simtă o apropiere de scriitorii contemporani ai Transilvaniei. Cu o viziune epică și realistă a vieții — ei se inspirau mai degrabă din partea epică a folclorului, decât din cea lirică, cum credea Zamfirescu — acești scriitori au adus doar cel mai autentic val de energie pe care l-a cunoscut literatura românească până atunci. Nu numai că nu i-a înțeles însă, dar i-a atacat cu toată puterea, fiindcă vigoarea acestora

venea din straturile de jos ale țărănimii, față de care, cu firea lui aristocratică și conservatoare, reacționară chiar, a simțit totdeauna o repulsiune aproape fizică."

Dar cercetările autorului depășesc, prin judicioasa analiză a unor aspecte din opera lui D. Zamfirescu, preocuparea pur istorică, lămurind parțial geneza și procesul ei de creație. Prin aceste analize se reliefează indirect și unele procedee și merite de tehnică literară, cărora nu li se acordase destulă atenție.

În afară de cele menționate, volumul mai cuprinde un studiu despre *Al. Beldiman, traducător al Odyseei,* de N. Lascu, care publică și un fragment din manuscrisul păstrat în biblioteca Bruckenthal din Sibiu.

La rubrica *Note și documente* O. Boitoș publică *Memoriile lui George Barițiu,* însoțite de considerații erudite despre datarea, natura și valoarea lor. Ele sunt păstrate în arhiva *Astrei* și au titlul *Însemnări din viața mea căsătorită (1841—1856).* Deși nu aduc contribuții noi la biografia lui, așa cum a scris-o C. Diaconovich, ajută totuși la *desenarea sigură a profilului său sufletesc.* Detalii interesante se găsesc referitor la călătoria întreprinsă de el în Apus: Elveția, Germania, Franța, Belgia și Olanda, în căutarea unor mașini pentru instalarea fabricei de hârtie din Zârnești și referitor la *scârba* sufletească de care se lasă cuprins în 1856 după conflictul cu mitropolitul A. Șaguna: „Toată viața mea dela 1836 încoace, de când am ieșit mai cu dinadinsul în lumea practică, a fost numai o luptă continuă, fără rost, făr' de repaos, încordată, gonită și forțată de împrejurări fatale, grele, cât și de oameni răi; iar anul 1856 se părea că voește, ca și a. 1848/9, să mă răpună cu totul. Procesul și scârbele cu Șaguna mergeau înainte. Gazeta luase oricum lovitură amețitoare; redactorul ei își pierduse firul și căuta ajutor pe unde nu era nicidecum. Cu fabrica stam rău preste măsură: lipsă de bani; iară mai vârtos reința unor oameni și groasa stupiditate a altora mă ținea pe loc întru toate lucrările mele."

Tot acolo I. Verbină publică trei comunicări despre *G. Panu și T. Maiorescu, O dare de seamă germană despre traducerile lui Iordache Slătineanu și Dela Pfennigmagazin la Foaia Duminecii și Icoana lumii,* iar O. Scridon despre *Revista Română și George Barițiu.*

Recensiile semnate de C. Daicoviciu, E. Tudoran, Pia Gradea și în deosebi de D. Popovici trec în revistă literatura de specialitate apărută în ultimul timp. Ele sunt scrise într'un spirit obiectiv-științific, dar în același timp critic și viu.

Mănunchial de studii adunate în buletinul Seminarului de istoria literaturii române moderne se adresează evident în primul rând specialiștilor, atât celor pământeni, cât și celor din afară. Revista are o *deosebită valoare științifică* prin: 1. bogata, documentata și precisa informație; 2. prin sugestiile ce se desprind pentru o istorie a literaturii, mai ales cu referințe ardelene. Sunt fapte și idei care fecondează; 3. însfârșit prin organizarea și gruparea materialului în jurul câtorva chestiuni de prim interes pentru cultura și literatura noastră modernă. Publicație în spirit occidental, obiectiv-științific care onorează în egală

măsură pe directorul şi colaboratorii ei, ca şi Universitatea Clujană. Prin astfel de opere se legitimează justele noastre aspiraţii şi se face cea mai eficace propagandă pentru străinătate.

P. DRĂGHICI

ANTON MARCHESCU, GRĂNICERII BĂNĂŢENI ŞI COMUNITATEA DE AVERE [1])

Prin contribuţiunile istorice şi juridice, adunate cu multă sârguinţă ani de-a-rândul, într'un volum de peste 600 pagini, d-l Marchescu, ridică vălul uitării deasupra unei părţi de peste patru secole din istoria Banatului. Rolul de căpetenie, în această perioadă sbuciumată, îl joacă poporul român, care şi-a vărsat sângele din belşug pentru apărarea — în primul rând — a gliei străbune, apoi a hotarelor imperiului austriac şi a creştinătăţii, contra puterii semilunei.

D-l Marchescu îşi începe studiul său cu anul 1538. Atunci au început să se închiege cele dintâi organizări de confinii militare puse în serviciul împăratului Ferdinand I, compuse din refugiaţii din Balcani, în vederea apărării graniţei de miazăzi a imperiului, contra Turcilor. Cele dintâi cuiburi de confinii militare, au luat fiinţă în Slavonia, apoi în regiunea Sichelburg, Gorianzberg, iar mai târziu s'a întemeiat cetatea Carlstadtului, apoi confiniile militare dintre Una şi Kulpa, care la anul 1704 au devenit confinii independente, sub numele de confiniu banial (Banal Grenze).

Brâul de apărare al graniţei imperiale se alungeşte tot mai mult spre răsărit, pentru a împiedeca puterea semilunei de a se întinde în Europa. La anul 1690 se constituie confiniul militar sava-dunărean şi tisa-mureşan. Infiinţările acestor confinii militare s'au făcut în bună parte şi din Românii refugiaţi din Balcani de sub jugul turcesc. O parte din refugiaţi au fost colonizaţi definitiv la anul 1698 între Dunăre şi Tisa.

O nouă etapă a apărării graniţelor imperiale spre Est a fost executată la anul 1763, prin înfiinţarea confiniului militar transilvan. După retragerea Turcilor din Bănat (1716), s'a început organizarea acestei provincii de către comandantul general Mercy, iar la anul 1747, după desfiinţarea confiniului militar tisa-mureşan, s'a hotărît o delimitare nouă pentru un confiniu militar la Sud, de-a-lungul Dunării. Realizarea unei unităţi noui de apărare a graniţei de Sud, a întârziat să se producă, din cauza lipsei de încredere a imperialilor faţă de populaţia băştinaşă. El a luat fiinţă abia după ce veşnicul pericol turcesc a devenit iminent şi după ce paza făcută de miliţieni n'a mai putut asigura o securitate deplină a graniţelor. Astfel, la anul 1765, ia naştere regimentul confiniar german bănăţean, la anul 1766 regimentul iliro-bănăţean, iar la anul 1768 regimentul confiniar român-bănăţean, care

[1]) Contribuţiuni istorice şi juridice, Tipografia Librăriei Diecezane, Caransebeş, 1911.

completează lanțul confiniar de apărarea imperiului austriac, lanț, care se întinde de-a-lungul frontierei dela Adriatică până în Banat.

Începând cu anul 1538, cei dintâi paznici ai granițelor, constituiți în confinii militare pentru apărarea hotarelor contra invaziilor turcești, au obținut în schimbul serviciului militar, anumite privilegii dela Curtea din Viena. Se naște un raport de drept între stăpânitori și angajați, care raport evoluiază în decurs de patru secole, trecând prin etape interesante și pline de învățăminte pentru noi. Legislatorul și puterea executivă se amestecă adânc în ființa noastră ca neam, lăsând urme care n'au dispărut nici astăzi din aceste regiuni, rămânând ca un caracter aproape ereditar, al poporului român de pe fosta graniță, câștigat în urma mediului și educației specifice. De sigur că eugeniștii vor da alarma, spunând că aceea ce individul câștigă prin educație, este un bun personal, fără ca să se transmită ereditar, dar s'ar prea putea că, anumite metode educative și anumite legi în mod indirect — fără să știe poporul român despre aceasta și nici legislatorii — să fi contribuit la virtuțile capitalului biologic de pe graniță. Intradevăr, s'a făcut în ultimul secol o selecție a valorilor ereditare calitative. *Autoritatea militară — pentru școală, corpul ofițerilor, conducătorilor dela sate, preoții, învățătorii, primarii, capii de familie ai comuniunilor — nu alegea decât oameni de ispravă, care la rândul lor au știut să conducă poporul.* Numai așa se explică atâtea fapte vitejești ale soldaților grăniceri, atâția ofițeri cu stat personal excelent și emanați de pe aceste meleaguri și un popor român așezat pe granița de Sud a Banatului, care și astăzi ne pune în uimire prin calitățile sale biologice, fără pereche. Ce farmec miraculos se scurge și astăzi în vinele grănicerilor lui Traian Doda și a Gen. Drăgălina dela Caransebeș, până în Țara lui Coșbuc. Toți sunt oameni disciplinați, caractere de bronz, viteji, plini de mândrie, muncitori, harnici. Omenia este încarnată mai pronunțat în acești oameni, cu fizic și psihic extrem de sănătos. Acesta e și specificul lor, în cadrele neamului nostru.

Istoria Graniței scrisă cu multă competență de d-l Marchescu, ne desleagă acest tâlc al specificului grăniceresc. Ea merită să fie aprofundată de istoricii, sociologii, juriștii, economiștii, legislatorii, educatorii noștri și de orice Român, care ar dori să contribuie la îndepărtarea multor neajunsuri în țara noastră. Vor putea mulți să vadă din ea că, *elementul român, bine dirijat și valorile lui intelectuale, apreciate la justa lor valoare, ne dau un capital biologic de mare valoare, în amalgamul neamurilor din Europa.*

Niciodată poate, în cursul istoriei noastre, fără să știe foștii stăpânitori de ieri, n'au activat mai intens în decurs de patru secole în domeniul eugeniei poporului român, de pe fosta graniță de Sud, decât în acest timp, punându-se valorile calitative, bineînțeles în serviciul imperiului lor. Prin această metodă și-au crescut generali de origină etnică română și alți conducători de mare valoare în dirijarea statului, iar pentru poporul de jos, au procedat în chestiunea conducătorilor la fel. Așa se explică ascensiunea foarte rapidă a fiilor de grăniceri cu aptitudini excelente, până la cele mai înalte posturi, în co-

mandamentele lor militare şi civile. In ce priveşte problema agrară, indivizibilitatea pământului dat familiilor comuniunilor, după toate legiuirile care s'au făcut, a trecut prin etape interesante, având repercusiuni adânci asupra structurii intime a poporului român de pe acest teritoriu. Conducătorii au fost preocupaţi de problema comasării, indivizibilităţii acestor pământuri şi urmările fărămiţării lor. Această latură cu urmările ei sociale, încă va trebui pusă în lumină, pe baza datelor şi inventarului făcut de d-l Marchescu, în special ne va interesa laturea denatalităţii în Banat, în legătură cu problema agrară.

Iată de ce, am crezut că lucrarea „Grănicerii Bănăţeni", scrisă de d-l Marchescu, trebue trecută pe răbojul unei reviste de prestigiul Transilvaniei, pentru ca să fie citită de toţi cărturarii şi conducătorii poporului român.[1])

ILIE RUSMIR

[1]) Vom reveni asupra acestei importante lucrări. *Redacţia.*

ÎNSEMNĂRI

GHEORGHE SION

D-l Ştefan Meteş, directorul Arhivelor Statului din Cluj, ne-a adus aminte, printr'o lucrare, ieşită de sub tipar la sfârşitul anului trecut, *) de una din cele mai originale şi mai simpatice figuri ale oraşului, pierdut în zare în Sept. 1940, dar păstrat neşters în inimile noastre. Este boierul moldovean Gheorghe Sion, care ne-a iubit atât de mult încât ne-a adus, în capitala Ardealului, toată truda vieţii lui de colecţionar pasionat şi neintrecut. Oricine dorea să cunoască viaţa românească a oraşului amintit, trebuia să treacă pe la Biblioteca Universităţii. Intrat în incinta acestei instituţii, îl întâmpina din toate părţile icoanele istoriei noastre, atât de numeroase şi uneori de puţin cunoscute, încât uimeau chiar şi pe specialistul cel mai încercat. Iată stampele cu martirajul lui Horea, iată portretele lui Avram Iancu, iată-i pe Memorandişti, pe luptătorii pentru Unirea Principatelor, români şi streini, iată minunatele stampe ale lui Bouquet şi Raffet, cu vederi din România veacului trecut, iată proclamaţia Regelui Ferdinand pentru trecerea Carpaţilor, apoi zeci de vederi din Războiul Independenţei şi al Reîntregirii, etc. etc. Toate umbrele mari ale istoriei te încunjurau, te înfiorau cu prezenţa lor aproape materială, ţi se întipăreau pentru totdeauna în amintire. Dacă de pe coridoare intrai în camerele rezervate colecţiei generosului donator, dădeai de mii de volume preţioase, adesea exemplare unice, legate în piele, de mii de stampe şi documente, de o surprinzător de bogată colecţie numismatică, şi de nenumărate curiozităţi istorice, toate în legătură cu trecutul românesc. De cele mai multeori se întâmpla să întâlneşti acolo şi un bătrânel mărunt şi vioi, cu figură de boier din ţară. Atunci el îţi spunea, adesea cu mult umor, istoria fiecărui obiect, pe care-l admirai. Cutare stampă a fost cumpărată dela un anticar din Veneţia, cutare carte a fost adusă de pe malurile Senei, cutare stampă a fost găsită la Viena, la Drezda, sau la Londra. Era istoria propriei lui vieţi. Căci bătrânul acesta şi-a petrecut cei mai frumoşi ani ai existenţei străbătând drumurile Europei, cheltuind o avere întreagă, pentru a strânge aceste vestigii ale unui neam cu o istorie atât de maşteră. Toate aceste obiecte luau pentru el proporţiile unor fiinţe vii; trăia în mijlocul lor ca în sânul unui vast şi cald cămin familiar. De aceea şi după ce s'a despărţit de ele cel mai mult timp şi-l petrecea în tovărăşia lor, pentru a le asculta graiul mut, pe care nimeni nu-l înţelegea atât de bine ca el. Când a fost vorba să doneze această

*) *Din scrierile lui Gheorghe Sion. Viaţa şi activitatea sa.* Sibiu, 1941.

comoară, a crezut că locul ei cel mai potrivit este în capitala provinciei, ale cărei lupte naţionale le-a urmărit cu neostoită pasiune, desrobirea căreia a salutat-o din adâncul cel mai curat al sufletului său patriotic. Dăruind-o, Gheorghe Sion a adus una dintre cele mai preţioase contribuţii la Unirea noastră sufletească. Miile de studenţi, care se perândau zilnic pe coridoarele Bibliotecii, şi-au înbogăţit, din stampele, cărţile şi documentele lui icoana plastică a pământului şi neamului nostru; au dus cu ei mai ales chipul acelora care au plămădit prin fapta şi jertfa lor Unirea. Câţi dintre cei care şi-au dat viaţa în acest războiu, sau sunt gata să şi-o dea pentru restituirea acestei Unirii, nu poartă în suflet, talisman şi îndemn, icoanele aduse la Cluj, de boierul moldovean?

Aceste moaşte ale trecutului zac acum în lăzile pribegiei. Câte drumuri n'au făcut ele în viaţă? Mai aşteaptă să facă unul, şi cel din urmă: drumul întoarcerii definitive, acolo unde le-a destinat donatorul lor. Aşteaptă încrezător şi moşneagul de 84 de ani, boierul moldovean Gheorghe Sion...

I. B.

WILFRID KRALLERT,

dinstinsul cercetător al Sud-Estului şi al Europei Centrale, a publicat recent harta României pe neamuri, intitulată: *Volkstumkarte von Rumänien.* E o operă de proporţii uriaşe, compuse din 44 de cartograme de dimensiunea 70/50 cm. Fiecare cartogramă corespunde unui paralelogram din Europa Centrală, cu care România e în vecinătate imediată. Harta e făcută pe o scară de 1:200.000 (1 cm. la 2 km). Nomenclatura comunităţilor, întru cât a suferit schimbări, faţă de *General Kartenblätter von Mitteleuropa,* autorul a înlocuit-o cu cea actuală.

Cifrele populaţiei pe neamuri, de care s'a folosit, sunt cele din Recensământul General al Populaţiei României, publicate de Institutul Central de Statistică, din Bucureşti, în vol. II-lea, din 1939.

Cartogramele evidenţiază numărul locuitorilor pe colectivităţi şi neamul lor prin colori. Pentru a exprima numărul locuitorilor pe comune şi oraşe, foloseşte cercuri şi semi-cercuri, pe dimensiuni diferite, coraspunzătoare la 10.000; 1.000; 500; 100; 25—50 şi semnul x penturu 10—25 locuitori.

Colorile utilizate pentru neamuri cu următoarea semnificaţie: Germani: roşie; Români: albastră-violet; Unguri: galbenă; Ruşi: verde-închis; Ucraineni: verde-deschis; Huţuli: la fel, dar cu H la mijloc; Cehi şi Slovaci tot aşa, cu T—S la mijloc; Evrei: neagră. Corespunzător celorlante neamuri, dă în cercul localităţii litera iniţială a neamului respectiv, ex. pentru Poloni: P.; Ţigani: Z, etc.

Cartogramele publicate de W. Krallert, care s'a mai ocupat cu recensământul nostru din 1930, în *Deutsches Archiv für Landes und Volksforschung,* III. Jahrgang, H. 3/4, tipărind lucrarea „Geschichte und Methode der Bevölkerungszählungen im Süd-Osten. I. Rumänien", ne oferă un preţios mijloc de documentare sinoptică atât asupra compoziţiei etnice a neamurilor din România dela 1930, cât şi asupra proporţiilor minimale, cu care sunt reprezentate celelalte neamuri în ţara noastră.

Din punct de vedere demografic, lucrarea e precisă, iar ca tehnică cartografică iroproşabilă.

Dr. P. R.

REVISTA CERCULUI JURIDIC BĂNĂŢEAN

care apare la Timişoara, a intrat în al 11-lea an de activitate. Fondată de domnii Dr. Alex. Marta, Dr. Cornel Grofşoreanu şi V. M. Theodorescu, timp de zece ani, a adus o reală contribuţie la cunoaşterea şi desvoltarea, dreptului românesc din Ardeal şi Banat. Ocupându-se, în special, cu dreptul local,

ea a fost pentru mulţi magistraţi şi advocaţi, un util instrument de muncă, în activitatea lor profesională. In paginile revistei s'au desbătut apoi, adeseori, interesante probleme, privind unificarea legislativă. In aceste desbateri, s'a relevat un punct de vedere, care începe să fie tot mai mult admis: legile de unificare, *tehnic*, trebue să fie mai bine făcute decât oricare legiure, în vigoare azi, pe teritoriul Ţării. Din punct de vedere al *conţinutului*, ele trebue să corespundă sufletului acestei naţiuni, dându-i armatura legală organică, pentru desvoltarea sa cea mai bună.

Revista a avut o grijă deosebită pentru marile figuri bănăţene din trecut, consacrând pagini numeroase descrierii vieţii şi activităţii lor.

Numărul întâiu, al anului al 11-lea, a apărut sub conducerea unui comitet, în fruntea căruia stă d-l I. N. Lungulescu, primul preşedinte al Curţii de Apel şi d-l Sabin Moldovan, Consilier la Curtea de Apel, într'o formă îngrijită şi înoită.

O. P.

TOMA COCIŞIU, ŞCOALA VIITORULUI

Contribuţii practice. Tipografia Seminarului, Blaj, 1941, pag. 95, Lei 50.

Şcoala de experimentare dela Blaj, de sub conducerea d-lui T. Cocişiu, este una din puţinele şcoale dela noi, care urmăresc stabilirea unor metode de educaţie şi învăţământ mai bune, în vederea pregătirii copilului pentru vieaţă. Orientată după principiile de psihologie şi pedagogie ale lui Claparède, Decroly, Montessori, Dewey, socotite ca cele mai noi în educaţie şi învăţământ, şcoala aceasta îşi împarte materia de învăţământ pe unităţi de vieaţă, determinate de trebuinţele acesteia. Ele sunt următoarele: A. *Trebuinţe sufleteşti* (hrană, căldură, lumină, apărare, podoabă), care se satisfac prin I. Mediul natural (Divinitate, Credinţă, Jertfă, Rugăciune, Mister — Taine) şi II. Mediul social (Aproapele, Adevărul, Dreptatea, Bunătatea, Mila). B. *Trebuinţe trupeşti* (aceleaşi ca şi pentru suflet), care sunt satisfăcute prin I. Mediul natural (Animale, Plante, Minerale), II. Mediul social (Familia, Satul, Oraşul). In ce priveşte mersul unei lecţii, înlăturând treptele formale herbartiene, adoptă patru momente psihologice: 1. Alegerea subiectului, 2. Observarea lui, 3. Exprimarea, adecă dorinţa copilului de a-şi exterioriza şi concretiza prin fapte ideile la care a ajuns şi, în sfârşit, 4. Desvoltarea, adecă comunicarea celor constatate. Cartea mai cuprinde, în afara acestora, câteva lecţii model în sensul principiilor de mai sus, precum şi o seamă de mărturisiri elogioase făcute de câteva organe de control şi personalităţi pedagogice de seamă dela noi.

Toate acestea nu sunt decât o sintetizare şi în acelaşi timp o apărare a unor vederi pedagogice pentru care dl-T. C. a luptat mai mult de 15 ani, cu tenacitatea omului convins nu numai de drumul greşit, pe care a apucat şcoala românească după unire, ci şi de superioritatea educativă a principiilor adoptate. Căci a constata răul e un lucru foarte uşor şi-l fac cel puţin tot atâţia nechemaţi câţi chemaţi, a stărui însă pentru îndreptarea lui prin fapte în cadrele şcoalei, e foarte greu şi puţini sunt chiar din cei chemaţi, care se ostenesc întru aceasta. Aici zace meritul deosebit al d-lui T. C.

L. Bologa

BIBLIOGRAFIA TRANSILVANIEI (VII)

BOITOŞ, OLIMPIU. Progresul cultural al Transilvaniei după Unire. Sibiu, 1942. Tip, Cartea Rom. din Cluj. 100 p.

BRĂTIANU, G. I. Die geschichtliche Mission Ungarns. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 23 p.

DIACONESCU, EMIL. Banatul românesc. Extras din revista „Cuget Moldovenesc", Nr. 6-7/1941. Iaşi, 1941. Tip. Al. Ţerek. 8⁰ 21 p., 1 f.

DAGOMIR, SILVIU. Die siebenbürgische Frage. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 24 p, 1 tab.

FOLBERTH, OTTO. Ştefan Ludwig Roth, luptător pentru drepturile sociale româneşti. Extras din „Omagiu profesorului Ion Lupaş". Bucureşti, 1941. M. O. Impr. Naţ. 13 p.

GEORGESCU, MIRCEA. Arbitrajul dela Viena. Opiniuni juridice. Bucureşti, [1941]. Tip. „Bucovina". 8⁰ 22 p.

GIURESCU, CONSTANTIN C. Die europäische Rolle des rumänischen Volkes. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. (M. Of., Impr. Naţ.). 8⁰ 26 p.

GOLOPENŢIA, A. Die Bevölkerung der im Iahre 1940 abgetrennten rumänischen Gebiete. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 26 p.

GÜNDISCH, GUSTAV. Die siebenbürgische Unternehmung der Fugger 1528—1531. Sonderabdruck aus „Omagiu profesorului Ion Lupaş". Bucureşti, 1941. M. O. Impr. Naţ. 20 p.

LĂPEDATU, ION I. Din anii Memorandului. Amintiri. Extras din „Omagiu Profesorului Ion Lupaş". Bureşti, 1941. M. O. Impr. Naţ. 17 p.

LASCU, ION C. Contribuţia învăţătorilor în cooperaţia arădană. Arad, 1941. Tip. G. Ienciu. 79 p.

LUPAŞ, I. Siebenbürgen, das Herz des rumänischen Lebensraumes. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 17 p.

MANCIULEA, ŞTEFAN. Românii şi minorităţile etnice din Transilvania şi părţile ungurene, în întâia jumătate a veacului XIX-lea. Bucureşti, 1941. M. O. Impr. Naţ. 417—423 p.

MANUILĂ, SABIN. Antwort an Herrn Tibor Eckhardt. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 24 p.

MANUILĂ, SABIN. Die Volkspolitischen Folgen der Teilung Siebenbürgens. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften.

MARCHESCU, ANTONIU. Grănicerii bănăţeni şi Comunitatea de avere (Contribuţiuni istorice şi juridice). Cu prefaţă de Ştefan Bornuz. Caransebeş, 1941. Tip. Diecezană. 8⁰ III, 620 p.

MEHEDINŢI, S. Rumänien an der Ostgrenze Europas. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 36 p.

NISTOR, ION I. Autohtonia dacoromanilor în spaţiul carpato-dunărean. (Analele Acad. Române. Mem. Secţ. Istorice. Seria III Tom. XXIV. Mem. 7). Bucureşti, 1942 M. O. Impr. Naţională. 8⁰ 53 p., Lei 40.

ORENDI-HOMMENAU, VIKTOR. Madjarisches, allzumadjarisches. Ein Beitrag zur Minderheitenfragen in Ungarn. 2. Auflage. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. (M. O. Impr. Naţ.). 8⁰ 22 p.

PÂCLIŞANU, ZENOBIUS. Was heisst ungarische Nationalität? Wie man Ungar werden konnte. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 57 p., 1 tab.

SIMU, TRAIAN. Organizarea politică a Banatului în evul mediu. Lugoj, 1941. Tip. „Corvin". 8⁰, 41 p., Lei 40.

VÂLSAN, G. Die Karpaten — Wiege des Rumänentums. Bukarest, 1941. Die Dacia-Bücher — Kleine Schriften. 24 p., 1 tab.